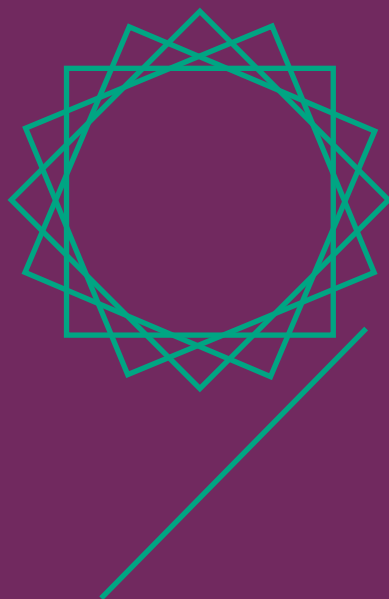

Pēteris Evarts - Bunders
Dana Krasnopoļska

VĒSTURISKĀS AUGU SUGAS SILENES DABAS PARKĀ

Šis izdevums ir sagatavots un izdots, īstenojot projektu "Sabiedrības izglītošana un izpratnes veicināšana par augu nozīmi cilvēku dzīvē" / "Green Stories. Society education and raising public awareness on the importance of flora to humanity" (LL-00188), ko finansē Interreg VI-A Latvijas–Lietuvas programma 2021.–2027. gadam. Par tā saturu pilnībā atbild Daugavpils Universitāte un Aukštaitijas Nacionālā parka un Labanoras Reģionālā parka administrācija, un tas var neatspoguļot Eiropas Savienības oficiālo nostāju.

© Daugavpils Universitāte, 2026

© Aukštaitijas Nacionālā parka un Labanoras Reģionālā parka administrācija, 2026

Krāšņs puķudārzs vienmēr ir bijusi populāra Latvijas dārzu rota, jo jau izsenis cilvēki augus izmantoja, lai izdailotu savu mājvietu, radītu sakoptu vidi un uzsvērtu apkārtnes estētisko vērtību. Ziedi un dekoratīvie augi ne tikai priecēja acis, bet arī atspoguļoja cilvēku saikni ar dabu un izpratni par ainavas veidošanu. Arī jaunākajos laikos mūsu dzimtenes dārzi nav iedomājami bez puķēm un dekoratīvajiem kokaugiem, kas piešķir videi krāsainību, struktūru un daudzveidību.

Dekoratīvo augu izmantošanai Latvijas teritorijā ir sena vēsture, kas cieši saistīta ar kultūras, saimnieciskās darbības un ainavas attīstību. Sākotnēji dekoratīvie augi tika audzēti galvenokārt praktisku un simbolisku iemeslu dēļ, taču laika gaitā arvien lielāka nozīme tika piešķirta arī estētiskajai funkcijai. Nozīmīgu lomu dekoratīvo augu izplatībā Latvijas teritorijā ieņēma muižu dārzi un parki, kas kalpoja kā jaunu augu sugu un šķirņu introdukcijas centri, vēlāk – arī botāniskie dārzi, kas Latvijas teritorijā tika dibināti samērā nesen – tikai 20. gadsimtā.

Lielākā daļa dekoratīvo augu, kas vēsturiski nonāca zemnieku viensētu apstādījumos, tieši vai netieši tika pārņemti no muižu parkiem. Muižnieki un dārznieki iveda augus no citām Eiropas valstīm, veidoja parkus pēc sava laika ainavu arhitektūras principiem un izmēģināja dažādas svešzemju sugas. Pakāpeniski šie augi izplatījās arī apkārtējās viensētās, kur tie tika pielāgoti vietējiem apstākļiem un kļuva par neatņemamu lauku sētas sastāvdaļu.

Īpaši straujš dekoratīvo augu izmantošanas uzplaukums Latvijā kā modes un prestiža parādība sākās 19. gadsimtā. Šajā laikā pieauga sabiedrības interese par dārzu veidošanu, estētiski sakārtotu vidi un jaunu augu audzēšanu. Dekoratīvie augi kļuva par nozīmīgu sētas un muižas vizuālā tēla elementu, un to klāsts būtiski paplašinājās. Tieši 19. gadsimtā tika ielikti pamati daudzu mūsdienās joprojām izmantoto dekoratīvo augu izplatībai Latvijas dārzos.

Dekoratīvo augu veiksmīgai introdukcijai un tālākai ieaudzēšanai mūsu dārzos būtiska nozīme ir to aklimatizācijas pakāpei, proti, spējai pielāgoties konkrētā reģiona klimatiskajiem, augsnes un vides apstākļiem. Ne visi augi, kas ir dekoratīvi un veiksmīgi audzējami citās valstīs, vienlīdz labi piemēroti Latvijas klimatam. Īpaši tas attiecas uz jaunām dekoratīvo augu sugām un šķirnēm, kas salīdzinoši nesen ievestas no ārzemēm.

Jaunintroducētās sugas un šķirnes, īpaši dekoratīvie kokaugi, nereti izrādās jutīgas pret ziemas salu, pavasara salnām, krasām temperatūras svārstībām vai pārmērīgu mitrumu. Tās var ciest, apsalt, sliktāk attīstīties vai pat aiziet bojā, tādēļ to audzēšana prasa papildu kopšanu, aizsardzību un zināšanas. Šādu augu piemērotību Latvijas apstākļiem bieži iespējams novērtēt tikai ilgākā laika posmā.

Pretstatā tam senie, vēsturiski Latvijas dārzos izmantotie dekoratīvie augi ir ilgstoši aprobēti mūsu klimatiskajos apstākļos. Tie ir labi pielāgojušies vietējai videi, izturīgi pret salu un bieži spēj paši atjaunoties bez īpašas

cilvēka iejaukšanās. Daudzi no šiem augiem veiksmīgi pārziemo, regulāri zied un vairojas gan veģetatīvi, gan ar sēklām. Tomēr tieši šī labā pielāgošanās dažos gadījumos var radīt nopietnas problēmas.

Daļa no šiem vēsturiski ieviestajiem augiem, pateicoties labai pielāgošanās spējai, laika gaitā izplatījās ārpus kultivētajām teritorijām un kļuva par invazīvām sugām, kas mūsdienās rada būtiskus ekoloģiskos izaicinājumus. Invazīvie augi strauji izplatās ārpus tiem paredzētajām apstādījumu teritorijām, izkonkurē vietējās augu sugas, samazina bioloģisko daudzveidību un būtiski pārveido dabiskos biotopus. Tā ir nopietna ekoloģiska problēma, kas ietekmē gan dabas teritorijas, gan lauksaimniecības zemes un ainavu kopumā.

Diemžēl arī mūsdienās apstādījumos joprojām tiek izmantotas vairākas augu sugas, kas Latvijā ir atzītas par invazīvām. Pie tām pieder, piemēram, daudzlapu lupīna (*Lupinus polyphyllos*), Kanādas zeltgalvīte (*Solidago canadensis*) un pilādžlapu sorbārija (*Sorbaria sorbifolia*). Šie augi ir dekoratīvi un vizuāli pievilcīgi, taču tiem piemīt ļoti augsta izplatīšanās spēja, kas apdraud vietējo floru. Tādēļ to izmantošana apstādījumos būtu strikti jāierobežo vai pilnībā jāaizstāj ar videi draudzīgākām, neinvazīvām alternatīvām.

Līdz ar to dekoratīvo augu izvēlē ir svarīgi ņemt vērā ne tikai to estētisko vērtību, bet arī aklimatizācijas pakāpi, ietekmi uz vidi un ilgtspēju. Atbildīga augu izmantošana dārzos un publiskajos apstādījumos palīdz saglabāt Latvijas dabas daudzveidību un nodrošina harmonisku līdzāspastāvēšanu starp cilvēka veidoto un dabisko ainavu.

Laika gaitā dekoratīvo augu sortiments ir nepārtraukti mainījies un papildinājies – selekcijas un introdukcijas rezultātā dārzos ienāk jaunas augu formas, šķirnes un sugas. Tomēr līdzās jaunumiem joprojām ļoti plaši tiek izmantoti arī senie, vēsturiski dārzos audzētie dekoratīvie augi, kas ir labi pielāgojušies Latvijas dabas un klimatiskajiem apstākļiem. Šie augi veido nozīmīgu dārzkopības kultūras mantojuma daļu un saglabā savu nozīmi arī mūsdienu apstādījumos. Tieši šiem vēsturiskajiem augiem esam vēlējušies pievērst uzmanību visvairāk. Kas no tā joprojām ir saglabājies un kas aktuāls lauku viensētu un parku apstādījumos?

Apsekojot Silenes dabas parka teritorijā esošos publiskos apstādījumus un, iespēju robežās, arī privātmāju apstādījumus, kā arī vienīgo Silenes dabas parka teritorijā esošo veco muižas parku – Ilgu pils parku, esam izvēlējušies 100, mūsaprāt, visbiežāk apstādījumos izmantotos dekoratīvos augus, cenšoties ņemt vērā, ka katalogā uzsvars tiek likts tieši uz vēsturiskajiem augiem.

SILENES DABAS PARKA APSTĀDĪJUMOS BIEŽĀK KONSTATĒTO DEKORATĪVO AUGU SISTEMĀTISKAIS SARAKSTS

<i>Onocleaceae</i> – Onokleju dzimta	11
<i>Matteuccia struthiopteris</i> (L.) Tod. – parastā strauspaparde	
<i>Cupressaceae</i> – Ciprešu dzimta	12
<i>Juniperus sabina</i> L. – Kazaku kadiķis.	
<i>Thuja occidentalis</i> L. – Rietumu tūja	
<i>Ranunculaceae</i> – Gundegu dzimta	14
<i>Aconitum napellus</i> L. – Zilā kurpīte.	
<i>Aquilegia vulgaris</i> L. – Parastā ozolīte	
<i>Delphinium elatum</i> L. – Augstais galpīsis	
<i>Helleborus niger</i> L. – Melnā ziemziede (sniega roze).	
<i>Nigella damascena</i> L. – Damaskas melnsēklīte	
<i>Berberidaceae</i> – Bārbeļu dzimta	19
<i>Berberis thunbergii</i> – Tunberga bārbele	
<i>Paeoniaceae</i> – Peoniju dzimta	20
<i>Paeonia lactiflora</i> Pall. – Pienziedu peonija	
<i>Papaveraceae</i> – Magoņu dzimta	21
<i>Papaver orientale</i> L. – Austrumu magone	
<i>Fumariaceae</i> – Matuzāļu dzimta	22
<i>Lamprocapnos spectabilis</i> (L.) Fukuhara – Lauztā sirds (Krāšņā sirdspuķe)	
<i>Caryophyllaceae</i> – Neļķu dzimta	23
<i>Cerastium tomentosum</i> L. – Tūbainā radzene	
<i>Dianthus barbatus</i> L. – Čemuru neļķe	

<i>Dianthus plumarius</i> L. – Spalvu nelķe		
<i>Lychnis chalcadonica</i> L. – Sarkanā guntiņa.		
<u><i>Polygonaceae</i> – Sūreņu dzimta</u>		
<i>Reynoutria sachalinensis</i> Nakai – Sahalīnas dižsūrene.		
<u><i>Plumbaginaceae</i> – Plumbagu dzimta</u>	28	
<i>Armeria vulgaris</i> (Mill.) Willd. – Jūrmalas armērija		
<u><i>Primulaceae</i> – Prīmulu dzimta</u>	29	
<i>Primula elatior</i> (L.) Hill. – Dižā gaiļbiksīe (prīmula)		
<i>Primula vulgaris</i> L. – Parastā prīmula.		
<u><i>Violaceae</i> – Vijolišu dzimta</u>	31	
<i>Viola odorata</i> L. – Smaržīgā vijolīte		
<i>Viola x wittrockiana</i> Gams. – Dārza atraitnīte.		
<u><i>Cucurbitaceae</i> – Ķirbju dzimta</u>	33	
<i>Echinocystis lobata</i> Michx. – Adataināis dzelongurķis		
<u><i>Brassicaceae</i> – Krustziežu dzimta</u>	34	
<i>Hesperis matronalis</i> L. – Smaržīgā vakarene		
<i>Lobularia maritima</i> (L.) Desv. – Jūrmalas lobulārija		
<i>Matthiola bicornis</i> (Sibth.) – Parastā matiola		
<u><i>Malvaceae</i> – Malvu dzimta</u>	37	
<i>Alcea rosea</i> L. – Parastā kāršroze .		
<i>Lavatera trimestris</i> L. – trīsmēnešu lavatēra		
<i>Malva moschata</i> L. – Smaržīgā malva		
<u><i>Crassulaceae</i> – Biezlapju dzimta</u>	40	
<i>Jovibarba globifera</i> (L.) J. Parn. – Atvašu saulrietenis		
<i>Sedum telephium</i> L. – parastā čīkstene		
<u><i>Rosaceae</i> – Rožu dzimta</u>		42
<i>Aronia x prunifolia</i> (Marshall) Rehder – Plūmjlapu aronija		
<i>Aruncus dioicus</i> (Walter) Fernald – Divmāju kazbārdis		
<i>Fragaria moschata</i> Duchesne – Smaržīgā zemene		
<i>Physocarpus opulifolius</i> (L.) Maxim. – Irbeņlapu fizokarps		
<i>Rosa spinosissima</i> L. – Maijrozīte		
<i>Rosa rugosa</i> Thunb. – Krokainā roze		
<i>Sorbaria sorbifolia</i> (L.) A. Braun – Pīlādžlapu sorbārija		
<i>Spiraea alba</i> . Du Roi – Baltā spireja		
<i>Spiraea x billardii</i> Hérincq – Bijāra spireja		
<u><i>Fabaceae</i> – Tauriņziežu dzimta</u>		51
<i>Caragana arborescens</i> Lam. – Kokveida karagāna		
<i>Lathyrus odoratus</i> L. – Smaržīgais puķuzirnis		
<i>Lupinus polyphyllus</i> Lindl. – Zilā lupīna		
<u><i>Anacardiaceae</i> – Anakardiju dzimta</u>		54
<i>Rhus typhina</i> L. – Parastais etiķkoks		
<u><i>Tropaeolaceae</i> – Krešu dzimta</u>		55
<i>Tropaeolum majus</i> L. – Lielā krese		
<u><i>Elaeagnaceae</i> – Eleagņu dzimta</u>		56
<i>Hipophae rhamnoides</i> L. – Pabērzu smiltsērķšķis		
<u><i>Vitaceae</i> – Vīnkoku dzimta</u>		57
<i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch. – Pieclapiņu mežvīns		
<u><i>Hydrangeaceae</i> – Hortenziju dzimta</u>		58
<i>Hydrangea paniculata</i> Siebold. – Skarainā hortenzija		
<i>Philadelphus coronarius</i> L. – Parastais filadelfs		

<u>Caprifoliaceae – Kaprifoliju dzimta</u>	60	<u>Asteraceae – Asteru dzimta</u>	77
<i>Symphoricarpos albus</i> (L.) S. F. – Baltā sniegoga		<i>Achillea ptarmica</i> L. – Šķavu ķērmelīte	
<i>Sambucus racemosa</i> L. – Sarkana plūškoks		<i>Arthemisia abrotanum</i> L. – Dievkociņš.	
<u>Apocynaceae – Kapmiršu dzimta</u>	62	<i>Bellis perenis</i> L. – Ilggadīgā mārpuķīte	
<i>Vinca minor</i> L. – Mazā kapmirte.		<i>Calendula officinalis</i> L. – Ārstniecības kliņģerīte	
<u>Oleaceae – Olīvu dzimta</u>	63	<i>Callistephus chinensis</i> (L.) Nees – Ķīnas astere	
<i>Syringa vulgaris</i> L. – Parastais ceriņš		<i>Coreopsis tinctoria</i> Nutt. – Krāsu brūnactīņa	
<u>Solanaceae – Nakteņu dzimta</u>	64	<i>Cosmos bipinnatus</i> Cav. – Divplūksnu kosmeja	
<i>Nicotiana glauca</i> Link & Otto – Puķutabaka		<i>Dahlia pinnata</i> Cav. – Vasaras dālija	
<i>Petunia x hybrida</i> Vilm. – Hibrīdā petūnija		<i>Echinacea purpurea</i> (L.) Moench. – Purpurta ehinācija	
<i>Physalis alkekengi</i> L. – Parastais fizālis		<i>Gaillardia pulchella</i> Foug. – Krāšņā gailardija	
<u>Polemoniaceae – Kāpnīšu dzimta</u>	67	<i>Leucanthemum maximum</i> DC. – Lielziedu pīpene	
<i>Phlox paniculata</i> L. – skarainais floksis		<i>Rudbeckia hirta</i> L. – Pūkainā saulcerīte	
<u>Boraginaceae – Skarblapju dzimta</u>	68	<i>Rudbeckia laciniata</i> L. – Šķeltā saulcerīte	
<i>Borago officinalis</i> L. – Ārstniecības gurķene		<i>Solidago canadensis</i> L. – Kanādas zeltgalvīte	
<i>Myosotis sylvatica</i> – Meža neaizmirstule – Merža neaizmirstule		<i>Symphyotrichum novi-belgii</i> (L.) G.L.Nesom. – Jaunbelģijas astere	
<u>Plantaginaceae – Ceļteku dzimta</u>	70	<i>Tagetes erecta</i> L. – Augstā samtene.	
<i>Antirrhinum majus</i> L. – Lielā lauvmutīte		<i>Tagetes patula</i> L. – Zemā samtene	
<i>Digitalis purpurea</i> L. – Purpursarkanā uzpīkstīte		<i>Tanacetum parthenium</i> (L.) Sch. – Meiteņu zeltpīpene	
<u>Lamiaceae – Panātru dzimta</u>	72	<i>Zinnia elegans</i> Jacq. – Gleznā cinnija	
<i>Mentha longifolia</i> (L.) Huds. – Garlapui mētra		<u>Iridaceae – Skalbju dzimta</u>	96
<i>Mentha x piperita</i> L. – Piparmētra.		<i>Iris germanica</i> L. – Vācu (bārdainais) īriiss	
<i>Mentha spicata</i> L. – Krūzmētra		<u>Liliaceae – Liliju dzimta</u>	97
<i>Monarda didyma</i> L. – Dvīņziedu monarda		<i>Fritillaria meleagris</i> L. – Rūtainā fritillārija	
<i>Salvia splendens</i> Ker Gawl. – Spilgtā salvija		<i>Lilium bulbiferum</i> L. – Vairvasiņu lilija	

Lilium candidum L. - Baltā lilija

Lilium lancifolium Thunb. - Tīģerlilija

Tulipa gesneriana L. - Dārza jeb Gesnera tulpe

Scilla siberica Haw. – Sibīrijas zilsniedzīte

Asphodelaceae – Rozešliliju dzimta

Hemerocallis fulva L. – Rūsganā dienziede

Amaryllidaceae – Amariļu dzimta

Galanthus nivalis L. –Baltā sniegpulkstenīte

Narcissus poeticus L. – Dzejnieku narcise

Asparagaceae – Asparāgu dzimta

Asparagus officinalis L. – Ārstniecības asparāgs

Convallaria majalis L. – Maijpuķīte

Hosta plantaginea (Lam.) Asch.– ceļteku hosta

Muscari armeniacum Leichtlin ex Baker. – Armēņu muskare

Ornithogalum umbellatum L. - Čemuru baltstarīte

102

104

106

Parastā strauspaparde *Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod.

Parastā strauspaparde veido spēcīgu, īsu, slīpi stāvošu sakneni, no kura katru pavasari izaug blīva lapu rozete. Lapas divējādas: sterilās (veģetatīvās) lapas lielas, uz augšu izstieptas, pamatnē šauras, veido raksturīgu, līdz 1,2–1,5 (reti līdz 1,8) m augstu piltuvveida lapu rozeti. Lapas plūksnaini dalītas, ar šaurām, lancetiskām lapiņām, kas sakārtotas pretēji gar spēcīgu, rievotu centrālo dzīslu. Šīs lapas vasarā ir sulīgi zaļas, rudenī dzeltē un atmirst. Otrās lapu veids — sporas veidojošas (fertilās) lapas ir ievērojami īsākas (30–60 cm), tumši brūnganzaļas, ar sporangijiem lapu apakšpusē; tās izaug vasaras vidū vai rudenī, pārziemo un izplata sporas nākamajā pavasarī. Šī skaidrā lapu morfoloģijas divveidība ir viens no drošākajiem *M. struthiopteris* atpazīšanas pazīmēm.

Savvaļā suga ļoti plaši izplatīta visā Ziemeļi puslodē, dod priekšroku mitrām, humusainām, bet labi drenētām augsnēm, pusēnainām vai ēnainām vietām. Dabiskajos biotopos tā bieži aug gar upju krastiem, mitrās lapkoku audzēs un palienēs, kur augsne ir bagāta ar organiskajām vielām. Tā ir salaizturīga, spēj izturēt pat bargas ziemas, bet cieš no ilgstoša sausuma.

Parasto strauspapardi var sajaukt ar parasto sievpapardi *Athyrium filix-femina* un melno ozolpapardi *Dryopteris filix-mas*. Tomēr šīm sugām trūkst divveidīgo lapu pazīmes – tām visas lapas ir līdzīgas, un sporangi izvietoti lapu apakšpusē regulārās rindās, nevis uz atsevišķām bezchlorofila fertilajām lapām kā strauspapardei. Turklāt parastajai strauspapardei lapas aug no viena centrāla punkta rozetē, un veido piltuvi, bet *Dryopteris* un *Athyrium* ģinšu pārstāvjiem tās parasti izvietotas brīvāk un izskatās mazāk simetriskas.

Latvijā savvaļā suga sastopama diezgan bieži, īpaši upju ielejās, taču vēl biežāk tiek kultivēta apstādījumos. To bieži izmanto grupu stādījumos, zem koku un krūmu noseuma, mitrās dārza vietās. Staruspapardi plaši izmanto kā ainavu arhitektūras elementu ēnainos apstādījumos, dabiskos stādījumos un ūdenstilpju krastos. Pateicoties spējai veidot blīvas audzes, tā noder arī augsnes noturēšanai un mitro vietu stabilizācijai. Bieži sastopams Silenes dabas parkā gan savvaļā, gan dārzos un parkos.

Kazaku kadiķis *Juniperus sabina* L.

Kazaku kadiķis ir mūžzaļš, skuju krūms. Dabiski sugai raksturīga ļoti mainīga auguma forma – parasti zems, plaši izplests, ložņājošs krūms, kas sasniedz 0,5–2 (reti līdz 4) m augstumu, veidojot blīvus, horizontāli zarotas audzes. Mizai brūnganpelēka līdz sarkanbrūna nokrāsa, tā ar laiku plaisā un lobās gareniskās joslās. Jaunie dzinumi plāni, četrstūrīgi, zaļi, vēlāk brūngani. Skujas divu veidu: jaunajām formām adatveida (4–6 mm garas, asas), bet pieaugušiem augiem – zvīņveidīgas, trīsstūrveidīgas, cieši pieguļošas dzinumiem, 1–2 mm garas, tumši zaļas līdz zilganzaļas, apakšpusē ar nelielu sveķu aili. Augs ir divmāji, reti vienmāji. Čiekuri (nepareizi sauktas par "ogām") apaļas, 5–7 mm diametrā, nogatavojoties kļūst zilganmelni ar zilganu apsarmi, satur 1–3 sēklas; nogatavojas otrajā gadā. Vairojas gan ar sēklām, gan veģetatīvi – ložņājošie zari viegli iesakņojas, veidojot plašas kolonijas.

Savvaļā suga sastopama plašā areālā Dienvidēiropā, Kaukāzā, Mazāzijā, Vidusāzijā un līdz pat Altajam. Aug kalnu nogāzēs, akmeņainās stepēs un sausos krūmājos. Eiropā un citur pasaulē tas plaši kultivēts kā dekoratīvs apstādījumu augs. Kazaku kadiķis ir sausumizturīga un gaismasprasīga suga, labi aug uz kaļķainām, akmeņainām, nabadzīgām augsnēm, bet necieš mitrumu un smagas mālainas augsnes.

No līdzīgām sugām kazaku kadiķi var sajaukt ar klājenisko kadiķi *Juniperus horizontalis* un Ķīnas kadiķi *J. chinensis* ložņājošajām formām. Atšķirībā no *J. horizontalis*, kuram skujas parasti ir tikai adatiņveidīgas un aromāts maigāks, *J. sabina* raksturīga asāka, nepatīkama smarža, kas rodas no sabinolu saturošās eļļas. *J. chinensis* atšķiras ar spēcīgāku, vertikālāku augšanu un lielākiem čiekuriem, kā arī ar to, ka tā zari parasti neiesakņojas. No parastā kadiķa *J. communis*, kas ir Latvijā savvaļā augoša suga, *J. sabina* atšķiras ar daudz zemāku, izplestu augumu, zvīņveidīgām skujām pieaugušiem augiem (mūsu savvaļas kadiķis saglabā adatveida skujas visā dzīves laikā).

Latvijā kazaku kadiķi plaši audzē kā dekoratīvu augu, dārzos, parkos un ciematu sabiedriskajos apstādījumos, arī Silenē un Ilgās. Selekcijā iegūti daudzi kultivari ar dažādu augšanas formu un skuju krāsu, 'Tamariscifolia', 'Mas', 'Glaucā', 'Blue Danube' u.c.

Visas auga daļas ir toksiskas, jo satur sabinolus un citas ēteriskās eļļas, kas var izraisīt saindēšanos, tāpēc kazaku kadiķis, atšķirībā no parastā kadiķa, nav piemērots lietošanai tautas medicīnā un pārtikā.

Rietumu tūja (dzīvības koks) *Thuja occidentalis* L.

Rietumu tūja ir mūžzaļš koks vai krūms, parasti sasniedz 10–20 m augstumu, vainags konisks vai kolonveida, kas ļoti atkarīgs no šķirnes, bieži ar daudzām galotnēm. Mizai raksturīga sarkanbrūna vai pelēcīgi brūna krāsa, tā plāni lobās gareniskās joslās. Skujas sīkas, plakanas, zvīņveidīgas, cieši pieguļ dzinumiem, aug pretēji pāros, tumši zaļas, apakšpusē ar gaišākām atvērtnīšu joslām, Sveķu ailes skujās izdala raksturīgu, sveķainu aromātu. Jaunie dzinumi saplacināti, horizontāli izvietoti. Čiekuri mazi, iegarenas olveida formas, 8–14 mm gari, sākumā zaļi, nogatavojoties kļūst brūni, sastāv no 8–12 koksnainām čiekurzvīņām, kas pēc sēklu izbīšanas atveras. Sēklas ar šaurām spārniņām, izplatās ar vēja palīdzību.

Savvaļā suga samērā plašā areālā sastopama Ziemeļamerikas ziemeļaustrumu daļā, bet Eiropā un citur pasaulē tas plaši kultivēts kā dekoratīvs apstādījumu augs. Suga labi pielāgota aukstam un mitram klimatam, tā aug gan purvainās vietās, gan sausākos mežos, taču dod priekšroku mitrām, neitrālām līdz vāji skābām augsnēm.

Latvijā kultūrā izmanto vairākus desmitus dekoratīvo Rietumu tūjas šķirņu ar visdažādāko vaionagu formu, zarojumu veidu un skuju krāsu – 'Columna', 'Globosa', 'Smaragd', 'Malonyana', 'Spiralis', 'Brabant', 'Wareana Lutescens' utt, tādēļ noteikšana reizēm var būt sarežģīta. Morfoloģiski līdzīga daudz retāk stādītā milzu tūja *Thuja plicata*, kas atšķiras ar lielākiem izmēriem, tumšāku vainagu, spīdīgākām, smaržīgākām skujām un lielākiem čiekuriem, kā arī gaišāku atvērtnīšu līniju rakstu skujas apakšpusē. No citām radniecīgām sugām, piemēram, Austrumu patūjas *Platyclus orientalis* Rietumu tūja atšķiras ar dzinumu izvietojumu (plakani un horizontāli pretstatā vertikālām), kā arī čiekuru formu — Austrumu patūjai tie ir ar raksturīgiem āķveidīgiem zvīņu galiem.

Rietumu tūja ir nozīmīga ainavu arhitektūrā, izmantojama dzīvžogiem, formētiem stādījumiem un kā simbolisks 'dzīvības koks' daudzās kultūrās, Latvijā Rietumu tūju audzē kopš 18. gadsimta, galvenokārt parku, kapsētu un dārzu stādījumos, savvaļā pāriet reti. Silenes dabas parkā plaši kultivēts pie apdzīvotām vietām, parkos, ciematu un viensētu apstādījumos gan nominālsugas, gan dažādu šķirņu veidā.

Zilā kurpīte *Aconitum napellus* L.

Zilā kurpīte ir daudzgadīgs lakstaugs ar resnu, bumbuļveida sakneni. Stublājs stāvs, stingrs, 50–150 cm augsts, vienkāršs vai nedaudz zarains, apmatots. Lapas kātainas, 5–10 cm garas, plati trīs–piecas reizes plūksnaini dalītas, ar šaurām, lineārām vai lancetiskām daivām, tumši zaļas, spīdīgas. Ziedkopa – blīvs ķekars stublāja un sānu zaru zaros ar lieliem, koši violeti ziliem ziediem. Ziedi ir zigomorfi, 2–3 cm gari, ar raksturīgu ķiverveidīgu (kapucveidīgu) augšējo kauslapu. Vainaglapas pārveidojušās par nektārijiem ar strupu piesi. Auglis – someņu kopauglis ar daudzām melnām, šķautņainām sēklām.

Zied no jūlijā līdz septembrim.

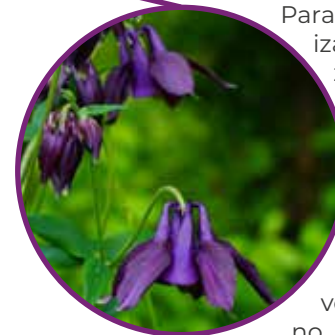
Suga dabiski sastopama Centrālajā un Rietumeiropā — Alpu, Karpatu, Pireneju kalnos. Tā aug kalnu pļavās, mitros mežos un upju piekrastēs, kur dod priekšroku mitrām, auglīgām augsnēm.

Zilajai kurpītei ir vairākas līdzīgas sugas, un to noteikšana bieži komplicēta – nepieciešama detalizēta zieda morfoloģiskā analīze. No citām kultivētajām kurpišu sugām dārzos biežāk sastopama raibā kurpīte *Aconitum variegatum*, kas atšķiras ar gaišākiem, dažkārt balti vai gaiši violeti svītrainiem ziediem (izplatīta Centrāleiropā), un dzeltenā kurpīte *Aconitum lycoctonum*, kurai ir dzeltenīgi vai bāli krēmkrāsas ziedi un skraja, pagarināta ziedkopa. Šī suga plaši izplatīta Ziemeļeiropā un Baltijas valstīs, tostarp Latvijā savvaļā – retumis mitros mežos un upju ielejās. Daudzām *Aconitum* sugām izveidoti arī hibrīdi un dekoratīvās šķirnes, kas tiek kultivētas dārzos.

Aconitum sugas Eiropā vēsturiski izmantoti gan kā ārstniecības līdzekļi, un indēšanas nolūkiem. Jau senajā Grieķijā un Viduslaikos *Aconitum* bija pazīstams kā “vilku nāve” – no tās izgatavotā inde tika izmantota vilku un citu plēsēju iznīcināšanai. Lielbritānijā *A. napellus* tika ieviesta un audzēta jau pirms 1590. gada kā dziedniecības augs, bet vēlāk kļuva par dārza sastāvdaļu. Šāds ieviešanas ceļš raksturīgs arī Ziemeļeiropā, tostarp Baltijas reģionam.

Latvijā suga savvaļā nav sastopama – tā tiek kultivēta kā dekoratīvs dārza augs, kas vietām var pāriet savvaļā. *A. napellus* ir pieejama Latvijas dārzkopības tirgū, un to audzē gan privātos dārzos, gan sabiedriskajos apstādījumos, arī Sēlijas reģionā un Silenes dabas parka teritorijā.

Visas auga daļas ir ļoti indīgas. Saknēs un stublājos ir alkaloīdi, īpaši aconitīns, kas atkarībā no devas var izraisīt smagus nervu un sirds darbības traucējumus un pat nāvi. Tāpēc auga audzēšanā jāievēro piesardzība, nav vēlams to stādīt tur, kur brīvi piekļūst bērni vai mājdzīvnieki un nekādā gadījumā nedrīkst ēst vai lietot ārstniecībā.

Parastā ozolīte *Aquilegia vulgaris* L

Parastā ozolīte ir daudzgadīgs lakstaugs, kas var izaugt līdz 40–100 cm augstumā. Tai ir īss, zarains saknenis un stāvs, apaļš stublājs. Lapas pie zemes ir lielākas un dalītas, bet stublāja augšdaļā tās kļūst sīkākas. Lapu virspuse ir zilganzaļa un gluda, bet apakšpuse – blāvāka un nedaudz apmatota. Ziedi ir lieli, līdz 5 cm diametrā, nokareni un parasti zilvioleti, tomēr tie var būt arī baltā, rozā vai raibā krāsā. Ziedi izceļas ar neparastu formu – to vainaglapas veido garus, nektāru saturošus piešus. Zied no maija beigām līdz jūlijam. Pēc noziedēšanas attīstas auglis – someņu kopauglis.

Savvaļā suga sastopama Eiropas centrālajā un dienvidu daļā. Ilgstošas kultivēšanas rezultātā tā savvaļā pārgājusi daudz plašākā reģionā, tostarp Ziemeļeiropā un Baltijā, tādēļ precīzu savvaļas areāla robežu noteikšana ir problemātiska.

Parastā ozolīte ziedēšanas laikā ir viegli atpazīstama un praktiski nesajaucama ar citām sugām, jo citas ozoliņu sugas kultivē ļoti reti, galvenokārt specializētās kolekcijās. Ozolītei izveidotas daudzas dekoratīvās šķirnes – ‘Koralle’, ‘Kristall’, ‘Barlow Pink’, ‘Woodside Variegata’ u.c., kuras plašā klāstā piedāvā Latvijas stādaudzētavas. Bez ziedu stāvoklī ozolītes lapas sajaukamas ar ozoliņu sauleskrēsliņu *Thalictrum aquilegifolium* – savvaļas sugu, kas retumis sastopama auglīgos lapukoku mežos un laucēs. Tomēr ziedēšanas laikā šai sugai ir raksturīgs ātri nobirstošs plēvjains apziednis, un ziedu violeto krāsu augam piešķir garie, krāsainie putekšņlapu kāti.

Latvijā suga nav sastopama kā savvaļas augs – tas ir kultivēts kā dekoratīvs dārza augs, un diezgan bieži ir pārgājis savvaļā ceļmalās, zālajos, nezālienēs u.c. līdzīgās vietās.

Izsenis plaši izmantots dekoratīvs augs, joprojām ir ļoti iecienīts lauku dārzos un ziemciešu dobēs sabiedriskajos apstādījumos. Bieži sastopams Silenes dabas parkā gan pārgājis savvaļā, gan dārzos un parkos.

Augstais gaiļpieis *Delphinium elatum* L

Augstais gaiļpieis ir daudzgadīgs lakstaugs kas sasniedz 0,8 līdz 2–2,5 m augstumu. Stublājs stāvs, zarains, apakšējā daļa mēdz būt viegli apmatota. Lapas tumši zaļas, kātainas, 4–10 cm garas, staraini šķeltas 3–7 daivās. Ziedkopas – gari, vertikāli ķekari stublāja vai sānu zaru galos. Ziedu skaits vienā ziedkopā var būt liels – no 25 līdz 100 vai pat vairāk ziediem. Ziedi visbiežāk zili vai zilpelēki, taču pieejamas arī violela, rozā, balta vai krāsaini jauktu toņu šķirnes. Augšējā kauslapa veido garu “piesi” – šai sugai raksturīgu zieda struktūru, no kā radies arī sugas latviskais nosaukums. Zied jūnijā

un jūlijā.

Augstajam gaiļpiesim ir vairākas līdzīgas sugas, un to dažkārt var sajaukt ar citām gaiļpiešu sugām vai citiem līdzīgi ziedošiem augiem. Līdzīgais Ajaksa gaiļpieis *Delphinium ajacis* ir viengadīgs augs, parasti zemāks (līdz 80 cm), arī ziedi mazāki, vieglāki, bieži sārti, zili vai purpurkrāsas. Lielziedu gaiļpiesim *Delphinium grandiflorum* ziedi lielāki, bet skaits vienā ziedkopā mazāks. Augs ir zemāks – ap 30–60 cm. Bez tam kultivē arī hibrīgas izcelsmes šķirnes (dārzā audzētie hibrīdi), kuras veidotas no augstā gaiļpieša, krustojot to ar citām radniecīgām sugām. Citas ģintis – korpītes *Aconitum* spp., kas arī pieder gundegu dzimtai un ir ar līdzīgām lapām, bet ziedi ķiverveida (nevis ar piesi kā gaiļpiesim), zili vai violeli. Savvaļā kā nezāle samērā bieži sastopasuga tīruma zilausis *Consolida regalis* ir neliels, viengadīgs augs, ar nelieliem ziediem skrajā ziedkopā.

Savvaļā suga sastopama Eiropas centrālajā un austrumu daļā, kā arī Rietumsibīrijā, kur visbiežāk aug kalnu pļavās un upju ielejās – mitrākās vietās ar auglīgu augsni.

Latvijā suga nav sastopams kā savvaļas augs – tas ir kultivēts kā dekoratīvs dārza augs, kas vietām var pāriet savvaļā.

Kā dekoratīvs augs, augstais gaiļpieis ir ļoti iecienīts lauku dārzos un ziemciešu dobēs parkos un sabiedriskajos apstādījumos. Izcili izskatās grupās un kā fons zemākiem augiem. Grieztie ziedi labi saglabājas vāzē.

Kaut arī augs ir skaists, jābūt piesardzīgiem — visas tā daļas ir indīgas, īpaši sēklas un jauni dzinumi. Tajos ir alkaloidi, kas var izraisīt neiroloģiskus traucējumus, ja tiek norīti. Tāpēc nav vēlams to stādīt tur, kur brīvi piekļūst bērni vai mājdzīvnieki.

Melnā ziemziede (sniega roze) *Helleborus niger* L.

Melnā ziemziede ir daudzgadīgs, 20–30 cm augsts lakstaugs ar īsu, resnu un tumši melnu sakni, no kura izaug tumši zaļas, ādainas, spīdīgas, plūksnaini dalītas lapas ar 7–9 daivām. Ziedi lieli, 5–8 cm diametrā, balti vai ar vieglu rozā nokrāsu, sastāv no piecām kauslapām, kas izskatās kā ziedlapiņas. Putekšņlapas ir daudz, auglīcu parasti 3–5, un pēc apputeksnēšanās veidojas daudzriekstītis ar spīdīgām, melnām sēklām. Ziedēšana notiek ziemā vai agrā pavasarī, no decembra līdz martam.

Suga savvaļā sastopama Eiropas kalnos – Alpos, Ziemeļbalkānos, Pirenejos u.c., kur aug kalnu pļavās līdz pat 1900 m vjl.

Pēc raksturīgajiem lielajiem ziediem uz agrā ziedēšanas laika ģints pārstāvjus var viegli atpazīt, tomēr, lai arī melnā ziemziede ir biežāk kultivētā šīs ģints suga, retumis audzē arī citas. Melno ziemziedi var sajaukt ar vairākām līdzīgām šīs ģints sugām, jo tās visas zied ziemas beigās vai agrā pavasarī un ir līdzīga izskata. Līdzīgākās sugas ir: Austrumu ziemziede *Helleborus orientalis* – ziedi parasti ir rozā, purpursarkani vai zaļgani, un vainaglapas ir nedaudz mazākas nekā *H. niger*. Zaļā ziemziede *Helleborus viridis* – ziedi ir zaļi, nevis balti, un augs kopumā ir slaidāks. Smirdīgā ziemziede *Helleborus foetidus* – mazāk ziemcietīga ar šaurām, dziļi šķeltām lapām un zaļiem ziediem ar purpursarkanu apmali; izdala raksturīgu nepatīkamu smaržu.

Melnā ziemziede Ziemeļeiropā un Baltijas reģionā kultivēta jau sen, dekoratīvo, agri plaukstošo ziedu, vieglās kopšanas un pavairošanās dēļ. Pēdējos gados kļūst aizvien populārāka. Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā suga plaši izmantota dekoratīvajā dārzkopībā. Ilgu parkā suga ir pilnībā ziemcietīga, dekoratīva un aktīvi vairojas ar sēklām.

Jāatceras, ka, tāpat kā daudziem gundegu dzimtas augiem, arī sniega rozei visas augs daļas ir indīgas!

Damaskas melnsēklīte *Nigella damascena* L.

Damaskas melnsēklīte ir viengadīgs, 40–50 cm augsts lakstaugs, kas bagātīgi zarojas. Lapas smalki divkārt-trīskārt plūksnbaini šķeltas, lapu plūksnas pavedienvēdīgas. Ziedi vientuļi, 3–5 cm diametrā, ar zilām, gaiši violetiem, dažkārt arī baltām vai rozā vainaglapām līdzīgām kauslapām. Apkārt ziedam atrodas smalki, pavedienvēdīga zieda seglapu segmenti. Auglis – uzpūsts, dekoratīvs piecdaivu someņu kopauglis ar melnām, palielām raupjām sēklām. Zied jūnijā–augustā.

Savvaļā suga sastopama Vidusjūras reģionā – Ziemeļāfrikā, Dienvidēiropā, kā arī Mazāzijā. Dod priekšroku saulainām pļavām, ceļmalām, akmeņainām nogāzēm, stepjveida zālājiem u.c.

Damaskas melnsēklīte ziedu laikā ļoti raksturīgo ziedu dēļ ir praktiski nesajaucama. Melnsēklītei izveidotas ļoti daudzas dekoratīvās šķirnes – ‘Persian Jewels’, ‘Persian Rose’, ‘Albion’, ‘Blue Midget’, ‘Cambridge Blue’ u.c. Citas šīs ģints sugas neizceļas ar tik krāšņiem ziediem, tādēļ parasti netiek kultivētas dekoratīvajā dārzkopībā. Sējas melnsēklītei *Nigella sativa* atšķiras ar mazāk dekoratīviem ziediem (parasti baltiem vai gaiši ziliem), arī auglis nav tik uzpūsts un dekoratīvs; tās sēklas tiek izmantotas kā garšviela un ārstniecības līdzeklis (melns kumins); savukārt tīrums melnsēklīte *Nigella arvensis* ar mazākiem bāli zilganiem ziediem. Ir reti sastopama, ir neliela lauka nezāle.

Latvijā suga nav sastopama savvaļā, bet plaši tiek audzēta kā dekoratīvs augs, dažviet var iedzīvoties dārzos, nezālienēs vai pie atkritumu vietām kā dārbēgle, bet par invazīvu sugu uzskatīta netiek. Retumis tiek kultivēta arī Sēlijas dārzos un Silenes dabas parka teritorijā.

Tunberga bārbele *Berberis thunbergii* DC

Tunberga bārbele ir vasarzaļš, 0,5–2 m augsts, stipri zarains krūms ar lokaniem dzinumiem. Jaunie zari ir plāni, sarkanbrūni vai purpursarkani, ar vienkāršiem dzelkņiem. Lapas vienkāršas, ovālas vai apgrieztī olveidīgas, 1–3 cm garas; virspuse zaļa vai purpursarkana, apakšpuse gaišāka, bet rudenī tās iekrāsojas spilgti sarkanas. Lapas sakārtotas kūlīšos uz īsvasām vai pamišus uz garvasām. Ziedi mazi, dzeltenī, bieži ar sarkanīgu ārpusi, izvietoti pa vienam vai nelielās ķekarveida ziedkopās, ar sešām kauslapām, sešām vainaglapām, īsām putekšņlapām un vienu auglenīcu. Vugu apputeksnē kukaiņi. Auglis ir spilgti sarkana, elipsoīdā oga, 7–10 mm gara, ar sēklām. Zied no maija līdz jūnijam. Ogas nogatavojas septembrī un saglabājas krūmā arī ziemā. Ogas daļēji ēdamas, taču rūgtenas.

Savvaļā suga sastopama Dienvidaustrumāzijā un Japānas salās. Suga daudzviet pasaulē tiek atzīta par invazīvu, jo pāriet savvaļā ārpus sava dabiskā areāla.

Tunberga bārbele bieži tiek jaukta ar citām bārbeļu sugām, īpaši apstādījumos un parkos. Sugas noteikšanu apgrūtina daudzu dekoratīvo šķirņu izmantošana, ar dažādu lapu krāsu un vainaga formu. Vislīdzīgākā ir parastā bārbele *Berberis vulgaris* – Latvijas vietējā bārbeļu suga. Tā ir lielāks krūms, līdz 3 m augsts, parasti augstāks nekā Tunberga bārbele. Arī lapas ir lielākas (2–6 cm), iegareni ovālas, ar zāgzbainu malu (Tunberga bārbelei malas gludas). Atšķiras arī ziedi un ziedkopa – parastajai bārbelei ir garāks, dzeltens vainags un nokarenās ķekarveida ziedkopas, bet Tunberga bārbelei – īsas, skrajās čemurveida ziedkopas. Kultivē arī Ottavas bārbeli *Berberis × ottawensis* – hibrīdu starp Tunberga un parasto bārbeli, kurai ir abu sugu morfoloģiskās pazīmes.

Latvijā suga nav sastopama kā savvaļas augs. Tā tiek kultivēta kā dekoratīvs dārza augs, galvenokārt dažādu šķirņu veidā – ‘Atropurpurea’, ‘Aurea’, ‘Bagatelle’, ‘Green Carpet’ utt. Savvaļā masveidā nepāriet un reģionā nav uzskatāma par invazīvu.

Izsenis plaši izmantota kā dekoratīvs augs, un joprojām ir ļoti iecienīta lauku dārzos un ziemciešu dobēs sabiedriskajos apstādījumos. Bieži sastopams Silenes dabas parka dārzos un parkos.

Pienziedu peonija (pujene) *Paeonia lactiflora* Pall.

Pienziedu peonija ir daudzgadīgs lakstaugs ar biezu, koksnainu, horizontālu sakni. Stublājs stāvs, gluds, 50–100 (–120) cm augsts, augšdaļā nedaudz sazarots. Lapas lielas, divkārt vai trīskārt plūksnaini saliktas; lapiņas iegareni olveidīgas vai lancetiskas, smailas, veselas vai nedaudz zobainas; lapiņu virspuse tumši zaļa, apakšpuse gaišāka, reizēm ar zilganu nokrāsu. Ziedi lieli, 10–17 cm diametrā, vieniņi, balti, rozā vai sārti, retāk sarkanīgi. Vainaglapas plašas, eliptiskas. Ziedi ar patīkamu smaržu. Auglis ir somenis. Zied maijā–jūlijā.

Savvaļā suga sastopama Austrumāzijā – Mongolijā, Ķīnas ziemeļaustrumu un centrālā daļā, Sibīrijas austrumu rajoni (Amūras, Zabajkala apgabali). Aug kalnu pļavās, mežmalās un stepēs, labi drenētās, auglīgās augsnēs.

Līdzīgās sugas – šaurlapu peonija *Paeonia tenuifolia* – zemāka, ar šaurām, pavedienveida lapām un sarkaniem ziediem un ārstniecības peonija *Paeonia officinalis* – ar lielākiem, tumši sārtiem ziediem un mazāk dalītām lapām.

Pienziedu peonija ir populārākā peoniju suga Latvijas apstādījumos. Pienziedu peonijai izveidotas daudzas šķirnes – ‘Sarah Bernhardt’, ‘Duchesse de Nemours’, ‘Karl Rosenfield’, ‘Edulis Superba’ u.c., kas atšķiras ar ziedu krāsu, formu un pildījuma pakāpi. Latvijā plaši kultivēta lauku dārzos, parkos un sabiedriskajos apstādījumos. Grieztajiem ziediem piemērots augs.

Austrumu magone *Papaver orientale* L

Austrumu magone ir daudzgadīgs lakstaugs, kas veido īsus, spēcīgus sakneņus ar dziļi augsnē esošām saknēm. No sakneņa pavasarī izaug lapu rozete un stāvi, 60–100 cm augsti stublāji. Stublājs apmatots, ar piensulu, kas gaisā koagulējas dzeltenīgi balta lateksa veidā. Lapas lielas, līdz 30 cm garas, dziļi plūksnaini dalītas ar šaurām, zobainām lapiņām, klātas ar rupjiem, sarainiem matiņiem, kas piešķir tām pelēcīgi zaļu nokrāsu. Ziedi ļoti lieli, 10–18 cm diametrā, pa vienam izvietoti stublāja galā. Vainaglapas platas, viļņainas, bieži ar tumšu plankumu pie pamatnes. Krāsa variē no spilgti oranžsarkanās līdz sarkanai, rozā vai pat baltai, atkarībā no šķirnes. Augis – pogaļa, olveidīga, 3–4 cm gara; sēklas sīkas, pelēcīgas. Zied no maija līdz jūnijam, vēlāk virszemes daļas parsasti atmirst. ,

Savvaļā suga sastopama Kaukāzā, Irānā, Turcijas un Armēnijas kalnu reģionos, bet Eiropā, tostarp Latvijā, plaši audzēts kā dekoratīvs augs dārzos un apstādījumos. Dod priekšroku saulainām, sausām līdz mēreni mitrām, labi drenētām, ne pārāk skābām augsnēm, vislabāk kaļķainām vai neitrālām. Tā ir salaizturīga un samērā ilgmūžīga, taču slikti panes pārlieku mitrumu un sakņu traucēšanu.

Austrumu magone ziedu laikā ļoti raksturīgo ziedu dēļ ir nesajaucama, jo citas daudzgadīgo magoņu sugas kultivē ļoti reti tikai specializētās kolekcijās. Austrumu magonei izveidotas ļoti daudzas dekoratīvās šķirnes, un visbiežāk tā dārzos atrodama tieši šķirņu veidā – ‘Koral Reef’, ‘Allegra’, ‘Royal Wedding’, u.c., ko plaši klāstā piedāvā Latvijas stādaudzētavas. No viengadīgajām magonēm, piemēram, zīda magones *Papaver rhoeas* vai miega magones *P. somniferum* austrumu magone atšķiras ar daudzgadīgo dzīves ciklu, spēcīgu sakneņu un lielāku, ilgāk ziedošu ziedu.

Austrumu magone ir viena no izteiksmīgākajām ziedošajām daudzgadīgajām magonēm, kas raksturīga ar lieliem, košiem ziediem un spēcīgu veģetatīvo augšanu. Latvijas apstādījumos plaši izmantota kopš 19. gadsimta beigām, īpaši muižu un pilsētu parku dārzos. Mūsdienās to kultivē arī modernajos apstādījumos kā izturīgu ziemcieti ar bagātīgu šķirņu krāsu spektru. Bieži sastopams Silenes dabas parkā dārzos un sabiedriskajos apstādījumos.

Lauztā sirds (Krāšņā sirdspuķe) *Lamprocapnos spectabilis* (L.) Fukuhara (sin. *Dicentra spectabilis* (L.) Lem.)

Lautzā sirds ir daudzgadīgs 40–80 cm augsts lakstaugs, kas veido spēcīgu, horizontāli sazarotu sakneņu sistēmu, no kuras pavasarī izaug lokani, dobi, sulīgi stublāji. Lapas ir trīskāst dalītas, plati olveida, ar gludu vai nedaudz viļņainu malu, gaiši zaļā līdz zilganzaļā tonī, apakšpusē pelēcīgas. Ziedi nokareni, izvietoti vienas pusē noliektā ķekarā ar arkveida ziedkopas asi ar 10–20 sārti sarkaniem vai rozā ziediem ar baltu galu. Zieda forma ir sirdsveidīga, ar divām ārējām vainaglapām, kas veido “sirds” daivu, un divām iekšējām, šaurākām vainaglapām, kas veido “pilienu” formu zieda apakšējā daļā. Kauslapas ir sīkas, agri nobirst. Auglis ir šaura, lineāra pogaļa ar vairākām spīdīgām, melnām sēklām. Zied maijā–jūnijā, pēc tam augs pakāpeniski novīst un pāriet miera stadijā.

Suga savvaļā sastopama Austrumāzijā – Ķīnas austrumu provincēs un Korejas pussalā. Savvaļā aug auglīgās augsnēs kalnu mežmalās un kalnu plavās. Tā ir plaši audzēta dekoratīva suga dārzos visā pasaulē.

Kultivē gan pamatsugu, gan dažādas šķirnes ar atšķirīgu lapu un ziedu krāsu. Ļoti raksturīgo ziedu formas dēļ viegli atpazīstama suga, tomēr šajā ģintī ir arī citas sugas, ko lai arī ievērojami retāk, Latvijā izmanto kultūrā. Daļā sirdspuķe *Dicentra formosa* ir zemāka (20–40 cm), ar plānākiem stublājiem un smalkāk dalītām lapām. Ziedi mazāki, vairāk sārti vai purpursārti, ne tik izteikti sirdsveidīgi kā *D. spectabilis*. Zied ilgāk – no maija līdz augustam.

Lauttā sirds Latvijas dārzos kultivēta jau sen izcili dekoratīvo neierastās formas ziedu dēļ. Suga dod priekšroku mitrām, auglgām, vāji skābām augsnēm pusēnā vai vieglā noēnojumā. Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā suga plaši izmantota dekoratīvajā dārzkopībā, bieži sastopama lauku māju dārzos.

Tūbainā radzene *Cerastium tomentosum* L.

Tūbainā radzene ir daudzgadīgs, neliels, 5–15 cm augsts lakstaugs, kas veidojo zemu, blīvu, paklājveida ceru. Stublāji ložņājoši vai pacili, bagātīgi apmatoti ar pelēcīgiem matiņiem, kas augam piešķir raksturīgu sudrabaini pelēku nokrāsu. Lapas pretējas, lancetiskas līdz lineāras, 1–3 cm garas, klātas ar mīkstu apmatojumu, sēdošas vai īskātainas. Ziedi piecdaļīgi, balti, ar dziļi šķeltām, nedaudz pārkļājošām vainaglapām; katrs zieds 1,5–2 cm diametrā, izvietots skrajās ziedkopās (dihāzijos) stublāju galotnēs. Kauslapas šauras, pelēcīgi zaļas, apmatotas, īsākas par vainaglapām. Auglis ir pogaļa, kas atveras ar desmit zobveida atlokiem un satur sīkas, dzeltenīgi brūnas sēklas. Zied no maija līdz jūnijam, dažkārt atkārtoti vasaras beigās.

Savajā sugu sastopama Dienvideiropā, kur aug saulainās, sausās, labi drenētās vietās. Bieži audzēta dārzos kā dekoratīvs augs un vietām pārgājusi savajā Eiropā, Ziemeļamerikā u.c.

Kopumā suga līdzīga vairākām citām nelielām nelīķu dzimtas sugām ar proporcionāli lieliem, baltiem ziediem. Vislīdzīgākā ir Latvijā savvaļā sastopama tiruma radzene *Cerastium arvense*, kas aug sausās pļavās un skrajos priežu mežos un atšķiras ar zaļāku krāsu, skrajāku apmatojumu un augstākiem, stāvākiem stublājiem. Ziedi tai ir nedaudz lielāki (līdz 2,5 cm), ar mazāk dziļi šķeltām vainaglapām. Šo sugu parasti dekoratīvajā dārzkopībā neizmanto. Citām Latvijā sastopamajām *Cerastium* ģints sugām ir sīki, neievērojami ziedi, un tās dārzos var sastapt galvenokārt kā nezāles.

Latvijā tiek samērā plaši audzēta kā dekoratīvs augs, dažviet var iedzīvoties pamestu mājvietu tuvumā un nezālīnēs bet par invazīvu sugu uzskatīta netiek. Bieži tiek kultivēta arī Sēlijas dārzos un Silenes dabas parka teritorijā.

Čemuru nelķe *Dianthus barbatus* L.

Čemuru nelķe ir daudzgadīgs, biežāk divgadīgs kultivēts lakstaugs. Stublājs stāvs, stingrs, zarains, 30–60 cm augsts, ar mezgliem, kur pretēji izvietotas lancetiskas, gludas, zaļas lapas ar šauru, smailu galu. Sakņu sistēma ir spēcīga, ļauj augam nostiprināties dažādās augsnēs. Ziedi ir piecdaļīgi, vainaglapas platas, ar robotu vai gludu malu, krāsa variē no baltas līdz sarkanai, rozā vai violetai, bieži divkrāsaina ar tumšāku plankumu centrā. Ziedi sakārtoti blīvās čemurveida ziedkopās stublāja galotnē, kas veido raksturīgu, kupolveida ziedu čemuru. Kauslapas zaļas, šauras, saaugušās stobriņā, pamatnē ar divām šaurām plēksnēm. Auglis ir pogaļa ar sīkām, melnām, nierveida sēklām. Zied no jūnija līdz augustam.

Savvaļā suga sastopama Dienvideiropas reģionā no Pirenejiem līdz Karpatiem un Balkāniem, atsevišķas salveida atradnes arī Austrumāzijā. Suga dod priekšroku saulainām, vidēji mitrām, auglīgām augsnēm. Pasaulē plaši audzēta dekoratīvos stādījumos, kā klasiskā dārza nelķe.

Kopumā līdzīga vairākām kultivētajām nelķu sugām. Spalvu nelķei *Dianthus plumarius* un tās dekoratīvajām šķirnēm, kam raksturīgas šauras, zālveidīgas lapas un mežģinaini ziedi, bieži ar spēcīgu aromātu; tā veido skrajākas ziedkopas. Līdzīga arī savvaļā augošajai un dažkārt dārzos kultivētajai dzirkstelītei *Dianthus deltoides* un tās dekoratīvajām šķirnēm. Tie atšķirami ar sīkākiem, atsevišķiem ziediem un smalkākām lapām. Atšķirībā no šīm un citām nelķu sugām, čemuru nelķei raksturīga blīva čemurveida ziedkopa ar daudziem ziediem vienā stublāja galā. Stublājs stīvs, stāvs. Arī vainaglapu forma bez dziļas šķelumiem ir droši noteikšanas kritēriji.

Suga dod priekšroku saulainām, vidēji mitrām, auglīgām augsnēm un ir sen izmantota dekoratīvajā dārzkopībā. Latvijā tiek plaši audzēta kā krāšņumaugs, dažviet var ipāriet savvaļā dārzu malās, nezālienēs vai nekoptos zālajos kā dārzeņbēgle, bet par invazīvu sugu uzskatīta netiek. Bieži tiek kultivēta arī Sēlijas dārzos un Silenes dabas parka teritorijā, arī Ilgu parkā.

Spalvu nelķe *Dianthus plumarius* L.

Spalvu nelķe ir daudzgadīgs lakstaugs, kas veido blīvus, pakļāveida cerus ar raksturīgi šaurām, zālveidīgām lapām. Sakņu sistēma plaša, labi sazarota, nodrošina augam noturību sausās, akmeņainās vietās. Stublāji stāvi vai nedaudz pacili, gludi, plāni, parasti 15–40 cm gari, ar pretēji izvietotām, šaurām, lineārām lapām, pelēcīgi zaļā tonī. Ziedi parasti ir vientuļi, vai pa pāriem stublāja galos, piecdaļīgi, ar šaurām, dziļi šķeltām un mežģinveida vainaglapām, kuru krāsa variē no baltas līdz rozā vai gaiši violetai.

Kauslapas zaļas, šauras, saaugušās stobriņā, pamatnē apņemtas ar 2–4 šaurām seglapām. Ziedi izdala spēcīgu, saldenu aromātu, kas raksturīgs šai sugai. Auglis ir pogaļa, kas atveras ar zobveida spraugām un satur sīkas, melnas, plakanas sēklas. Zied no jūnija līdz augustam.

Savvaļā suga izplatīta šaurā areālā Centrāleiropā un Dienvideiropā – Austrijā, Slovēnijā un Horvātijā. Spalvu nelķe ir kalnu un sausas stepes biotopu suga. Dod priekšroku saulainām, labi drenētām, kaļķainām augsnēm, bieži aug akmeņainās nogāzēs un pļavās. Tā ir plaši izmantota dekoratīvajā dārzniecībā akmensdārziem u.c. sausām vietām īpaši selekcionētu hibrīdu un šķirņu veidā.

Suga līdzīga vairākām savvaļas un kultivētajām nelķu sugām. Čemuru nelķe *Dianthus barbatus* ir ievērojami augstāka suga ar stāviem, zarotiem stublājiem un raksturīgām blīvām čemurveida ziedkopām; lapas platas, gludas; vainaglapas nav šķeltas. Arī savvaļā augošajai un dažkārt dārzos kultivētajai dzirkstelītei *Dianthus deltoides* un tās dekoratīvajām šķirnēm ir sīkāki, atsevišķi ziedi un smalkākas lapas; tai nav raksturīgas blīvas čemurveida ziedkopas. Savukārt krāšņā nelķe *Dianthus superbis*, kas Latvijā ļoti reti sastopama savvaļā un retumis arī kultūrā, atšķiras ar ļoti dziļi un smalki šķeltām, mežģinveida vainaglapām un intensīvu, saldenu aromātu. Ziedi lielāki, izvietoti retākās ziedkopās, stublāji augstāki (līdz 60 cm). Atšķirībā no līdzīgām sugām, spalvu nelķes ziedi ir vientuļi, ar gludu, neapmatotu stublāju un veido raksturīgu ziedu formu ar spalvveidīgām daivām, kas raksturo sugas nosaukumu.

Latvijā tiek plaši audzēta kā krāšņumaugs. Bieži tiek kultivēta arī Silenes dabas parka teritorijā piemājas dekoratīvajos dārzos.

Sarkanā guntiņa *Lychnis chalcedonica* L.

Sarkanā guntiņa ir daudzgadīgs, stāvs, 50–100 cm augsts lakstaugs ar spēcīgu, taisnu, skraji apmatotu stublāju, kas augšdaļā sazarojas. Lapas pretējas, lancetiskas līdz olveida, veselas, ar gludu malu un īsu kātu vai sēdošas, tumši zaļas un nedaudz spīdīgas, apakšpusē gaišākas. Ziedi piecdaļīgi, ar dziļi šķeltām, plakanām, koši sarkanām (retāk rozā vai baltām) vainaglapām, kuru forma veido raksturīgu krustveida ziedu. Ziedi sakārtoti blīvā, vairogveida ziedkopā stublāja galā. Kauslapas zaļas, saaugušas, ar smailu galu un blīvu dzīslojumu. Auglis ir pogaļa, kas satur vairākas sīkas, pelēcīgi brūnas sēklas ar nelīdzenu virsmu. Zied no jūnija līdz augustam.

Suga savvaļā sastopama Dienvidaustrumeiropā un Rietumsibīrijā, kur dod priekšroku saulainām, mēreni mitrām un barības vielām bagātām augsnēm. Bieži audzēta dārzos kā dekoratīvs augs un vietām pārgājusi savvaļā Eiropā, Ziemeļamerikā u.c.

Kopumā līdzīga vairākām citām neļķu dzimtas sugām ar koši sarkanām ziediem. Sarkanās spulgotnes *Melandrium dioicum* ziedi ir līdzīga krāsā, bet ziedi ir atsevišķi vai mazākās ziedkopās, nevis blīvās ziedkopās. Atšķirībā no *Lychnis chalcedonica*, šī suga ir divmāju augs – vīrišķie un sievišķie ziedi atrodas uz dažādiem augiem. Pļavas guntiņa *Lychnis flos-cuculi* ziedi ir dziļi šķelti, bet daudz smalkāki un šaurāki, parasti gaiši rozā, nevis sarkani. Abas līdzīgās sugas ir Latvijas savvaļas floras augi un kā dekoratīvie augi parasti netiek kultivētas. Kultūrā retumis sastopamā vainagveida guntiņa *Lychnis coronaria* atšķirama pēc blīvi pelēcīgi apmatotiem dzinumiem un lapām, kā arī intensīvi purpursārtiem ziediem, kas dzinumu galos attīstas pa vienam, nevis blīvā ziedkopā.

Latvijā tiek samērā plaši audzēta kā dekoratīvs augs, dažviet var iedzīvoties pamestu mājvietu tuvumā, nezālienēs, gar ceļmalām u.c. kā dārzebgle, bet par invazīvu sugu uzskatīta netiek. Bieži tiek kultivēta arī Sēlijas dārzos un Silenes dabas parka teritorijā.

Sahalīnas dižsūrene *Reynoutria sachalinensis* (F. Schmidt) Nakai

Sahalīnas dižsūrene ir daudzgadīgs, līdz 3,5 m augsts lakstaugs ar gariem, ložņājošiem sakneņiem. Stublājs masīvs, posmais, gluds, kails, posmi dobi. Lapas uz stublāja pamīšus, ar īsu kātu, iegareni ovālas, 15–30 (40) cm garas, 6–20 cm platas. Lapas plātnes mala gluda, pamatsplati sirdsveida. Plātnes apakšpusē gar dzīslām un malu izklaidus ar mīkstiem matiņiem. Ziedi skarās, ziedkopa stipri sazaroja, attīstās lapu žāklēs. Ziedi viendzimuma, attīstās uz viena auga (vienmājnīki). Apziednis dzeltenbalts, līdz trešdaļai saudzis. Putekšņlapas 8, savukārt sievišķajā ziedā 3 bārkstainas drīksnas. Auglis – spārnains riekstiņš. Zied no jūlija līdz septembrim.

Savvaļā suga samērā šaurā areālā Dienvidaustrumāzijā – Korejas pussalā, Sahalinā un Japānā.

Sūreņu dzimtā Latvijas savvaļas florā nav līdzīgu sugu, visas vietējās savvaļas sugas ir arī ievērojami mazākas. Līdzīga ir tikai viena invazīva dižsūreņu suga Japānas dižsūrene *Reynoutria japonica*, kas ir nedaudz mazāka, sasniedz 2 m augstumu, un atšķiras arī pēc plati olveidīgās lapas ar nošķeltu lapas pamatu un kailu lapas apakšpusi. Eiropā izplatījusies arī abu dižsūreņu hibrīdsuga Bohēmijas dižsūrene *Reynoutria × bohemica* ar iegarenām lapām, gandrīz taisnu lapas pamatu un skraji matainu gar lapas malu un dzīslām lapas apakšpusē, bet šīs hibrīdās sugas sastopamība Latvijā nav droši pierādīta un būtu papildus jāpēta.

Latvijā suga nav sastopama kā savvaļas augs – tas ir kultivēts kā dekoratīvs dārza augs. Latvijas teritorijā suga introducēta aptuveni 19. gadsimta vidū, stādaudzētavu katalogos pirmoreiz minēta 1874. gadā. Tālāk plaši izplatās no kultivēšanas vietām. Tā kā Eiropā Sahalīnas dižsūrene galvenokārt pārstāvēta tikai ar augiem, uz kuriem attīstās sievišķie ziedi, invadētājās teritorijās suga vairojas lielākoties veģetatīvi, sakneņu fragmentiem ir ļoti augsta reģenerācijas spēja, var ataugt pat no nelieliem fragmentiem, kas saglabājušies augsnē. Suga Latvijā uzskatatāma par invazīvu, un to nevajadzētu izvēlēties kā krāšņumaugu savam dārzam, bet kur tas jau tiek audzēts, būtiski jāierobežo.

Silenes dabas parkā sastopams atsevišķos dārzos, kā arī Ilgu parkā, kur veido lielas grupas, kas, lai tās tālāk neizplatītos, tiek ierobežotas ar regulāru apļaušanu.

Jūrmalas armērija *Armeria maritima* (Mill.) Willd.

Jūrmalas armērija ir daudzgadīgs lakstaugs, kas veido blīvus, spilvenveida cerus. Sakņu sistēma ir spēcīga, galvenā sakne koksnaina, nodrošina augam noturību vējainos un sausos piekrastes biotopos. Lapas ir lineāras līdz šauri lancetiskas, vienkāršas, veselas, ar gludu malu un zilgani zaļu vai pelēcīgu nokrāsu, sakārtotas blīvā piezemes rozetē. Ziedkopas kāts ir tievs, cilindrisks, 10–30 cm augsts, kails, beidzas ar galviņveida ziedkopu.

Ziedi ir piecdaļīgi, rozā līdz sārti violeti, retāk balti, ar saaugušām kauslapām un plānām vainaglapām, kas veido raksturīgu, blīvu galviņu. Auglis ir vienas sēklas riekstiņš ar plānu apvalku. Zied no maija līdz jūlijam, apputeksnēšanu nodrošina kukaiņi.

Jūras armērija savvaļā ir ar ļoti plašu izplatību visā ziemeļu puslodē, kur aug smilšainās, sāļās, labi drenētās augsnēs, piekrastes kāpās, klinšainos atsegumos un sausos pļavu biotopos. Sugu raksturo augsts ekoloģiskais plastiskums un spēja veidot ģeogrāfiskus iekšsugas taksonus dažādos Eiropas reģionos.

Armēriju ģintī ir daudz savstarpēji ļoti līdzīgas sugas, tomēr Latvijā kultūrā tās parasti neizmanto. Zinātniskajā un dārzkopības literatūrā daudzviet minētā parastā armērija *Armeria vulgaris* pēc mūsdienu zinātniskajām atziņām tiek uzskatīta par jūrmalas armērijas sinonīmu. *A. maritima* kopumā no citām sugām atšķiras ar blīvu, spilvenveida ceru, šaurām, lineārām lapām rozetē, vienu, neapmatotu ziedkopas kātu un lodveida ziedkopu ar rozā ziediem. Turpretī līdzīgām sugām bieži ir garāki, zaroti ziedkāti, vaļīgākas ziedkopas vai atšķirīga lapu forma un apmatojums.

Jūrmalas armērija Latvijas dārzos tiek kultivēta dekoratīvo ziedu, kā arī vieglās kopšanas un mēdzprassdīgo augšanas apstākļu dēļ – labi aug sausos apstākļos un nabadzīgas, smilts augsnes. Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā suga relatīvi bieži izmantota dekoratīvajā dārzkopībā, sastopama puķu dobēs viensētām.

Dižā gaiļbiksīte (prīmula) *Primula elatior* (L.) Hill

Dižā gaiļbiksīte ir daudzgadīgs 10–30 cm augsts lakstaugs. Saknenis īss. Piezemes lapu rozete ar iegarenām, gaiši zaļām, krokainām lapām. Ziedkopas kāts ir bezlapains un nes čemurveida ziedkopu ar vairākiem smaržīgiem ziediem. Kaus stobrveida, zaļganīgs, nav uzpūsts. Vainags dzeltens. Zied no aprīļa līdz jūnijam. Auglis ir olveidīga pogaļa ar daudzām sīkām sēklām.

Suga savvaļā plaši sastopama Viduseiropā un Dienvidēiropā, kā arī Mazāzijā, Vidusāzijā. u.c., kur aug krūmājos, auglīgās pļavās un lapukoku mežu zemsedzē kā pavasara floras elements. Vēsturiski vismaz kopš 16. gadsimta tā plaši kultivēta Ziemeļeiropā uz Austrumeiropā, kā viegli audzējams, krāšņs pavasara augs. Piemērotos biotopos vietām pāriet savvaļā, ta skaitā arī vairākās Sēlijas vietās – Eglainē, Šēderē, Subatē, arī Silenes dabas parkā – Ilgās u.c.

Dižajai gaiļbiksītei izveidotas ļoti daudzas dekoratīvās šķirnes – ‘Indian Tiger’, ‘Inara White’. ‘Piano Orange’, ‘Crescendo Yellow’ u.c., ko plašā klāstā piedāvā Latvijas stādaudzētavas. Līdzīgās sugas, ar kurām var sajaukt, ir parastā gaiļbiksīte *Primula veris* – plaši kalķainos zālajos sastopama suga, kas labi atšķirama pēc uzpūsta bāli dzeltenzaļa kausa un mazākiem, parastī nokareniem ziediem. Kultūra plaši izmanto arī citas prīmulu sugas ar lielākiem, krāšņākiem ziediem – parastā prīmula *Primula vulgaris* – kuras ziedi parasti ir lielāki, pamatsugai bāli dzelteni, hibrīdogēnas izcelsmes *P. x pubescens* u.c. kultivāriem arī purpursarkani, raibi violeti u.c. un attīstas pa vienam uz īsiem kātiem.

Pārtikā prīmulu jaunās lapas un ziedus reizēm pievieno svaigiem salātiem, zupām vai pavasara vitamīnu dzērieniem, jo tie satur daudz C vitamīna un minerālielu. Tautas medicīnā *Primula elatior* un arī *Primula veris* lapas, saknes un ziedi tiek lietoti klepus, saaukstēšanās, bronhīta un bezmiega ārstēšanai, jo satur saponīnus, C vitamīnu un flavonoīdus, kas veicina atkrēpošanu un nomierina nervu sistēmu. Tajā pašā laikā vairumam zālēdāju gaiļbiksītes ir toksiskas.

Parastā primula *Primula vulgaris* Huds.

Parastā primula ir daudzgadīgs, neliels, 5–15 cm augsts lakstaugs, Saknenis īss, klāts ar veco lapu paliekām, no kura pavasarī atjaunojas lapu rozete un ziedkāti. Lapas iegareni olveida līdz lancetiskas, 5–15 cm garas, ar neizteiktu kātiņu, virspuse spilgti zaļa līdz pelēcīgi zaļgana, apakšpuse gaišāka, ar izteiktu dzislojumu; mala sīki viļņaina, virsma krokaina. Lapas bieži ziemo, paliekot zaļas arī zem sniega segas. Ziedi parasti vientuļi, uz 3–10 cm gariem kātiņiem. Zieda, kauss zaļš stobriņveida. Vainags gaiši dzeltenā krāsā ar spilgtāku,

oranždzeltenu vai dzeltenzaļu rīklīti, piecdaļīgs, vainaglapas pie pamata saaugušas. Zieda diametrs parasti 2–4 cm. Auglis – olaņveida pogaļa, kas atveras augšpusē ar zobainu vāciņu; satur daudzas smalkas, brūnas sēklas. Zied agri pavasarī, aprīlī–maijā, reizēm atkārtota ziedēšana arī rudenī.

Suga savvaļā plaši sastopama Viduseiropā un Rietumeiropā no Portugāles līdz Balkāniem un Skandināvijai, kā arī Mazāzijā, Vidusāzijā. u.c., kur aug dabiskos mežmalu, pļavu un krūmāju biotopos ar vidēji mitru, humusainu augsni kā pavasara floras elements.

Parastajai primulai vislīdzīgākā ir hibrīdogēnas izcelsmes *Primula* × *polyantha*, (*Primula veris* × *Primula vulgaris*) kultivāri ar purpursarkani, raibi violeti u.c. krāsas ziediem, kas un attīstas pa vienam uz īsiem ziedkātiem. No dizžās primulas *P. elatior* un bieži sastopamās savvaļas sugas gaiļbiksītes *P. veris* atšķiras ar vientuļiem, nevis skarā sakārtotiem ziediem un īsu ziedkātu.

Latvijā suga kultivēta vismaz no 19. gadsimta beigām, kad parastā primula kļuva par vienu no pirmajām pavasara dekoratīvajām puķēm muižu un lauku sētās. Vēlāk, 20. gadsimtā, tās tika plaši ieviestas arī pilsētu apstādījumos un dārzu hibrīdformās *Primula* × *polyantha*, kļūstot par nozīmīgu agrā pavasara ziedu grupu Latvijas dārzkopībā. Plaši stādīta piemājas dārzos un sabiedrisko apstādījumu puķu dobēs Silenes dabas parkā.

Smaržīgā vijolīte *Viola odorata* L.

Smaržīga vijolīte ir daudzgadīgs, neliels 5–15 cm augsts lakstaugs. Neveido stāvu stublāju, augam noziedot izaug lapaini, ložņājoši dzinumi, kas iesakņojas, kā rezultātā augs veido skraju, klājenisku audzi. Rozetes lapas ieapaļas vai nierveida, 2–6 cm garas un platas, pamats sirdsveidīgs, mala strupī zobaina. Lapas kāts aptuveni plātnes garumā vai garāks. Ziedi lieli, 1,5–2,5 cm gari, tumšvioleti, ļoti smaržīgi, ar īsu piesi. Pieziedlapas atrodas aptuveni ziedkāta vidū vai mazliet augstāk. Auglis – apmatota pogaļa. Zied no aprīļa līdz maija vidum.

Suga savvaļā plaši sastopama Viduseiropā un Dienvidēiropā, arī Ziemeļāfrikā, Kaukāzā, un Rietumsibīrijā. Eiropas ziemeļdaļā tā ir no apstādījumiem savvaļā pārgājusi suga, tādēļ savvaļas areāla ronbeža Eiropā ir grūti nosakāma.

Vijolišu ģintī ir daudzas savstarpēji ļoti līdzīgas sugas, tomēr Latvijas savvaļas sugas kultūrā parasti neizmanto. Smaržīgā vijolīte vietām vecos lauku parkos un dārzos pāriet savvaļā, kur tā var augt kopā ar vietējām vijolišu sugām. Līdzīgākās sugas ar līdzīgiem ziediem, kurām ir raksturīgas piezemes rozetes lapas un aplapots stublājs – Rivina vijolīte *Viola riviniana* – lielāka, ar bālākiem, nesmaržīgiem ziediem un bālu, strupu piesi, kā arī meža vijolīte *Viola reichenbachiana* – ar tumšākiem nesmaržīgiem ziediem un taisnu, tumši violetu, smailu piesi.

Smaržīgā vijolīte Latvijas parkos un dārzos kultivēta jau sen dekoratīvo, smaržīgo ziedu, kā arī vieglās kopšanas un pavairošanās dēļ, to izmanto arī tautas medicīnā pie saaukstēšanas kā pretiekaisuma un sviedrus dzenošu drogu, Eiropā arī kā pārtikas augu sirupu pagatavošanai u.c.

Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā suga plaši izmantota dekoratīvajā dārzkopībā, sastopama gan parkos, gan pie viensētām.

Dārza atraitnīte *Viola × wittrockiana* Gams.

Dārza atraitnīte ir daudzgadīgs, bet parasti kā viengadīgs vai divgadīgs audzēts lakstaugs, 15–25 cm augsts lakstaugs. Sakņu sistēma vāji attīstīta, sastāv no sīkām, zarotām saknītēm, kas izaug no īsa sakneņa. Stublāji stāvi vai pacilti, sulīgi, zaraini, mataini. Lapas vienkāršas, pamīšus sakārtotas; apakšējās lapas olveidīgas līdz eliptiskas, ar garu kātu, malas sīki zobainas, virspuse zaļa, apakšpuse gaišāka. Augšējās lapas īsākas, šaurākas, bieži gandrīz sēdošas. Pie lapu pamatiem atrodas labi attīstītas, daivainas pielapes. Ziedi lieli, vienuļi,

izvietoti uz gariem ziedkātiem lapu žāklēs. Kauslapas piecas, zaļas, lancetiskas, vainaglapas piecas, neregulāras, dažādu krāsu – balta, dzeltena, violeta, zila, oranža, purpura, bieži divkrāsainas vai plankumainas. Zied no pavasara līdz vēlam rudenim. Auglis – trīsdalīga, sausā pogaļa, kas atveras trīs vārstnēs un izsēj sīkas, gludas, gaiši brūnas sēklas ar eļļas piedevām, kas piesaista skudras.

Sugai savvaļā nav sastopama. Dārza atraitnīte ir cilvēka radīts hibrīds starp *Viola tricolor*, *V. lutea* un *V. altaica*, tādēļ morfoloģiski ļoti mainīga, veido plašu formu un šķirņu daudzveidību – ziedi var būt gludi, viļņoti, pildīti, ar dažādu krāsu un zīmējumu kombinācijām.

Dārza atraitnīte ir nesajaucama, no līdzīgajām sugām atšķiras ar ziedu lielumu un formu; savvaļā augošajai relatīvi vislīdzīgākajai trejkrāsu vijolītei *Viola tricolor* ziedi ir mazāki un smalkāki.

Latvijā dārza atraitnīte kultivēta kopš 19. gadsimta vidus, kļuvusi par vienu no populārākajiem dekoratīvajiem dekoratīvo dobjū un kapsētu augiem, plaši selekcijai un audzēta dažādās krāsu un formu šķirnēs. Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā suga plaši izmantota dekoratīvajā dārzkopībā, sastopama gan sabiedriskajos stādījumos, gan privātajos dārzos, kapsētās u.c.

Adataināis dzeloņgurķis *Echinocystis lobata* (Michx.) Torr. et A.Gray

Adataināis dzeloņgurķis ir viengadīgs, 3-6 m garš lakstaugs, kas veido kāpelējošus, vienkāršus vai zarainus stublājus. Vītnes spēcīgas, žuburainas, sagriežas spirālē, ar ko piestiprinās pie blakus esošajiem augiem. Augam raksturīgas piesctaini šķeltas lapas ar skarbiem matiņiem un sīki balti vai iedzelteni viendzimuma ziedi. Auglis – 3-6 cm gara un ap 3 cm diametrā gurķveidīga oga ar nelieliem, asiem epidermas izaugumiem. Sākumā augļi zaļi, nogatavojoties sāk dzeltēt.

Augļiem nogatavojoties, to augšpuse pārplīst un sēklas izkrīt. Zied no jūnija līdz augustam. Augļi nogatavojas augustā – oktobrī.

Savvaļā suga izplatīta Ziemeļamerikā, introducēta un plaši pārgājusi savvaļā Eirāzijā, kur visbiežāk aug gar ūdeņiem, grāvmalās, krūmājos, izmantojot mitras, barības vielām bagātās augsnes.

Pēc raksturīgā, dzeloņainam strupam gurķim līdzīgā augļa viegli atšķirama suga. Vasaras pirmajā pusē, kas nav asttīstījušies raksturīgie augļi, sugu var sajaukt ar citu reti kultūra sastopamu ķirbju dzimtas sugu – balto sētviju *Bryonia alba*. Tā ir daudzgadīga, ar koksnaļiem sakneņiem un vītenaļiem stublājiem, bet ziedi ir sīki, zaļganbalti, un augļi – melnas, nelielas ogas.

Dzeloņgurķis Latvijā ievests 20. gadsimta sākumā, kā dekoratīvs vītenaugs muižu un dārzu apstādījumos, īpaši āra pergolām, žogiem un lapenēm. To novērtēja par ātro augšanu un bagātīgo, aromātisko ziedēšanu. 20. gadsimta vidū jau plaši audzēta dārzos, pirmie ziņojumi par savvaļā pārgājušiem īpatņiem Latvijā parādās jau 1950.–1960. gados. Mūsdienās suga tiek uzskatīta par invazīvu, īpaši Daugavas, Gaujas un Ventas upju ielejās, kur izkonkurē vietējo veģetāciju. Silenes dabas parkā sastopams atsevišķos dārzos galvenokārt kā zogu un citu mazdekoratīvu virsmu nosedzējs, savukārt savvaļā pārgājuši indivīdi šeit nav konstatēti.

Smaržīgā vakarene *Hesperis matronalis* L.

Smaržīgā vakarene ir divgadīgs vai daudzgadīgs lakstaugs. Stublājs stāvs, 40–100 cm augsts, vienkāršs vai augšdaļā nedaudz sazarots, klāts ar īsiem matiņiem. Lapas lancetiskas 5–12 cm garas un 2.5–5 cm platas, mala zobaina, pamats ķīļveidīgs, lapas ar īsu kātu vai sēdošas, apmatotas. Ziedi: lieli, 2–3 cm diametrā, smaržīgi, parasti violeti vai gaiši violeti, retāk balti; vainaglapas otrādi olveidīgas. Ziedi plašā ķekarā stublāja galā. Augs ar spēcīgu, patīkamu smaržu, kas īpaši jūtama vakaros. Auglis – strupi četršķautņains pākstenis. Zied maijā–jūlijā.

Savvaļā suga plaši sastopama Dienvidēiropā, Centrāleiropā un Rietumāzijā, kā dārzebēglis naturalizējusies daudzviet Eiropā, Ziemeļamerikā un citur. Aug mitrās pļavās, mežmalās, dārzu tuvumā un gar ceļmalām, bieži pusēnā vai saulainās vietās ar mēreni mitru, auglīgu augsni.

No līdzīgām savvaļas krustziežiem piemēram, pļavas ķērsu *Cardamine pratensis*, atšķiras ar sīkākiem, gaišākiem ziediem un citādu lapu formu.

Kā dekoratīvs augs smaržīgā vakarene sastopama lauku dārzos un dabiskā tipa apstādījumos. Izveidotas šķirnes ar dažādu ziedu krāsu – baltu, rozā un violetu ('Alba', 'Purpurea' u.c.). Dažviet uzskatāma par dārzebēgli un naturalizētu sugu. Latvijā sastopama introducētā veidā, savvaļā nereti sastopama dārzu tuvumā un gar lauku ceļiem.

Jūrmalas sudrabzālite (lobulārija, alise) *Lobularia maritima* (L.) Desv.

Jūrmalas sudrabzālite ir viengadīgs, 10–30 cm augsts lakstaugs. Augs klāts ar sudrabainiem, zīdainiem matiņiem. Stublājs pacils, pie pamata koksņains, zaro. Lapas veselas, lineāras vai lancetiskas, sēdošas vai ar īsiem kātu, lapu garums 3–8 cm, platums 0.4–1 cm. Plātnes mala gluda vai attāli zobaina, gals smails. Ziedu ķekars blīvs, ziedkāts garš. Kauslapas aptuveni divreiz īsākas nekā baltās vai violetās vainaglapas. Auglis – ovāls, 0.4 cm garš viencirkņa pākstenītis, bez jomas. Sēkla viena. Auglis daudz īsāks nekā gandrīz horizontāli no

augļkopas ass atstāvošais augļa kāts. Parasti zied jūnijā, jūlijā, var ziedēt līdz pat salnām.

Savvaļā suga sastopama Vidusjūrā un piekrastes reģionos (Kanāriju salas, Madeira u.c.), dabiski aug smilšainās piekrastes un kāpu biotopos. Plaši naturalizējusies pasaulē.

Līdzīga daudzām citām krusdziežu dzimtas augiem – kausainai alisei *Alyssum alyssoides* un tuksneša alisei *Alyssum desertorum* – nelieli, pelēcīgi zaļi augi, ar dzelteniem ziediem. Jūrmalas sudrabzālite atšķiras pēc baltiem nevis dzelteniem ziediem.

Latvijā suga nav sastopama kā savvaļas augs, labos apstākļos sēklas sadīgst tajā pašā vai nākamajā gadā. Jūrmalas sudrabzālite populāra apstādījumos kā apmale, paklājveida segums un balkona kastes augs; sastopamas dažādas šķirnes.

Divragainā matiola jeb naktslefkoja *Matthiola bicornis* (Sibth. et Sm.) DC.

Divragainā matiola ir viengadīgs, 20–60 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs vai pacils, sazarots, klāts ar pelēcīgiem, zīdainiem matiņiem, kas augam piešķir pelēcīgu nokrāsu. Lapas lancetiskas vai šauras, 3–8 cm garas un 0,5–1,5 cm platas, pelēcīgi zaļas, ar gludu vai nedaudz viļņotu malu, apmatotas ar sīkiem matiņiem. Lapas izvietotas pamīšus, sēdošas vai ar īsu kātiņu. Ziedi nelieli, 1,5–2 cm diametrā, četrļapi, sākotnēji rozā līdz violeti sārti, retāk balti, ar spēcīgu saldeni smaržu, kas

pastiprinās vakarā un naktī. Ziedi sakārtoti skrajā ķekarā stublāja galotnē. Kauslapas šauras, vainaglapas lineāri atvērtas, ar gariem, šauriem plātnes galiem. Zied jūnijā un jūlijā, bieži turpina ziedēt līdz pat augustam. Auglis – divragu pākstis (no tā arī sugas nosaukums *bicornis* – “divragu”), šauras, 2–4 cm garas, ar sīkām, apaļām sēklām. Pavairojas ar sēklām, kas sadīgst viegli un bieži paši izsējas nākamajam gadam.

Savvaļā suga sastopama Dienvidaustrumeiropa un Rietumāzija, sākotnēji no Grieķijas, Balkāniem un Mazāzijas. Savvaļā aug saulainās, sausās nogāzēs, tuksnešainās pļavās un akmeņainās vietās. Plaši naturalizēta daudzviet Eiropā, arī Ziemeļamerikā.

Līdzīgas sugas – divragainā matiola *Matthiola longipetala* subsp. *bicornis* un dārza matiola *Matthiola incana*. Dārza matiola ziedi lielāki, pildīti un dienā smaržīgi. Divragu matiolai – vienkārši, mazāki ziedi, kas smaržo tikai vakarā.

Divragainā matiola Latvijā savvaļā nav sastopama, bet plaši audzēta kā dekoratīvs un aromātisks viengadīgs augs. Ieviesta 19. gadsimta beigās vai 20. gadsimta sākumā kā vasaras puķe apstādījumiem un balkoniem. Bieži audzē dobēs un podos, jo tās vakaros izplata spēcīgu, saldu smaržu. Atsevišķos gadījumos var pati izsēties, bet pastāvīgas populācijas neveido. Mūsdienās matiolas joprojām populāra apmalēs, dārzu grupu stādījumos un terasēs.

Parastā kāšroze *Alcea rosea* L.

Parastā kāšroze ir daudzgadīgs vai divgadīgs lakstaugs ar spēcīgu galveno sakni. Stublājs taisns, stingrs, bieži zarots augšdaļā, apmatots ar zvaigžņveida matiņiem, parasti 1,5–2,5 m augsts. Lapas izvietotas pamīšus, lielas, ieapaļas vai sirdsveidīgas, 5–7 daivainas, ar garu kātu un rupji zobainām malām. Ziedi lieli, vientuļi vai pa vairākiem lapu žāklēs, sakārtoti garā vārpveidīgā ziedkopā. Vainags piecdaļīgs, košs, dažādu krāsu toņos – no rozā līdz tumši sarkanam vai dzeltenam. Ārkauss saaudzis no 6–7 lapiņām. Kauslapas 5, pie pamata

saaugušas, apmatots. Auglis – šķautņains daudzriekstiņš, kas sadrūp atsevišķos riekstiņos. Zied no jūlija līdz septembrim.

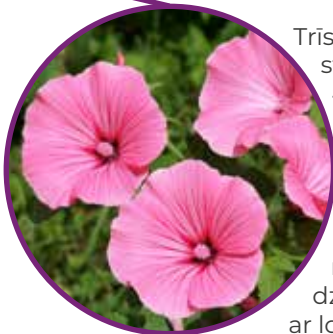
Suga savvaļā sastopama Dienvideiropā un Vidusjūras reģionā, kā arī Vidusāzija. Kāšroze ir gaismu mīlošs augs, kas labi aug sausās, barības vielām mēreni bagātās irdenās augsnēs.

Pēc raksturīgajiem lielajiem izmēriem, bieži pārsniedz 2 m augstumu, var viegli atpazīt. Citas relatīvi līdzīgās malvu dzimtas sugas – meža malva *Malva sylvestris* un smaržīgā malva *Malva moschata*, arī kultivētajām lavtēru sugām *Lavatera thuringiaca* u.c. parasti nepārsniedz 1 m. Kāšrozei ziedi ir daudz lielāki (5–10 cm diametrā), atrodas garā, vārpveidīgā ziedkopā, bieži vien katrs zieds izvietots lapu žāklē, savukārt citām malvām ziedi parasti ir mazāki un veido kuplākas kopas. Kāšrozes lapas ir lielas, apaļas līdz sirdsveidīgas, 5–7 daivainas, ar rupji zobainām malām, bieži jūtami apmatotas ar mīkstiemi matiņiem.

Latvijā kultivēta kopš 19. gs, sākotnēji muižu un dārzu stādījumos. Mūsdienās joprojām populārs krāšņumaugs piemājas dārzos, retāk sastopams sabiedriskajos apstādījumos. Kāšroze tiek uzskatīta par adventīvu (ievazātu) sugu, kas retumis pāriet savvaļā – īpaši pie mājām, kapsētās, sētmalēs, ceļmalās un dārzu atmatās, vietās, kur augsne ir traucēta un bagāta ar organiskām vielām.

No kāšrozes ziedlapiņām iegūst dabiskas krāsvielas tekstilam un pārtikai – rozā sarkanbrūnos toņos.

Trīsmēnešu lavatēra *Lavatera trimestris* L.

Trīsmēnešu lavatēra ir viengadīgs lakstaugs ar stāvu, zarojošu, stingru stublāju, kas sasniedz 40–100 cm augstumu. Vīsa auga virsma klāta ar īsiem matiņiem. Lapas pamišus, apakšējās apaļas vai sirdsveidīgas ar robainām malām, augšējās – trīsstūrīgas vai trīsdaiļainas. Ziedi lieli, 5–7 cm diametrā, izvietoti pa vienam lapu žāklēs vai vaļīgā ķekarā; vainags piecdaļīgs, rozā, purpursarkans vai balts ar tumšākām dzīslām. Kultūrā izmanto kultivāru kompleksu ar ļoti dažādās krāsas ziediem no gandrīz baltiem, gaišiem pastēļtoniem līdz tumši purpurrozā. Kauss ar trim pieziedlapām, apmatots. Auglis – plakans riekstiņu skaldauglis.

Zied no jūlija līdz septembrim. Auga īpatnējais nosaukums norāda uz tā veģetācijas perioda ilgumu – augs izaug, zied un ražo sēklas trīs mēnešos.

Suga savvaļā sastopama Dienvidropā – Vidusjūras reģionā. Dabiski aug saulainās, sausās, barības vielām vidēji bagātās, vieglas augsnēs.

Trīsmēnešu lavatēru var sajaukt ar parasto kāršrozi *Alcea rosea*, taču tā ir ievērojami mazāka, ar tievāku stublāju un īsāku dzīves ciklu (viengadīga). Lavatērai lapas ir smalkāk dalītas un ziedi mazāki, ar veselām, sekli jomainām rožainām vainaglapām un kontrastējošām tumšām dzīslām, kas nav raksturīgas kāršrozei vai citām malvām. Zinātniskajā literatūrā lavatēru ģints bieži tiek apvienota ar malvu ģinti ar sugas epitētu *Malva trimestris*.

Suga Latvijā ieviesta kā dekoratīvs dārza augs, audzēta kopš 19. gadsimta, līdz pat mūsdienām plaši izmanto kultūrā, reizēm sastopams kā dārzu bēglis pie mājām, kapsētās un atmatās. Plaši sastopama apstādījumos arī Sīlenes dabas parkā. Mūsu klimatiskajos apstākļos suga savvaļā pastāvīgas populācijas neveido, tādēļ nav uzskatāma par invazīvu.

Smaržīgā malva *Malva moschata* L.

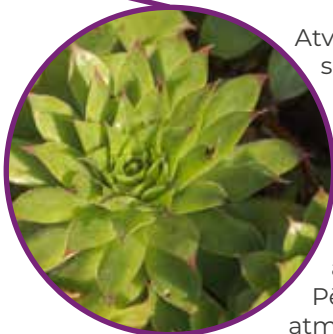

Smaržīgā malva ir daudzgadīgs lakstaugs ar stāvu vai pacilu, zarojošu, 30–80 cm augstu stublāju, kas klāts ar smalkiem matiņiem. Lapas pamišus, dziļi plūksnaini dalītas, augšējās šaurākas, apakšējās platākas, ar īsiem kātiņiem. Ziedi lieli, 3–5 cm diametrā, rozā vai gaiši violeti, ar piecām vainaglapām, kam raksturīga smalka muskusa smarža. Kauss ar ārkaisu. Ārkaisa lapas 3, brīvas, smailas, aptuveni kauslapu garumā. Auglis – plakans riekstiņu skaldauglis, kas sadalās atsevišķos riekstiņos. Zied no jūnija līdz septembrim.

Suga savvaļā sastopama Centrāleiropā un Dienvidropā – Vidusjūras reģionā. Dabiski aug saulainās, sausās pļavās, mežmalās, nogāzēs, ceļmalās un dārzu atmatās, īpaši vietās ar kaļķainu vai irdenu augsni.

Smaržīgo malvu var sajaukt ar meža malvu *Malva sylvestris* un sīklapu malvu *Malva neglecta*, tomēr tā atšķiras ar dziļi šķeltām, smalkām lapām un raksturīgo muskusa aromātu. Ziedi muskusa malvai ir maigāki un smaržīgāki nekā citām sugām, stublājs slaidāks un augstāks, arī kopējais izskats 'gaisīgāks' dziļi dalīto lapu dēļ. Arī citām malvu dzimtas kultivētajām sugām – ārstniecības alteja *Althaea officinalis*, trīsmēnešu lavatērais *Lavatera trimestris*, parastajai kāršrozei *Alcea rosea* lapas ir daivainas un nav dziļi šķeltas vai dalītas šaurās daivās.

Suga Latvijā ieviesta kā dekoratīvs dārza augs jau 19. gadsimtā, vēlāk vietām pārgājusi savvaļā un naturalizējusies, īpaši ap apdzīvotām vietām un dārzu tuvumā.

Atvašu saulrietenis *Jovibarba globifera* (L.) J.Parn.

Atvašu saulrietenis ir daudzgadīgs, mūžzaļš sukulents, kas veido ciešas, lodveidīgas lapu rozetes 3–6 cm diametrā. Lapas ir gaļīgas, gludas, gaiši zaļas vai pelēcīgi zaļas, dažkārt ar sarkanīgu galu, sakārtotas blīvā rozetē. Ziedkāts paceļas 10–20 cm augstumā, klāts ar mazākām lapām, ziedi gaiši dzeltenī vai zaļgani dzeltenī, zvaigžņveidīgi, ar sešām līdz astoņām vainaglapām. Zied jūnijā–augustā.

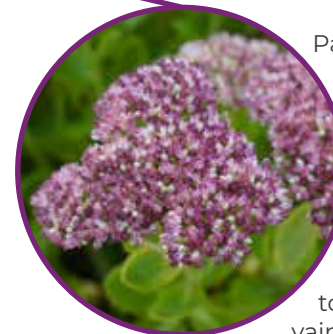
Pēc noziedēšanas mātes rozete pakāpeniski atmirst, bet ap to veidojas daudzas jaunas lapu roizes. Tā kā augs zied reti, suga izplatās veģetatīvi

ar šādām jaunām lapu rozetēm.

Savvaļā suga sastopama Viduseiropa un Austrumeiropā, citviet populārs, sen kultivēts krāšņumaugs, tādēļ dabisko sugas izplatību grūti noteikt pat Latvijas teritorijā. Suga savvaļā aug saulainās, sausās, smilšainās un akmeņainās nogāzēs.

Raksturīgo sulīgo lapu rozešu dēļ viegli atšķirama no citām Latvijas savvaļas un parastākajām dekoratīvajām sugām. Līdzīgā suga, ar kurām tā var tikt jaukta, ir otra saulrieteņu suga, ko pēdējā laikā sāk plāšāk kultivēt – jumstiņu saulrietenis *Sempervivum tectorum*, kas veido līdzīgas, blīvas rozetes, taču to ziedi parasti ir rozā līdz purpursārti, ar vairāk vainaglapām (8–16). Latvijas stādaudzetavās piedāvā arī vairākas šīs ģints dekoratīvās šķirnes – ‘Broncho’, ‘Reinghard’, ‘Collage’ u.c.

Jovibarba globifera ir ieviesta un kultivēta dekoratīviem nolūkiem, īpaši klinšu dārzos un akmensdārzos jau kopš 20. gadsimta sākuma. Latvijā suga sastopama arī kā savvaļas augs, aug sausos priežu mežos, kāpās, uz dolomīta atsegumiem upju krastos. Bieži izmantots kapu krāšņumaugs arī Silenes dabas parkā, tādēļ bieži atrodams kapu apkaimē pārgājīs savvaļā.

Parastā čīkstene *Sedum telephium* L. (sin. *Hylotelephium telephium* (L.) H.Ohba)

Parastā čīkstene ir daudzgadīgs, 20–60 cm augsts lakstaugs ar stāviem, bieziem, kailiem, sulīgiem stublājiem, kas aug no resnaiegarena, šķiedraina sakneņa. Lapas pretējas vai pamīšus izvietotas, gaļīgas, eliptiskas vai olveidīgas, mala bieži ar sīkiem zobīņiem, zilganzaļā vai zaļi pelēcīgā tonī, tiešā saulē augošiem augiem vai atsevišķām šķirnēm lapas var būt ar iesārtu vai sarkanvioletu toni. Ziedi mazi, zvaigžņveidīgi, ar piecām vainaglapām, sārti, purpursārti vai sarkanīgi,

retāk balti, sakārtoti blīvās, plakani vai puslodesveida

ziedkopās dzinumu galos. Zied jūlijā–septembrī. Pēc noziedēšanas veidojas sausi, sarkanīgi somēņveida augļi ar daudzām sēklām.

Plaši Eirāzijā sastopama suga ar mainīgu izskatu, tādēļ tai izdalītas vairākas līdzīgas sugas un iekšsugas taksoni. Plaši izmantota dekoratīvajā dārzkopīgā tādēļ dabisko sugas izplatību grūti noteikt pat Latvijas teritorijā. Suga savvaļā aug saulainās, sausās, smilšainās un akmeņainās nogāzēs, kā arī sausos priežu mežos.

Līdzīgās sugas, ar kurām var sajaukt parasto čīksteni, ir dārzos kultivētais izskatīgais laimiņš *Sedum spectabile*, kas ir dekoratīva Austrumāzijas izcelsmes suga, lielāka un ar lielākām, koši rozā vai gaiši sārtām ziedkopām līdz 15 cm diametrā, kā arī lielā čīkstene *Sedum maximum* – otra Latvijas savvaļas čīksteņu suga kas atšķiras ar zaļganbaltiem ziediem un gaišāk zaļām lapām ar parasti veselu lapas malu. Latvijas stādaudzetavās piedāvā arī vairākas parastās čīkstenes dekoratīvās šķirnes – ‘Munstead Red’, ‘Matrona’, ‘Album’. ‘Bon Bon’ u.c.

Latvijā parastā čīkstene ir gan savvaļas, sen zināma un plaši audzēta suga — jau 19. un 20. gadsimta sākumā to izmantoja gan dekoratīvos stādījumos, gan tautas medicīnā kā brūču dziedēšanas līdzekli. Mūsdienās to bieži audzē dārzos kā sausumizturīgu un ziemcietīgu augu, piemērotu arī kā nektārtaugu.

Plūmjlapu aronija *Aronia × prunifolia* (Marshall) Rehder

Plūmjlapu aronija ir vasarzaļš, līdz 3 m augsts krūms ar blīvu vainagu un matainiem, jaunībā brūnganiem dzinumiem. Lapas uz dzinuma izvietotas spirāliski, plati otrādi olveidīgas līdz eliptiskas, 8–10 cm garas, mala smalki zāgzobaina. Lapu virspuse tumši zaļa, spīdīga, gar vidusdzīslu ar sīkiem tumši brūniem dziedzeriem, apakšpuse pelēcīgi zaļgana, tūbaini apmatota. Ziedkopa – salikts vairogs ar 10–25 ziediem; ziedkopas ass un ziedkāti klāti ar matiņiem. Ziedi ap 1 cm diametrā, ar piecām dziedzerainām kauslapām un piecām baltām vai viegli rožainām vainaglapām. Auglis – mazs, ābolveida kaulenis, sākumā sarkanīgs, vēlāk tumši purpursarkans, 7–12 mm diametrā, katrā auglī 1–5 tumši brūnas sēklas. Zied vienlaikus ar lapu plaukšanu maijā, augļi nogatavojas augusta beigās līdz septembrim.

Savvaļā suga sastopama Ziemeļamerikā – ASV ziemeļaustrumu daļā, kā arī Kanādas Kvebekas un Ontārio provincēs. Šo sugu uzskata par dabisku hibrīdu starp melnaugļu aroniju *Aronia melanocarpa* un sarkano aroniju *Aronia arbutifolia*. Dažkārt literatūrā tai lieto arī epitētu *×Sorbaronia fallax* – apzīmējums sarežģītā hibrizācijas un atpakaļkrustošanās ceļā radītam hibrīdu kompleksam starp parasto pilādzi *Sorbus aucuparia* un melnaugļu aroniju *Aronia melanocarpa*. Tomēr šis uzskats ir diskutabls, jo vienas vecāku sugas – parastā pilādža morfoloģiskās pazīmes plūmjlapu aronijai nav novērojamas.

Kultūrā sastopamas divas aroniju sugas, no kurām daudz biežāk sastopama *Aronia × prunifolia*. Melnaugļu aronija samērā viegli atšķirama pēc kailas vai gandrīz kailas lapas apakšpuses un ziedkopas ass; savukārt augļi ir melni, arī pats krūms ir ievērojami zemāks – parasti nepārsniedz 1,5 m augstumu. Savvaļā daudz biežāk pāriet tieši blīvi apmatotās aronijas.

Latvijas teritorijā suga pirmo reizi stādaudzētavu katalogos minēta 1902. gadā. Arī mūsdienās plūmjlapu aronija joprojām ir populārs dekoratīvs kokaugs un tiek pārdots stādaudzētavās. Aizvien biežāk sastopama pamežā degradētos, sausos skujkoku mežos. Suga Latvijā uzskatāma par invazīvu, un to nevajadzētu izvēlēties kā krāšņumaugu savam dārzam, bet kur tas jau tiek audzēts, būtiski jāierobežo.

Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā parkos un pie viensētām plaši stādīts kā dekoratīvs krūms.

Divmāju kazbārdis *Aruncus dioicus* (Walter) Fernald

Divmāju kazbārdis ir daudzgadīgs lakstaugs ar koksainu sakni. Stublājs stāvs, taisns, 1,2–2,0 m augsts, spēcīgs, augšdaļā sazarots. Lapas lielas, līdz 60 cm garas, divkārt vai trīskārt plūksnaini saliktas, ar iegareni olveidīgām, smailām, rupji zobainām lapiņām; lapiņu virspuse tumši zaļa, apakšpuse gaišāka. Ziedi mazi, vienkārši, balti vai krēmīgi, ar spēcīgu smaržu, sakārtoti lielās, daudzzarainās, 20–50 cm garās skarveida ziedkopās. Suga ir divmājnieks – vīrišķie un sievišķie ziedi attīstās uz atsevišķiem augiem. Auglis – mazs daudzsēkļu somenis, sēklas brūngani melnas. Zied no jūnija līdz jūlijam.

Savvaļā suga sastopama Eiropas centrālajā un austrumu daļā, kā arī Rietumsibīrijā, kur suga visbiežāk aug kalnu pļavās un upju ielejās – mitrākās vietās ar auglīgu augsni.

Divmāju kazbārdim un tā hibrīdiem kultūrā izveidotas daudzas dekoratīvās šķirnes – 'Kneifii', 'Guinea Fowl' u.c., kas no pamatsugas atšķiras ar ziedkopas formu un ziedu lielumu. Latvijā mitrās pļavās plaši izplatīta parastā vīgrieze *Filipendula ulmaria*, kas ir nedaudz līdzīga kazbārdim un var tikt sajaukta pēc baltās, kuplās ziedkopas izskata, taču atšķiras ar platākām lapām un nevienādi zāgzobainu plātnes malu. Latvijā plaši kultivētas astilbes *Astilbe* spp., kas ārēji atgādina kazbārdi, ir daudz sīkākas, vienmājnieki, ar rozā vai sārtiem, retāk – baltem ziediem un daudz smalkākām lapām.

Latvijā suga nav sastopama kā savvaļas augs. Kā dekoratīva ziemciete divmāju kazbārdis ir ļoti iecienīts lauku dārzos, parkos un citos sabiedriskajos apstādījumos.

Smaržīgā zemene *Fragaria moschata* Duchesne

Smaržīgā zemene ir daudzgadīgs 15–35 cm augsts lakstaugs. Stublājs ložņajošs, veido stīgas, kas mezglu vietās iesakņojas, veidojot jaunas lapu rozetes. Lapas sakārtotas rozetē, katra lapa sastāv no trīs olveidīgām lapiņām ar ķīļveidīgu pamatu un lielzobainu malu; gala zobiņš izvirzīts. Lapu kāti ar gariem atstāvošiem matiņiem. Ziednesis garāks par rozetes lapām un klāts ar atstāvošiem matiņiem. Ziedi balti, vainags 0,7–1,2 cm diametrā ar piecām vainaglapām. Auglis – sulīga oga, virspusē ar sīkiem riekstiņiem, nogatavojoties oga

paliek sarkana. Kauslapas augļa nogatavošanās laikā paliek horizontālas un nedaudz atliektas. Zied maijā – jūnijā, augļi nogatavojas jūlijā.

Līdzīga Latvijā savvaļā bieži sastopamai meža zemenei *Fragaria vesca*, kā arī dārzā audzētai dārza vai lielogu zemenei *Fragaria × ananasa*. Smaržīgas zemesnes ogas ir lielākas un aromātiskākas nekā meža zemenei, ar maīgu muskusa smaržu, kas arī piešķirusi tai nosaukumu *moschata*, un mazākās nekā dārza zemenei. Meža zemene dod priekšroku saulainām, sausākām vietām, savukārt smaržīgā zemene aug mitrākās un ēnainākās vietās. Dārza zemene ir pilnīgi kultivēta suga, Latvijā savvaļā nepāriet.

Suga savvaļā sastopama Viduseiropā no Francijas un Itālijas līdz Polijai, Čehijai un Ukrainas. Ārpus savvaļas areāla plaši izplatījusies Ziemeļeiropā, tostarp Skandināvijā, Baltijas valstīs un citur, kur tā daļēji naturalizējusies pēc kultivēšanas.

Latvijā suga samērā bieži sastopama – īpaši vecos parkos, muižu teritorijās, bijušās viensētās un to apkārtnē, kā arī dabiskos ēnainos mežmalu biotopos.

Smaržīga zemene tiek uzskatīta par vienu no senākajām kultivētajām zemeņu sugām Eiropā – to audzēja jau viduslaikos un renesanses laikmetā, pirms tika ieviesta dārza zemesnes. Tās aromāts tiek uzskatīts par spēcīgāko un bagātāko starp visām zemeņu sugām. Mūsdienās smaržīgā zemene tiek izmantota jaunu šķirņu selekcijā, lai uzlabotu aromātu un garšu dārza zemenēs.

Irbeņlapu fizokarps *Physocarpus opulifolius* (L.) Maxim.

Irbeņlapu fizokarps ir blīvs, izplests, vasarzaļš, 1,5–3 m augsts krūms ar plānu, slāņaini atlobošos mizu, kas vecākiem dzinumiem lobās plānās plēksnēs, un ir raksturīga sugas pazīme. Lapas 5–12 cm garas, ir 3–5 daivainas, pie kam vidējā daiva parasti būtiski lielāka, ar zobainām malām, virspusē zaļas, apakšpusē gaišākas, kailas vai skraji uz dzīslām matainas. Ziedi balti līdz sārti, sakārtoti blīvās, ieapaļas čemurveida ziedkopās. Auglis – uzpūsts, someņu kopauglis, kas nogatavojoties kļūst sarkanīgs līdz brūns. Zied maijā beigās–jūnijā.

Savvaļā sastopams Ziemeļamerikas austrumu daļā, plaši kultivēts un vietām pārgājis savvaļā ar citviet mērenā klimata joslā – Eiropā u.c.

Pēc raksturīgajām lapām un augļopas krāsas no visiem Latvijas savvaļas un arī parastākajiem kultivētajām krūmu sugām samērā viegli atšķirams. Citas līdzīgās fizokarpu sugas Latvijā tiek kultivētas tikai lielākajās dendroloģiskajās kolekcijās un botāniskajos dārzos. Vislīdzīgākā neziedošā stāvolī ir Latvijā savvaļā augošā un retumis kultūrā atrodamā parastā irbene *Viburnum opulus*, kura labi atšķirama pēc nelobošās mizas, savukārt augļu laikā nekļūdīni atšķirama pēc raksturīgajiem sulīgajiem sarkanajiem kauleņiem. Reizēm vizuāli var sajaukt arī ar *Spiraea* ģints sugām, īpaši ziedēšanas laikā, taču fizokarpam raksturīgās trīsdaivainas lapas (spīrējām – gandrīz vienmēr lapas plātne ir vesela) un piepūstie augļi to labi atšķir.

Latvijā fizokarps tiek kultivēts kopš 19. gadsimta beigām kā dekoratīvs krūms parkos un dārzos. Plašāku popularitāti tas ieguvis 20. gadsimta otrajā pusē, īpaši pēc krāsaino šķirņu 'Diabolo', 'Dart's Gold', 'Red Baron' u.c. ieviešanas. To bieži izmanto dzīvžogiem un pilsētvides apstādījumos, jo tas ir pilnībā ziemcietīgs un izturīgs sausumu un gaisa piesārņojumu.

Suga plaši stādīta pie viensētām kā arī un parkos u.c. sabiedriskajos apstādījumos Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā, kā dekoratīvs krūmskrūms. Suga tiek tirgota daudzās komerciālās kokaudzētavās galvenokārt dažādu dekoratīvo šķirņu veidā.

Krokainā roze *Rosa rugosa* Thunb.

Krokainā roze ir daudzgadīgs, 1–2 metru augsts krūms, veido robustus dzinumus, kas blīvi klāti ar taisniem, koksainiem dzeloņiem, starp tiem daudz sīkāku sarveida dzeloņu. Lapas ir tumši zaļas, spīdīgas, krokainas, ar 5–9 eliptiskām lapiņām un izteiktu dzīslu. Ziedi lieli, 6–10 cm diametrā, pa vienam vai skrajās ziedkopās pa 2–6, smaržīgi. Kauslapas 3,5–4,5 cm garas, ar veselu malu, augļu laikā augšup vērstas. Vainaglapas 5, diezgan lielas, sārti violetas, atsevišķām šķirnēm baltas. Auglis – riekstiņu kopauglis, liels, 2–4 cm diametrā, sulīgs, sarkani oranžs. Zied no maija līdz oktobrim

Savvaļā sastopama Austrumāzijā – Tālajos Austrumos, Korejā, Sahalinā, Japānā un Ķīnā. Augs ir ļoti izturīgs pret sausumu un sālumu, labi aug nabadzīgās, smilšainās augsnēs, piejūras kāpās un ceļmalās, tādēļ agrāk plaši izmantots kāpu smiltāju nostiprināšanai.

Nosakot daudzās Latvijas savvaļas un kultivētās rozes, ir jāpievērš uzmanība lapu apmatojuma veidam un formai, dzeloņu formai, kā arī augļu formai un kauslapas pozīcijai augļu laikā (piespiests pie augļa vai atstāvošs). Krokainā roze ir viena no nedaudzajām rozēm, kurai uz stumbriem un dzinumiem ir divu veidu dzeloņi – taisni, koksaini dzeloņi un sarveida dzeloņi, veselas un atstāvošas kauslapas, kā arī purpurrozā, bieži vien pildīti ziedi un sarkanīgi oranži augļi. Pēc šīm pazīmēm atšķirama nekļūdīgi.

Relatīvi vislīdzīgākā ir Latvijā savvaļā pārgājusi maijrozīte *Rosa spinosissima* ar veselām, atstāvošām kauslapām un sarveida dzeloņiem uz stumbra un zariem, tomēr tai ziedi ir balti, savukārt augļi ir brūnganmelni un daudz sīkāk – līdz 1,5 cm diametrā. Visām citām Latvijā savvaļā augošajām rožu sugām uz dzinuma var būt tikai viena veida – līķi vai taisni koksaini dzeloņi bez mazajiem sarveida dzeloņiem

Krokainā roze tiek kultivēta kopš 19. gadsimta beigām kā dekoratīvs krūms parkos un dārzos. Latvijā bieži sastopama apstādījumos, vecos parkos un mājvietu tuvumā. Suga ir izteikti invazīva, veido audzes sausos zālajos, atmatās, kāpās, savukārt Austrumlatvijā visbiežāk aug ceļmalās un mežmalās.

Suga plaši stādīta pie viensētām kā arī un parkos u.c. sabiedriskajos apstādījumos arī Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā. Suga tiek tirgota daudzās komerciālās kokaudzētavās galvenokārt dažādu dekoratīvo šķirņu veidā, no kurām daudzas ir Latvijas selekcijas materiāls – 'Agnese', 'Ābeļzieds', 'Plena', 'Rītausma' u.c.

Suga plaši stādīta pie viensētām, kā arī un parkos u.c. sabiedriskajos apstādījumos, arī Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā. Suga tiek tirgota daudzās komerciālās kokaudzētavās galvenokārt dažādu dekoratīvo šķirņu veidā.

Maijrozīte *Rosa spinosissima* L.

Maijrozīte ir neliels, 1–2 m augsts vasarzaļš krūms ar pelēkbrūniem zariem un relatīvi stāvu zarojumu. Stumbrs un zari klāti ar daudziem lielākiem, koksainiem un sīkiem, sarveidīgiem dzeloņiem. Lapas nepāra plūksnaini saliktas no 7–11 olveidīgām vai ovālām, nelielām 0,5–2 cm garām lapiņām. Lapiņas tumšzaļas, gludas, apakšpusē apmatotas. Plātnes mala smailzobaina. Ziedkāts 1–4 cm garš, kails vai ar dziedzermašiem. Kauslapas ar veselu malu, bez daudzām rozēm raksturīgajām daivām, augļu laikā augšup vērstas. Vainaglapas baltas vai

viegli rožainas, bieži sastopamas dekoratīvās pildītās šķirnes 'Plena' veidā. Ziedi ļoti smaržīgi. Auglis – ieapaļš, neliels, melni brūns riekstiņu kopauglis ap 1,5 cm diametrā

Savvaļā sastopama plašā areālā Rietumeiropā, Dienvidēiropā līdz Vidussibīrijai un Mongolijai. Suga plaši un sen kultivēta, tādēļ ir grūti noteikt dabiskā un antropogēnā izplatības areāla robežas. Suga labi aug nabadzīgās, smilšainās augsnēs, piejūras kāpās un ceļmalās, tādēļ agrāk to izmantoja smiltāju, tai skaitā piejūras smiltāju nostiprināšanai.

Maijrozīte ir viena no nedaudzajām rozēm, kurai uz stumbriem un dzinumiem ir arī sarveida dzeloņi (vairumam rožu – līķi, koksaini dzeloņi ar paplašinātu pamatu), veselas un atstāvošas kauslapas, kā arī balti vai gaiši rožaini, bieži pildīti ziedi un melnbrūni augļi. Pēc šīm pazīmēm atšķirama nekļūdīgi. Relatīvi vislīdzīgākā ir Latvijā savvaļā pārgājusi krokainā roze *Rosa rugosa* ar veselām, atstāvošām kauslapām un sarveida dzeloņiem uz stumbra un zariem, kura savvaļā var būt sastopama arī baltziedainu vai baltziedainu pildītu šķirņu veidā: 'Alba', 'Alba Plena' u.c., tomēr tai augļi ir oranžsarkani un daudz lielāki – līdz pat 4 cm diametrā.

Suga izsenis izmantota dekoratīvajā dārzkopībā – jau 1805. gadā tā ir minēta Latvijas stādaudzētavu katalogos kā perspektīvs dekoratīvs krāšņumkrūms, bet, domājams, ka šeit augusi jau daudz agrāk muižu pakos un viduslaiku aptieku dārzos. Mūsdienās samērā plaši pāriet savvaļā agrāk stādītajās vietās un to tuvumā.

Suga plaši stādīta pie viensētām, kā arī un parkos u.c. sabiedriskajos apstādījumos, arī Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā. Suga tiek tirgota daudzās komerciālās kokaudzētavās galvenokārt dažādu dekoratīvo šķirņu veidā.

Pīlādžlapu sorbārija *Sorbaria sorbifolia* (L.) A. Br.

Pīlādžlapu sorbārija ir vasarzaļš, līdz 2 m augsts krūms ar zaļganiem, kailiem dzinumiem, kas pārkoksnējoties, kļūst pelēkbrūni. Lapas uz zariem pamišus, 15–25 cm garas, nepāra plūksnaini saliktas, ar kātu. Lapām 8–11 sānu lapiņu pāri, lapiņas iegareni lancetiskas, gals nosmailots, ar divkārt zobainu plātnes malu. Lapotne rudenī krāsojas no dzelteniem līdz karmīnkrāsas toņiem. Ziedi izvietoti lielās, blīvās un stāvās, 10–30 cm garās skarās, atgādina vīgriezes ziedkopu. Ziedkopas asis un ziedu kātu asis matainas. Ziedi balti, putekšņlapas garākas par vainaglapām. Auglis – blīvi matains 5 soņņu kopauglis. Zied no jūnija līdz augustam.

Sugas savvaļas areāls ir ļoti plašs – no Rietumsibīrijas līdz Tālajiem Austrumiem, Ķīnai, Mongolijai un Japānai.

Pēc lapu līdzības var sajaukt ar nelieliem parastajiem pīlādžiem, tomēr šai Latvijas savvaļas sugai, kas parasti aug kā liels krūms vai neliels koks, lapas ir saliktas no 4–7 lapiņu pāriem, ziedkopa ir salikts vairogs, savukārt augļi ap 1 cm diametrā, sulīgi, oranžsarkani kaulēni, kas vairāk atgādina ogas. Latvijā ļoti bieži savvaļā mitros, auglīgos biotopos sastopama parastā vīgrieze *Filipendula ulmaria* – daudzgadīgs lakstaugs ar plūksnainām lapām, ko veido 2–5 pāri iegarenu lapiņu ar vairākām sīkām papildus lapiņām.

Latvijas florā pīlādžlapu sorbārija kā dārzos stādīta svešzemju suga pirmo reizi minēta 1805. gadā un plaši izmantota dekoratīvajā dārzkopībā. Jau 19. gadsimta beigās ir ziņas, ka suga pāriet savvaļā. Mūsdienās Latvijā samērā bieži sastopama parkos un apstādījumos, kapsētās, pamestos dārzos un mājvietās, veidojot lielas monodominantas audzes. Aizvien biežāk sastopama pamežā kā skujkoku, tā arī platlapju mežos. Suga Latvijā uzskatatāma par invazīvu, un to nevajadzētu izvēlēties kā krāšņumaugu savam dārzam, bet kur tas jau tiek audzēts, būtiski jāierobežo.

Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā parkos un pie viensētām plaši stādīts kā dekoratīvs krūms. Plašas audzes veido Ilgu parkā u.c.

Baltā spireja *Spiraea alba* Du Roi.

Baltā spirera ir vasarzaļš, līdz 1,5–2 m augsts krūms ar stingriem, augšupvērstiem zariem. Jaunie dzinumi šķautņaini, sarkanbrūni, mataini. Lapas pamišus, no iegareni olveidīgām līdz šauri lancetiskām, 3–6 cm garas, 1–2 cm platas, ar īsu kātu. Lapas plātne asi zāgzobaina, abpusēji kaila. Ziedi balti, sakopoti samērā skrajās, plati piramidālās skarās dzinumu galos. Ziedkopu asis un ziedu kāti blīvi mataini, rudens pusē apmatojums kļūst skrajāks, kauslapas skraji matainas. Auglis – piecu kailu soņņu kopauglis. Zied no jūnija līdz

septembrim

Savvaļā suga sastopama Ziemeļamerikā, Kanādā un ASV austrumu daļā. Eiropā plaši kultivēta un pārgājusi savvaļā.

Latvijā samērā plaši kultivē vairākas spireju sugas, kurām raksturīgas piramidālas ziedkopas un balti ziedi. Relatīvi visbiežāk kultivēta ļoti līdzīgā baltrozā spireja *Spiraea × rosalba*, kas atšķiras ar skraji matainiem jaunajiem dzinumiem un skraji matainām ziedkopas asīm uz ziedu kātiem un baltrozā ziediem. Otrā baltziedainā suga ir platlapu spireja *Spiraea latifolia*, kurai raksturīgas platākas lapas un pilnīgi kailas ziedkopu asis un ziedu kāti. Bieži populārzinātniskajā un pat zinātniskajā literatūrā visas spirejas ar baltiem ziediem un piramidālo ziedkopu tiek nepamatoti apvienotas vienā sugā *S. salicifolia*. Plaši kultivētā un savvaļā pārejošā Bijāra spireja *Spiraea × billardii* labi atšķiras ar purpurrozā ziediem un matainām lapu apakšpusēm, ziedkopas asīm un ziedu kātiem.

Baltā spireja kā dārzos stādīta svešzemju suga Latvijā pirmo reizi minēta 19. gadsimta vidū, strauji kļuva par ļoti populāru krāšņumkrūmu, ilgstoši bija viena no populārākajām dārzkopībā izmantotajām spireju sugām, un, lai arī mūsdienās šo spireju sugu stādaudzētavās parasti vairs nevar iegādāties, tā joprojām plaši sastopama agrāk kultivētajās vietās – parkos un apstādījumos, kapsētās, pamestos dārzos un mājvietās, veidojot lielas monodominantas audzes. Suga Latvijā uzskatatāma par invazīvu, un to nevajadzētu izvēlēties kā krāšņumaugu savam dārzam, bet kur tas jau tiek audzēts, būtiski jāierobežo.

Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā parkos, vecās kapsētās un pie viensētām plaši stādīts kā dekoratīvs krūms.

Bijāra spireja *Spiraea × billardii* Hérincq

Bijāra spireja ir vasarzaļš, 1–2 m augsts krūms ar stingriem, augšup vēršiem zariem, veido plati piramidālu vainagu. Jaunie dzinumi smalki, mataini. Lapas pamišus, iegareni lancetiskas, 5–8 cm garas, ar īsu kātu. Lapas plātne no asi zāgzobainas līdz divkārt zāgzobainai, apakšpusē samērā blīvi mataina. Ziedi gaiši no rozā līdz purpurrozā atkarībā no dekoratīvās šķirnes, blīvas, šauri piramidālas, 5–10 cm garas skaras dzinumu galos. Ziedkopu asis, ziedu kāti un kauslapas blīvi matainas. Auglis – piecu kailu someņu kopauglis. Zied no jūnija beigām līdz septembrim.

Bijāra spireja ir dārzu izcelsmes hibrīds, izveidots 1854. gadā Francijā. Eiropā un citviet pasaulē plaši kultivēts un vietām pāriet savvaļā.

Latvijā samērā plaši kultivē vairākas spireju sugas, kurām raksturīgas piramidālas ziedkopas un rozā ziedi. Relatīvi visbiežāk kultivēta ļoti līdzīgā baltrozā spireja *Spiraea × rosalba*, kas atšķiras ar skraji matainiem jaunajiem dzinumiem un skraji matainām ziedkopas asīm uz ziedu kātiem un baltrozā ziediem, bieži vien gaiši rozā ir tikai zieda centrālā daļa, ziedkopas asis skraji matainas, savukārt iegareni lancetiskās lapas ir kailas. Ļoti līdzīga hibrīdsuga ir retumis kultivētā iesārtā spireja *Spiraea × rubella* ar gaiši rozā ziediem, kas vietām pāriet savvaļā, un ir ar pilnīgi kailām lapām, ziedkopas asīm uz ziedkātiem. Duglasa spireja *Spiraea douglasii*, kas ir viena no šī hibrīda vecāku sugām, Latvijā ir diezgan reti kultivēta, atšķirama pēc blīvi balti tūbainas lapas apakšpusēs.

Bijāra spireja Latvijas teritorijā pirmo reizi stādaudzētavu katalogos minēta tikai divus gadus pēc tās izveides – 1856. gadā. Šī suga ilgstoši ir bijusi viena no populārākajām dārzkopībā izmantotajām spireju sugām, kas ir mazprasīga augsnes ziņā, ir pilnībā ziemcietīga un labi pacieš apgriešanu, tādēļ plaši izmantots dārzos un parkos, privātmāju stādījumos, kapsētās u.c.. Šo spireju sugu un tās dekoratīvās šķirnes arī mūsdienās var iegādāties stādaudzētavās, tā joprojām plaši sastopama gan agrāk kultivētajās vietās, gan jaunos stādījumos. Suga Latvijā uzskatāma par invazīvu, un to nevajadzētu izvēlēties kā krāšņumaugu savam dārzam, bet kur tas jau tiek audzēts, būtiski jāierobežo.

Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā parkos, vecās kapsētās un pie viensētām plaši stādīts kā dekoratīvs krūms. Vietām veido blīvas audzes, izplatās tikai veģetatīvi ar sakņu atvasēm.

Kokveida karagāna *Caragana arborescens* Lam.

Kokveida karagāna ir vasarzaļš līdz 4 m augsts krūms. Jaunie dzinumi mataini, zaļi. Lapas pāra plūksnaini saliktas ar 4–8 lapiņu pāriem, lapiņas eliptiskas, 8–35 mm garas, gaiši zaļas, abpusēji skraji matainas, lapas gals ieapaļš, ar īsu smaili. Ziedi pa vienam, retāk skrajās pušķos pa 2–5 īsvasu lapu žāklēs, 1,5–2 cm gari. Zieda kauss saaudzis, skraji matains, tauriņziežu dzimtai raksturīgas formas vainags, zigomorfs, vainaglapas dzeltenas. Augļi – pākstis, nogatavojušās brūnas, 4–6 cm garas, kailas, spīdīgas, kas, pēc sēklu nogatavošanās spirāliski savērpjas. Zied maija beigās un jūnijā. Sugai tautā

tiek plaši lietots nepareizs nosaukums – dzelenā akācija, ar kuru karagānai ir visai maz kopēja – ja nu vienīgi lapu forma un ziedu krāsa, pie kam istās akācijas Ziemeļeiropas klimatā ārpus oranžerijām nav sastopamas.

Suga savvaļā sastopama Austrumsibīrijā un Centrālsibīrijā, Mongolijā un Ķīnas ziemeļu provinces. Dabiski aug saulainās, sausās, barības vielām vidēji bagātās, vieglas augsnes.

Latvijā savvaļas florā nav tauriņziežu dzimtas koku un krūmu. Vislīdzīgākā ir samērā bieži kultivētajam un vietām lokāli savvaļā pārejošā krūmu karagāna *Caragana frutex*, kas aug kā neliels, 1–1,5 m augsts krūms ar staraini saliktām lapām ar četrām lapiņām un košākiem, lielākiem ziediem, ar izteiktāku zieda karogu. Citas kultivētās krūmveida tauriņziežu sugas ar dzelteniem ziediem (*Chamaecytisus*, *Laburnum*, *Genista*) Latvijā ir krietni retāk kultivētas, un tām raksturīgas galviņveida vai ķekarveida ziedkopas. Savukārt slotzarim *Cytisus scoparius*, ko agrāk vietām stādīja mežos meža dzīvnieku barībai un pa retam izmanto arī dekoratīvajā dārzkopībā, ir sīkas, trīsstarainas vai līdz vienai lapiņai reducētas lapas un izteikti zaļi dzinumi.

Kokveida karagāna Latvijas teritorijā pirmo reizi stādaudzētavu katalogos minēta 1805. gadā. Tā ir izsenis viens no visbiežāk stādītajiem svešzemju krāšņumkrūmiem – suga ir mazprasīga augsnes un apgaismojuma ziņā, ir ziemcietīga un sausumizturīga, plaši sastopama kā pie viensētām, parkos, kapsētās u.c.

Smaržīgais puķuzirnis *Lathyrus odoratus* L.

Smaržīgais puķuzirnis ir viengadīgs, vijīgs lakstaugs, kas var izaugt līdz 1,5–2 m. Stublājs stūraini rievots, zarains, ar cietiem matiņiem. Lapas sastāv no viena pāra eliptisku vai lancetisku lapiņu, kuru galā izaug dakšveidas vītnes, kas palīdz augam pieķerties balstiem. Pie lapu pamata ir lielas, ovālas pielapes. Ziedi dzimtai raksturīgi – tauriņveida, parasti spilgti krāsaini – balti, rozā, violeti, sarkani vai divkrāsaini, ar spēcīgu, saldeni smaržu, izvietoti pa vienam vai skrajās ziedkopās. Kauss saaudzis, ar asiem zobīņiem. Pāksts 5–8 cm gara, plakana, ar vairākiem sēklām. Zied no jūnijā līdz jūlijam.

Savvaļā suga sastopama Vidusjūras reģionā – Itālijā, Sicīlijā un Grieķijā, kur aug sausās, saulainās nogāzēs, krūmājos un lauku malās. Dabiski tas dod priekšroku labi drenētām, kalķainām augsnes.

Lielo, krāsaino un smaržīgo ziedu, kā arī kāpelējušā auguma dēļ praktiski nesajaucama suga. Attāli atgādina radniecīgo sējas zirni *Pisum sativum*, kas no puķuzirņa viegli atšķirams pēc vairākām pazīmēm – ziedi ir mazāki, baltā vai gaiši violetā krāsā, bez smaržas, lapas ir mazākas, biezākas, tumši zaļas, spīdīgas, arī pākstis ir biezākas, sulīgas vai sausas (atkarībā no šķirnes), sēklas ēdamas, izmantojamas pārtikā.

Latvijā ievests 19. gadsimta beigās kā dekoratīvs dārza augs. Plaši audzēts dārzos un siltumnīcās kā vītēnaugs ziedu griešanai un apstādījumiem. Ir selekcionētas daudzas šķirnes ar dažādu augumu, ziedu formu un krāsu. Krāšņumdārzos plaši izmanto daudzas puķuzirņu šķirnes – ‘Spencer Old Times’, ‘Royal Navy Blue’, ‘Beaujola’, kā arī Latvijas selekcijas materiālu ‘Austra Pumpure’, ‘Rīga 800’ u.c.

Daudzlapu lupīna *Lupinus polyphyllus* Lindl.

Daudzlapu lupīna ir daudzgadīgs 50–130 cm augsts, retāk 150 cm, cerus veidojošs lakstaugs. Viens cers parasti veido līdz 8 stublājus, retāk skaits sasniedz 20. Stublājs stāvs, stingrs, parasti kails. Lapas staraini saliktas, sastāv no 13–25 lancetveida lapiņām, plātnes virspuse kaila, spīdīgi zaļa, apakšpuse zīdaini apmatota. Lapas atrodas uz gariem kātiņiem, un lietus laikā tās var salīdēt. Ziedkopa 30–60 cm garš konisks ķekars ar 60–150 ziediem. Ziedi lieli, dažādu nokrāsu zili, violeti, sārti, dzeltenīgi, balti, bieži sastopami arī divkrāsaini varianti. Auglis – zīdaini apmatota pāksts, sākumā zaļa, vēlāk melna. Zied jūnijā, jūlija sākumā, reizēm atkārtoti arī augustā.

Latvijā daudzlapu lupīna ir gandrīz nesajaucama suga, jo tā ir vienīgā plaši savvaļā sastopama lupīnu suga. Vienīgā līdzīgā suga, kas Latvijā ļoti reti tiek audzēta kā lopbarības, vai dekoratīvs augs ir dzeltenā lupīna *Lupinus luteus*. Sugu atšķir pēc koši dzelteniem ziediem vairākos mēnešos, kuri veido ķekarveida ziedkopu. Dzeltenai lupīnai ir mazāks lapiņu skaits 8–11, tā ir zema auguma un ziedied piemīt stiprāks aromāts.

Suga savvaļā sastopama Ziemeļamerikas centrālajā un rietumu daļā, kalnu un prēriju reģionos. Eiropā suga ieviesta 19. gadsimtā kā dekoratīvs augs. Vēlāk to sāka izmantot kā vērtīgu lopbarības kultūru un augsnes ielabošanas nolūkos, kā slāpekļa piesaistītājs. Tā ātri naturalizējusies un daudzviet kļuvusi invazīva, īpaši Ziemeļeiropā, Baltijas valstīs un Skandināvijā, kā arī Jaunzēlandē.

Latvijā daudzlapu lupīna ir ļoti bieži sastopama un uzskatāma par invazīvu sugu, kas veido dažāda lieluma audzes, pat monodominantas audzes zālajos, nezālienēs, ceļmalās, skrajos mežos. Šādas audzes izspiež vietējās sugas, samazina bioloģisko daudzveidību un maina augsnes ķīmisko sastāvu, bagātinot to ar slāpekli.

Lupīnas saknēs mīt *Rhizobium* baktērijas. Augs ir nedaudz indīgs, jo satur alkaloidus, tāpēc nav piemērots neapstrādātai lopbarībai.

Etiķkoks *Rhus typhina* L.

Etiķkoks ir vasarzaļš krūms vai neliels koks, 3–5 m augsts, ar platu lietussargveida vainagu. Jaunie dzinumi ir rūsganbrūni un samtaini mataini, bojājumu vietās zari izdala dzeltenīgi baltu piensulu, kas gaisā kļūst melna. Zari robusti un maz zaraini. Lapas 25–50 cm garas, nepāra plūksnaini saliktas ar 9–31 iegareni lancetisku lapiņu, kuru malas ir rupji zobainas, bet lapu asis – samtaini matainas. Lapu virspuse ir blāvi zaļa, apakšpuse pelēkzaļa, rudenī tās iekrāsojas sarkanos toņos. Ziedi viendzimuma, ar zaļganbaltu apziedni, sakārtoti šaurās, piramidālās, stāvās ziedkopās līdz 20 cm garumā. Auglis ir sīks, sarkanīgi matains riekstiņš, kas saglabājas kokā līdz nākamā pavasara sākumam. Zied no maija līdz jūlijam.

Pēc raksturīgajām plūksnainajām lapām un ziedkopas veida, un augļu krāsas no visiem Latvijas savvaļas kokaugiem samērā viegli atšķirama suga. Latvijā vislīdzīgākā savvaļas suga ir parastais osis *Fraxinus excelsior* kam lapas ir 15–25 cm garas, nepāra plūksnaini saliktas. Otra līdzīga suga ir parastais pīlādzis *Sorbus aucuparia* kam dzinumi un lapu asis nav samtaini rūsgani matainas, ir ar mazāku plūksnaini saliktu lapu un plašu vairogveida ziedkopu, baltiem, smaržīgiem ziediem, savukārt augļi – spilgti oranži un sulīgi.

Eiropā dekoratīvajā dārzkopībā etiķkoks izmantots jau no 18. gadsimta vidus un ļoti plaši izplatījies Eiropā. Polijā un Lietuvā atzīts par invazīvu augu. Latvijā un Baltijas reģionā kultivēts jau no 19. gadsimta sākuma, tomēr plašas invāzijas neveido, izplatās tikai veģetatīvi no kultivēšanas vietām etiķkoks vairojas veģetatīvi ar sakņu atvasēm. Latvijā pašizsējas gadījumi nav zināmi.

Suga plaši stādīta pie viensētām Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā un parkos kā dekoratīvais krūms. Etiķkoks un tā dekoratīvās šķirnes tiek plaši tirgotas Latvijas kokaudzētavās.

Lielā krese *Tropaeolum majus* L.

Lielā krese ir viengadīgs, ložņājošs vai kāpelējošs 30–300 cm garš, trausls, sulīgs lakstaugs. Lapas vairogveida, apaļas ar garu kātu, kas piestiprinās lapas plātnes centrā, gludas, gaiši līdz tumši zaļas, ar vaska spīdumu. Ziedi lieli, 4–6 cm diametrā, spilgti oranži, sarkani, dzeltenīgi vai daudzkrāsaini, ar garu piesi zieda aizmugurē. Kauslapas piecas, viena izstiepta par piesi, kurā uzkrājas nektārs. Vainaglapas piecas, dažreiz krokainas. Auglis sadalās trīs rievotos skaldeņos ar lielām sēklām. Zied no jūnija līdz septembra beigām – pirmajām salnām.

Savvaļā sastopama Dienvidamerikas Andu reģionā (Peru, Bolīvijā, Kolumbijā), kur aug kalnu nogāzēs un mitrās, saulainās vietās. Dod priekšroku siltam, saulainam klimatam un vieglām, vidēji barības vielām bagātām augsnes.

Ļoti raksturīgo ziedu, apaļo lapu ar īpatnējo lapas kāta piestiprinājuma veidu u.c. pazīmju dēļ praktiski nesajaucama suga.

Latvijā audzē kopš 19. gadsimta otrās puses kā dekoratīvu un lietderīgu dārza augu. Plaši iecienīta kā apmalu, balkonu un podu puķi. Arvien biežāk tiek audzēta arī pārtikai – salātos, rotājumos, kā arī sēklu marinēšanai. Izveidotas daudzas šķirnes ar dažādu auguma formu (krūmveida, vītņveida) un ziedu krāsu.

Suga plaši stādīta pie viensētām Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā. Suga kā viengadīgā dekoratīvā puķe plaši tiek tirgota sēklu veidā.

Pabēzu smiltsērķšķis *Hippophaë rhamnoides* L.

Pabēzu smiltsērķšķis ir vidēji liels, 3–8 m augsts divmāju krūms. Veido plašu, zarainu vainagu. Miza pelēkbrūna, gareniski rievaina, īsvasu dzinumi ar 2–5 cm gariem ērkšķiem. Jaunie dzinumi blīvi klāti ar zvaigžņveida matiņiem vai zvīnām. Lapas, lineāri lancetiskas, 2–7 cm garas, un 0,3–0,8 cm platas, plātnes mala gluda, kāts ļoti īss, pamats ķīļveidīgs, gals strups vai īsi smails. Lapas virspusē zaļas, apakšpusē sudrabainas, blīvi klātas ar zvaigžņmatiņiem. Zied pirms lapu plaukšanas, ziedi sakārtoti īsās vārpveida ziedkopās iepriekšējā gada dzinuma žāklēs. Vīrišķie ziedi ar divdaļīgu apziedni un četrām brīvām putekšņlapām, sievišķie ziedi ar divdaivainu stobrveida apziedni, klāti ar zvaigžņveida matiņiem. Auglis – 0,6–1 cm garš olveida, oranžs vai oranždzeltens, sulīgs kaulenis. Sēkla iegarena, tumši brūna, spīdīga. Zied aprīļa beigās, maija sākumā. Augļi nogatavojas septembrī.

Savvaļā suga plaši izplatīta no atlantiskās Rietumeiropas un Viduseiropas līdz Mongolijai un Tibetai. Tuvākās savvaļas atradnes Ziemeļpolijā un Kuršu kāpā Lietuvā. Reizēm kļūdaini tiek norādīta kā savvaļas suga visā Baltijas reģionā. Dabiskajā izplatības areālā aug smilšainos upju krastos, piejūras kāpās un citos sausos, smilšainos biotopos.

Latvijā vietām kultivēta un savvaļā pārgājusi līdzīgā eleagņu dzimtas suga sudraba eleagns *Elaeagnus argentea*, kas arī uzskatāma par invazīvu sugu un vietām veido blīvas audzes. Sudraba eleagns atšķiras ar daudz platākām, vismaz 2–3 cm platām lapām un neērķšķainiem dzinumiem, arī augļi nav oranži, bet sudrabaini balti ar pasausu mīkstum.

Latvijā suga nav sastopama kā savvaļas augs. Latvijā stādaudzētavu katalogos pirmoreiz minēts 1817. gadā, sākumā to stādīja kāpu, iekšzemes smiltāju nostiprināšanai, izstrādātu karjeru rekultivēšanai, vēlāk arī augļu iegūšanai. Suga plaši izplatījās savvaļā, vairojas gan ar sēklām, gan veģetatīvi ar sakņu atvasēm.

Pieclapiņu mežvīns *Pathenocissus quinquefolia* (L.) Planch.

Mežvīns ir vasarzaļa, ātri augoša līdz 20 m gara, kāpelējoša koksnaina liāna. Vecāku dzinumu miza pelēka, jaunākiem miza sarkanīga vai sarkanīgi zaļa. Augam ir žuburainas vītnes, kas galā parasti ir platākas. Lapas staraini saliktas no 5 eliptiskām līdz iegareni otrādi olveidīgām, galā smailām, 4–10 cm garām lapiņām ar kātiņu. Lapas parasti kailas, virspusē nespodri zaļas, apakšpusē zilgas, rudenī pēc salnām no koši sarkanām līdz karmīna sarkanām. Ziedkopas – lielas, 8–12 cm platas galotnes skaras, ziedi nelieli, vainags zaļganīgs. Augļi – līdz 6 mm garas zilganmelns ogas ar zilganu apsarmi un 2–3 sēklām. Zied jūnijā. Augļi nogatavojas septembrī un oktobrī.

Savvaļā suga sastopama plašā areālā Ziemeļamerikas centrālajā un austrumu daļā no Kvebekas līdz Meksikai, kā arī atsevišķās Karību reģiona salās.

Latvijā savvaļā un arī kultūrā ir ļoti maz koksnainu liānu. Pieclapiņu mežvīns pēc staraini saliktām lapām, turklāt atsevišķas lapiņas ir kātainas, un arī augļiem – zilganmelnām ogām – ir ļoti labi atšķirams no citām koksnainajām liānām, kurām lapas ir staraini daivainas vai šķeltas, bet nav dalītas – lapas plātne nav salikta. Latvijā savvaļā un reizēm arī kultūrā sastopamā līdzīgā suga ir parastais apinis *Humulus lupulus*, kas bieži vien atšķiras ar trīsstaraini (reti piecstaraini) šķeltām lapām, strupiem, īsi nosmailotiem lapu daivu galiem, kā arī pēc raksturīgā augļa – rogas. Vesela lapas plātne ir vienīgajai Latvijas savvaļas koksninajai liānai, retumis Kurzemē sastopamai parastajai efejai *Hedera helix*, arī samērā bieži kultivētajām vīnogām *Vitis* sp. lapa atkarībā no šķirnes dažādās pakāpēs ir jomaina, tomēr ne dalīta vai salikta.

Latvijā suga nav sastopama kā savvaļas augs, tomēr tas ir plaši kultivēts kā dekoratīvs dārza augs. Latvijā kokaudzētavu katalogos minēta 1847. gadā, tomēr aktīvi pāriešanas gadījumi savvaļā konstatēti tikai pēdējās desmitgadēs, sevišķi sausos priežu mežos ap apdzīvotām vietām. Stādus joprojām var iegādāties vairākās Latvijas stādaudzētavās. Suga tālāk galvenokārt izplatās veģetatīvi ar noliektņiem un dārzu atkritumiem, izmetot tos neparedzētās vietās. Suga Latvijā uzskatāma par invazīvu, un to nevajadzētu izvēlēties kā krāšņumaugu savam dārzam, bet kur tas jau tiek audzēts, būtiski jāierobežo.

Silenes dabas parkā plaši kultivēts pie apdzīvotām vietām.

Skarainā hortenzija *Hydrangea paniculata* Siebold

Skarainā hortenzija ir daudzgadīgs vasarzaļš krūms vai neliels koks, kas parasti sasniedz 1,5–3 metru augstumu. Sakņu sistēma ir sekla, bet plaša. Hortenzijai ir stāvi, stingri zari ar brūngani pelēku, zvīņainu mizu. Lapas ir pretējas, olveida līdz eliptiskas, 7–15 cm garas, ar smalki zāgotām malām un raupju virsmu. Ziedkopas ir lielas, koniskas vai piramidālas, 10–30 cm garas, sastāv no auglīgajiem un steriliem ziediem. Sterilie ziedi ir ar četrām lielām, baltām līdz krēmkrāsas kauslapām, kas vēlāk kļūst rozā vai sarkanīgas. Auglīgie ziedi ir mazi,

balti, no kuriem attīstās augļi – sīkas pogaļas. Zied vasaras otrajā pusē, no jūlija līdz septembrim.

Savvaļā suga sastopama Austrumāzija – galvenokārt Ķīnā, Korejā un Japānā. Aug mežmalās, kalnu nogāzēs, mitros krūmājos un upju ielejās ar labu mitruma režīmu.

Līdzīgās sugas – kokveida hortenzija *Hydrangea arborescens* un ozollapu hortenzija *Hydrangea quercifolia*, taču šīs abas sugas atšķiras ar lodveida vai vairogveida ziedkopām.

Skarainā hortenzija ir populārākā hortenziju suga Latvijas apstādījumos, sevišķi pēdējos gados hortenziju stādījumi kļūst par masveidīgu 'modes lietu', un daudzi aizraujas ar dažādu šīs sugas šķirņu kolekcionēšanu savos piemājas dārzos. Skarainajai hortenzijai šķirņu skaits ir mērāms simtos, tomēr Latvijā relativā biežāk kultivē dažas 'Skyfall', 'Strawberry Blossom', 'Vanille Fraise', 'Bobo', 'Limelight', 'Metallica', 'Pinky Winky' u.c.), kas atšķiras ar ziedu krāsu, krūma formu u.c. Arī Silenes dabas parkā plaši kultivēta lauku dārzos, parkos un sabiedriskajos apstādījumos.

Parastais filadelfs *Philadelphus coronarius* L.

Parastais filadelfs vasarzaļš, stāvs krūms, kas sasniedz 2–3 m augstumu. Stublāji stāvi, zari blīvi, jauni dzinumi zaļgani, vēlāk pelēcīgi brūni, ar zvīņainu mizu. Lapas pretējas, olveida vai eliptiskas, 4–8 cm garas, ar rupji zobainu malu, virspusē tumši zaļas, apakšpusē gaišākas, lapas plātne kaila, tikai uz dzīslām piespiesti apmatota. Ziedi lieli 3–4 cm diametrā, kauslapas četras, kailas vainaglapas baltas, ziedi ar spēcīgu, saldeni smaržu, sakārtoti pa 5–9 ziedu ķekaros. Auglis – četrvāršņu pogaļa ar sīkām sēklām. Zied jūnijā.

Suga savvaļā sastopama Kaukāza reģionā un Mazāzijā, kur aug kalnu nogāzēs, mežmalās un krūmājos uz kaļķainām, sausām augsnēm. Ir gaismas mīlošs, ziemcietīgs un nepretenciozs augs, kas labi panes pilsētas apstākļus un apgriešanu. Sugai lietots nepareizs, tautā ļoti 'iegājies' nosaukums – jasmīns, ar kuru filadelfam ir visai maz kopēja – ja nu vienīgi ziedu aromāts un ziedu krāsa, pie īstie jasmīni Latvijas klimatā ārpus oranžerijām aug ļoti slikti.

Kopumā parastais jasmīns ir ļoti līdzīgs vairākām citām filadelfu sugām, kas samērā plaši tiek izmantotas kultūrā. No aptuveni 15 citām aptādījumos izmantotajām filadelfu sugām un to hibrīdiem, bez parastā filadelfa Latvijā samērā plaši kultivē arī Amerikas izcelsmes filadelfus – pūkaino filadelfu *Philadelphus pubescens* un Lūisa filadelfu *Philadelphus lewisii*, kurie abi zied vēlāk – parasti jūnija otrajā pusē un jūlija sākumā, un kuriem ir blīvi mataina lapas apakšējā puse. Plaši kultivē hibrīgās izcelsmes sugas – Lemuāna filadelfu *Philadelphus x lemoinei*, jaunavīgo filadelfu *Philadelphus x virginalis* un virkni dekoratīvo šķirņu 'Mont Blanc', 'Albatre', 'Minnesota Snowflake' u.c., tomēr arī šiem kultivāriem lapas parasti ir ievērojami mazākas, un lapas apakšējā puse ir dažādā pakāpē matainas, šķirnēm – arī pildīti ziedi.

Latvijā audzēts kopš 18.–19. gadsimta kā dekoratīvs krūms muižu parkos un apdzīvoto vietu sabiedriskajos apstādījumos. Plaši izmantots dekoratīvajā dārzkopībā, pateicoties izteiktajai ziedu smaržai un izturībai pret klimatiskajiem apstākļiem. Bieži tiek kultivēta arī Sēlijas dārzos un Silenes dabas parka teritorijā, arī Ilgu parkā.

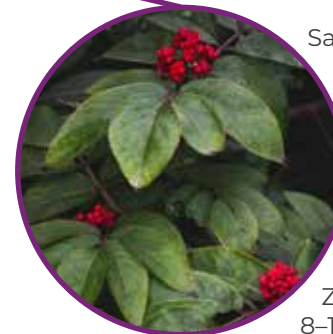
Strauta sniegoga *Symphoricarpos albus* (L.) S.F.Blake

Strauta sniegoga ir vasarzaļš, līdz 1,5 m augsts krūms ar tieviem kailiem zariem un pelēkbrūnu mizu. Lapas pretējas, zilganzaļas, ieapaļas, 1,5–6 cm garas ar gludu malu, bet uz atvasēm un garvasām mēdz būt arī jomainas vai daivainas, ar īsu kātu. Ziedi izvietoti nelielās ķekarveida ziedkopās augšējo lapu žāklēs, aktinomorfi, ar īsu kausu, kas saglabājas pie augļa. Vainags stobrveida, balts vai biežāk gaiši rozā. Auglis ir balta oga 1–1,5 cm diametrā, cilvēkam indīga un neēdama, saglabājas krūmā arī ziemā. Zied no jūnija līdz augustam, augļi nogatavojas septembrī–oktobrī.

Pēc raksturīgajiem lielajiem, baltajiem augļiem, kas labi redzami arī ziemas sezonā, nekļūdīgi atšķirama krūmu suga. Citām sniegogu sugām – hibridogēnās izcelsmes Šeno sniegogai *Symphoricarpos × chenaultii* un Dorenbosa sniegogai *Symphoricarpos × doorenbosii*, ko Latvijā kultivē galvenokārt dekoratīvo šķirņu veidā, ir daudz zemāks augums (0,5–1 m), sīkāki, parasti rožaini augļi, un tās nepāriet savvaļā, drīzāk ir ar viduvēju ziemcietību, un bargās ziemās mēdz apsalt. Balti augļi ir arī baltajam grimonim, tomēr šeit ir būtiski atšķirīga ziedkopa – ap 5–7 cm plati vairogi, kā arī ap 10–15 cm lielas, iegareni eliptiskas lapas.

Lai gan strauta sniegoga ir introducēta Ziemeļeiropā un Baltijas reģionā jau sen, introdukcijas vēsturei un sugu invāziju vēsturei ir grūti izsekot. Latvijā stādaudzētavu katalogos pirmoreiz minēts jau 1805. gadā kā perspektīvs dekoratīvs krāšņumkrūms, tomēr vēsturisko datu par savvaļas populāciju izveidošanos un invāzijām nav. Vēlākos gados plaši izmantoja dārzkopībā grupu stādījumiem, dzīvžogiem, mūsdienās plaši pāriet savvaļā agrāk stādītājās vietās un to tuvumā. Suga plaši stādīta pie viensētām.

Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā. un parkos kā dekoratīvais krūmskrūms. Izplatīšanās – galvenokārt ar putnu starpniecību (ornitohorija), kā arī apzinātas cilvēka darbības rezultātā, stādot sniegogas nepiemērotās vietās, Vairojas arī veģetatīvi ar sakņu atvasēm, kas ap mātes augu samērā strauji veido blīvas audzes.

Sarkanais plūškoks *Sambucus racemosa* L.

Sarkanais plūškoks ir vasarzaļš krūms, 1,5–3 metrus augsts, ar plašu vainagu un pelēkbrūnu mizu. Zaru serde dzeltenbrūna, bet uz zariem un stumbriem redzamas gaišas lenticēles. Pumpuri lieli apmēram 1 cm gari, ieapaļi, ar violetu nokrāsu. Lapas pretējas, nepāra plūksnaini saliktas, 12–15 cm garas, veidotas no piecām eliptiskām lapiņām ar izstieptu galu. Sānu lapiņu malas smalki zobainas. Ziedkopa stāva, blīva, olveida vai koniska skara, 8–12 cm diametrā, ar maziem, zaļganiem ziediem.

Augļi lodveida, spilgti sarkani, satur trīs dzeltenus kauliņus. Visas auga daļas ir viegli indīgas. Zied maijā, augļi nogatavojas jūlijā–augustā.

Savvaļā plaši izplatīts Viduseiropā un Dienvidēiropā, kā arī Rietumsibīrijā. Suga plaši sastopama arī Ziemeļamerikā.

Pēc raksturīgajām plūksnainajām lapām un ziedkopas veida, un augļu krāsas no visiem Latvijas savvaļas kokaugiem samērā viegli atšķirama suga. Vislīdzīgākā un vieglāk sajaukamā ir otra Latvijā savvaļā pārgājusi plūškoku suga melnais plūškoks *Sambucus nigra*, kas atšķirams pēc raksturīgas baltās dzinumus serdes, blīvas, vairogveida ziedkopas, baltiem ziediem, kas zied mēnesi vēlāk – jūnijā, un purpurmelniem augļiem.

Lai gan sarkanais plūškoks ir introducēts Ziemeļeiropā un Baltijas reģionā jau sen, introdukcijas vēsturei un sugu invāziju vēsturei ir grūti izsekot. Latvijā stādaudzētavu katalogos pirmoreiz minēts 1885. gadā, savvaļā plaši izplatījies galvenokārt Latvijas vidienē un austrumu novados. Tā kā sarkanais plūškoks ir Viduseiropas suga un savvaļā sastopama jau Polijā. Klimata pārmaiņas globālās sasilšanas ietekmē veicina sugas areāla dabisku paplašināšanos ziemeļu daļā, kā rezultātā suga Baltijas reģionā nākotnē var ienākt arī dabiski.

Suga plaši stādīta parkos un pie viensētām Silenes dabas parkā un Sēlijā kopumā. kā dekoratīvais krūms. Augļus, kas ir indīgi cilvēkam, labprāt ēd putni un izplata sēklas, tādēļ plūškoks vietām pāriet savvaļā kā invazīva suga. Suga tiek tirgota daudzās komerciālās kokaudzētavās galvenokārt dažādu dekoratīvo šķirņu veidā.

Mazā kapmirte (kapu mētra, kapu mirte) *Vinca minor* L.

Mazā kapmirte ir mūžzaļš, 10–20 cm augsts ložņajošs sīkkrūms, kas veido līdz 80 cm garus gulošus, sakņojošos dzinumus, veidojot blīvu audzi. Lapas pretējas, ādainas, 3–5 cm garas, virspuse zaļa, spīdīga, apakšpuse blāvi zaļa, mala gluda, gals smails. Ziedi lieli, 2–3 cm diametrā, pa vienam lapu žāklē, spilgti zili vai violeti, piecdaļīgi; stobriņš 1 cm garš. Kauslapas saaugušas, isākas par vainaga stobriņu. Auglis – divi šauri, cilindriski pāksteņi, kas Latvijas klimatā reti nogatavojas. Zied maijā – jūnijā, dažkārt atkārtoti zied arī rudenī.

Līdzīga Latvijā retāk audzētai sugai lielajai kapmirtei *Vinca major*. Mazā kapmirte atšķirama pēc mazākām lapām 3–5 cm, lapu mala gluda, ziediem 2–3 cm diametrā, izturīgāka pret salu. Lielajai kapmirtei lapas lielākas – 4–9 cm garas, lapas mala viļņota, ziedi lielāki – 3–5 cm diametrā, mazāk izturīga pret salu, līdz ar to reti tiek audzēta.

Suga savvaļā sastopama Eiropas rietumu, centrālajā, dienvidu un dienvidaustrumu daļā. Dabiskā areāla sniedzas līdz Mazāzijai un Kaukāzam. Ārpus savvaļas areāla mazā kapmirte plaši kultivēta kā dekoratīvs augs, ēncietīgs, daudzviet pasaulē ir naturalizējies.

Latvija mazā kapmirte plaši kultivēta un bieži pāriet savvaļā. Veido lielas audzes vecos parkos, kapsētu un mītņu tuvumā. Augs dod priekšroku ēnainām vai pusēnainām vietām, auglīgai, mitrai, bet labi drenētai augsnei.

Mazo kapmirti izmanto nogāžu stiprināšanai, kā arī ir populārs dekoratīvais augs. Tā ir piemērota ēnainām vietām dārzā, parkā vai kapsētā, kur veido vienmērīgu, mūžzaļu segumu. Izmantota stādījumos arī *Silenes* dabas parkā, Ilgu parkā veido lielas grupas lielo koku paēnā. Pavairo ar dalīšanu un spraudeņiem. Visi auga orgāni, īpaši lapas un dzinumi ir indīgi.

Parastais ceriņš *Syringa vulgaris* L.

Parastais ceriņš ir vasarzaļš krūms vai neliels koks, parasti 3–6 m augsts, ar pelēcīgi brūnu, ar vecumu plaisājošu mizu. Sakņu sistēma spēcīga, veido daudz atvašu, kas veicina krūma izplešanos. Jaunie dzinumi ir zaļgani vai brūngani, gludi un četrstūraini. Lapas pretējas, plati olveidīgas, ar sirdsveida pamatu, veselas, 4–12 cm garas, ar īsu smaili, virspuse tumši zaļa, apakšpuse gaišāka, kaila. Ziedi sīki, četrdaļīgi, violeti vai balti, ar izteiktu, spēcīgu smaržu, sakārtoti lielās, koniskās, līdz 20 cm garās skarveida ziedkopās. Zied maijā. Auglis –

sausā, divvāršņu pogaļa

Savvaļā suga sastopama Balkānu pussalā – Grieķijā, Maķedonijā, Albānijā un Serbijā. Savvaļā aug kalnainos mežos un nogāzēs. No turienes ieviests visā Eiropā kā dekoratīvs augs.

Pēc raksturīgajām ādainajām sirdsveida lapām un ziedkopas veida un ziedu krās no visiem Latvijas savvaļas kokaugiemi samērā viegli atšķirama suga. Vislīdzīgākā un vieglāk sajaucamā ir Transilvānijas ceriņu *Syringa josikaea* un mataino ceriņu *Syringa villosa*, tomēr šīm sugām, kas arī diezgan bieži Latvijā sastopamas apstādījumos, nav parastajam ceriņam raksturīgā lapas sirdsveida pamata – lapas pamats ir ķīļveida, un lapas apakšpusē ir matainas vismaz uz dzīslām. Šie ceriņi zied vismaz nedēļu vēlāk par parasto ceriņu.

Ceriņš Latvijā ievests jau 17. –18. gadsimtā kā muižu un pilsētu dārzu rotājums. Plaši izplatījās 19. gadsimtā, kļūstot par vienu no populārākajiem dārza krūmiem. Selekcionētas daudzas šķirnes ar dažādu ziedu krāsu un formu, piem., ‘Mme Lemoine’, ‘Andenken an Ludwig Späth’, kultūrā populāras arī latviešu selekcionāra P. Upīša radītās šķirnes – ‘Dobeles Sapņotājs’, ‘Gaiziņkalns’, ‘Esības Prieks’, ‘Māte Ede Upītis’, ‘Pārsteigums’, ‘Pērļu Zvejnieks’ u.c.

Suga plaši stādīta pie viensētām *Silenes* dabas parkā un Sēlijā kopumā un parkos kā dekoratīvais krūmskrūms, vietām lokāli pāriet savvaļā, tomēr netiek atzīta par invazīvu un bīstamu dabiskajām ekosistēmām. Suga tiek tirgota daudzās komerciālās kokaudzētavās galvenokārt dažādu dekoratīvo šķirņu veidā.

Puķutabaka *Nicotiana glauca* Link & Otto

Puķutabaka ir daudzgadīgs lakstaugs, taču dārzos biežāk audzē kā viengadīgu vai divgadīgu augu. Stumbrs taisns, parasti 30–90 cm augsts. Lapas lielas, plati olveida, ar gludu malu, sakārtotas pamīšus. Apakšējās lapas līdz 50 cm garas un 20 cm platas, augšējās pakāpeniski samazinās. Ziedi lieli, sakārtoti rituļos, tie atveras naktī un stipri smaržo. Vainags parasti balts (bieži sastop arī rozā, sārtas un sārti violetas formas), ārpusē ar dziedzermatiņiem; vainaga stobriņš 6–8 cm garš; vainaga apmale rītenveidīga, 6,5–9 cm diametrā.

Krāsas variē – baltas, rozā, sārti, laimazaļas, dzeltenas un sarkanīgas šķirnes vai hibrīdi. Zied ilgstoši – no vasaras otrās puses līdz rudens salnām.

Savvaļā suga sastopama Dienvidamerikā – Brazīlijas dienvidu štatos, Argentīnā, Urugvajā un Paragvajā. Kultūrā mūsdienās tā plaši izplatīta Eiropā, Ziemeļamerikā un citur kā dārzaugs. Savvaļā aug atklātās, saulainās vietās ar labi drenētu, noturīgi mitru vai mēreni barotu augsni.

Raksturīgo lielo un košo ziedu dēļ suga ir samērā labi atpazīstama. Ģintī *Nicotiana* tai ir vairākas radniecīgas sugas un hibrīdi, īpaši ar *Sandera* puķutabaku *Nicotiana × sanderae* (hibrīds starp *N. glauca* un *N. forgetiana*), kā arī ar meža puķutabaku *N. sylvestris* u.c. dārza formām. Komerčiāli tirgotā puķutabaka bieži ir kompakti hibrīdi, nevis „tīra” *N. glauca*. Šie hibrīdi parasti ir līdz 60 cm augsti, ar plašāku ziedu krāsu spektru, turklāt tie zied arī dienā.

Puķutabaka kā populāra dārzā kultūra Latvijā audzēta jau vismaz kopš 19. gadsimta beigām un līdz pat mūsdienām ir plaši kultivēta lauku dārzos un sabiedriskajos apstādījumos. Jāatceras, ka augs, līdzīgi kā citas ģints sugas, satur nikotīnu un ir toksisks arī mājdzīvniekiem.

Hibrīdā petūnija *Petunia × hybrida* Vilm.

Hibrīdā petūnija ir daudzgadīgs augs savvaļā, bet mērenajā joslā audzēts kā viengadīgs, jo nav ziemcietīgs. Augs veido zemu, kuplu, stipri zarainu ceru, parasti sasniedz 15–40 cm augstumu, dažām nokarenajām formām dzinumi līdz pat 60 cm gari. Lapas vienkāršas, veselas, ovālas līdz eliptiskas, ar īsu kātiņu, klātas ar smalkiem matiņiem un nedaudz lipīgas. Ziedi lieli, piltuvveida, ar piecām saaugušām vainaglapām, kas veido platu rītenveida, gar malām viļņotu vainagu, kas atkarībā no šķirnes vienkāršs vai pildīts. Krāsu spektrs

ļoti plašs – balts, rozā, violets, sarkans, zils, dzeltenīgs, divkrāsains, ar svītrām vai apmali. Ziedi smaržo vāji vai vispār nesmaržo. Ziedēšana bagātīga un ilgstoša – no jūnija līdz pat salnām.

Petunia × hybrida ir cilvēka radīts dārzu izcelsmes hibrīds, kas veidojies, krustojot vairākas savvaļas sugas (galvenokārt *P. axillaris* un *P. integrifolia*). Tāpēc savvaļā šī hibrīdsuga dabiskos biotopos nav sastopama – tā sastopama tikai kultūrā visā pasaulē. Vecāku sugu dzimtene ir Dienvidamerika – Argentīna, Brazīlija un Urugvaja. Savvaļas petūnijas aug atklātās, saulainās vietās ar vieglu, smilšainu vai trūdvielām bagātu augsni pļavās, stepēs un ceļmalās.

Raksturīgo lielo, krāsaino ziedu dēļ suga samērā labi atpazīstama. Citas petūniju *Petunia* radniecīgās sugas ir ar daudz necilākiem, mazākiem ziediem, viduvēju izturību, un Latvijā praktiski netiek kultivētas. Samērā līdzīga ir hibrīdā kalibrahoja *Calibrachoa × hybrida*, kam ir līdzīga forma un krāsu spektrs, bet ziedi ievērojami mazāki bez viļņainām malām, augs sīkāks, lapas šaurākas.

Petūnijas kā ļoti populāru dārzu kultūru Latvijā audzē jau vismaz no 19. gadsimta beigām. Jau pirms Pirmā pasaules kara petūnijas bija populāra dārza kultūra, 20. gadsimta gaitā kļuva par klasisku balkona un dobru ziedu un līdz pat mūsdienām tā tiek plaši kultivēta lauku dārzos un sabiedriskajos apstādījumos.

Parastais fizālis *Physalis alkekengi* L.

Parastais fizālis ir daudzgadīgs lakstaugs ar stāvu, reizēm nedaudz zarotu stumbru, parasti 40–80 cm augsts. Sakņu sistēma plaša, veido sakneņus un sakņu atvases. Lapas olveida līdz eliptiskas, 6–15 cm garas, ar gludu vai viegli viļņotu malu. Ziedi vienkārši, lapu žāklēs, balti līdz krēmkrāsas, vainags aptuveni 10–15 mm diametrā. Pēc ziedēšanas kausis ievērojami palielinās un veido papīrveida oranžsarkanu „laternas” veida apvalku ap sarkanu vai oranžu ogu. Zied parasti no jūnija līdz augustam, bet raksturīgais laternu tipa auglis veidojas vēl vasarā

vai rudenī.

Savvaļā samērā plaši sastopams no Dienvidēiropas līdz Austrumāzijai. Tā ir plaši ieviesta dekoratīva suga daudzviet pasaulē. Savvaļā parasti aug mitrākās vietās – krūmājos, mežu malās, ceļu malās, kultivētajās teritorijās vietām var pāriet savvaļā un tad sastopams arī izgāztuvēs, dārzu tuvumā u.c.

Raksturīgā krāsainā uzpūstā kausa dēļ suga praktiski nesajaucama. Tam ir radniecīgas sugas, piemēram, ēdamais fizālis *Physalis peruviana* atšķiras ar zaļganu vai gaiši pelēkbrūnu ogu apvalku un formu. Naktenņu dzimtā reizēm kultivē atsevišķas sugas ar uzpūstu kausu, kā piemēram spuldzērņu nikandra *Nicandra physaloides*, kas reizēm lokāli pat var pāriet savvaļā, tomēr taikauss iz daudz mazāks, zaļš, savukārt ziedi lieli, gaiši zili.

Fizālis jau vismaz no 19 gadsimta beigām un līdz pat mūsdienām tiek plaši kultivēts lauku dārzos, parkos un sabiedriskajos apstādījumos. To izmanto gan tautas medicīnā, gan dažviet arī pārtikā, taču ar piesardzību, jo svaigas auga daļas satur arī potenciāli toksiskas vielas. Augļi un saknes tika lietoti urīnceļu un aknu slimību ārstēšanā – tie uzskatīti par diurētiskiem, pretiekaisuma un atkrēpojošiem līdzekļiem,

Skarainais floksis *Phlox paniculata* L.

Skarainais floksis ir daudzgadīgs lakstaugs ar taisniem, stingriem, nedaudz zarotiem 60–120 cm augstiem stublājiem. Sakneņi īsi, no tiem ik pavasari atjaunojas jauni dzinumi. Lapas pretējas, veselas, lancetiskas līdz iegareni olveidīgas, 5–12 cm garas, sēdošas, ar gludu vai viegli skarbmatainu virsmu. Ziedi sakārtoti blīvās, galotnes skarās. Vainaglapas saaugušas, vainags plakans, piecdaļīgs, 2–4 cm diametrā, ar ļoti plašu krāsu gammu – baltu, rozā, karmīnsarkanu, violetu vai divkrāsainu.

Ziedi parasti ar izteiktu aromātu. Zied no jūlija līdz septembrim.

Flokšu dzimtene ir Ziemeļamerika, kur savvaļā sastopamas vairāk nekā 60 sugas, galvenokārt Amerikas Savienoto Valstu austrumu un centrālajā daļā, kā arī Kanādā un Meksikas ziemeļos. Arī skarainais floksis ir Ziemeļamerikas suga, kur aug saulainās vai daļēji noēnotās vietās, vidēji mitrā, trūdvielām bagātā augsnē.

Skaraino floksi var sajaukt ar citām dārzu flokšu sugām, kas, lai arī ievērojami retāk, tomēr tiek kultivētas dārzos. Līdzīgs ir raibais floksis *Phlox maculata* un dažas zemāka auguma līdzīgas sugas, piemēram, platlapu floksis *Phlox amplifolia* vai izplestā floksis *Phlox divaricata*, tomēr atšķiras pēc zemāka auguma, lapu formas un ziedkopu veida. No plankumainā flokša *Phlox maculata* skarainais floksis atšķiras ar resnāku, mazāk raibu stublāju (raibajam floksim stublājs ir ar sarkanbrūniem plankumiem), kā arī brīvākām, skarainām nevis cilindriskām ziedkopām. No pavasara ziedošajām sugām (*P. subulata* un *P. douglasii*) to viegli atšķirt pēc augstuma – skarainais floksis ir daudz augstāks (līdz 1,2 m), ar stāviem, nevis ložņājošiem dzinumiem.

Eiropā, arī Latvijā, audzēta kā iecienīts dārzu un apstādījumu krāšņumaugs ar daudzām šķirnēm un hibrīdiem. Flokšus kā ļoti populāru dārzu klutūru Latvijā audzē jau vismaz no 19 gadsimta vidus, un līdz pat mūsdienām tas tiek plaši kultivēts lauku dārzos un sabiedriskajos apstādījumos.

Ārstniecības gurķene *Borago officinalis* L.

Ārstniecības gurķene ir viengadīgs, 15–60 cm augsts lakstaugš ar biezu, raupju apmatojumu un izteiktu gurķiem līdzīgu smaržu, kas rodas, saberžot lapas vai stublāju. Stublājs stāvs, sulīgs, trausls un zarains, klāts ar gariem, cietiem, skarbiem matiņiem. Lapas sēdošas, apakšējās – ar kātu, pusskaujošas, ar smailu galu, gludu vai viegli viļņainu malu. Lapas un stublājs pelēcīgi zaļā tonī apmatojuma dēļ. Ziedi lieli, zili (retāk balti vai rozīgi), sakārtoti skrajā, pakāpeniski izziedošā rituļī stublāja un zaru galos. Vainags ritenveidīgs 2–3 cm plats, ar izteikti izvirzītiem putekšņlapu galiem, kas veido tumšu zvaigžņveida zīmējumu zieda centrā. Auglis – grumbuļains riekstiņš skaldauglī. Zied no jūnija beigām līdz septembrim, sēklas nogatavojas rudenī.

Suga savvaļā sastopama Dienvidēiropā, Ziemeļāfrikā un Rietumāzijā. Tā plaši ir izplatījusies visā Eiropā, Ziemeļamerikā un Āzijā kā kultūraugs, kas bieži pāriet savvaļā.

Sugu var sajaukt ar dažām citām skarblapju *Boraginaceae* dzimtas sugām – ārstniecības vērmēli *Anchusa officinalis*, kurai ir zilvioleti ziedi, taču tie ir mazāki un piltuvveidīgi, nevis ritenveidīgi kā gurķenei, vai ārstniecības suņmēli *Cynoglossum officinale*, kurai ir pelēcīgas lapas un nepatīkama smarža.

Latvija audzēta dārzos kā garšaugš un ārstniecības augš, vietām tā naturalizējusies.

Ārstniecības gurķene ir ēdams un aromātisks augš. Tās lapas un jaunie dzinumi tiek izmantoti svaigā veidā salātos, zupās, aukstajos ēdienos. Gurķiem līdzīga garša padarīja to populāru Eiropas virtuvēs jau kopš viduslaikiem. Ziedi tiek izmantoti dzērienu, desertu un kokteiļu dekorēšanai. Lai gan tā ir viengadīga, gurķene viegli izsējas, tādēļ dārzā bieži atjaunojas bez cilvēka palīdzības.

Meža neaizmirstule *Myosotis sylvatica* Ehrh. ex Hoffm.

Meža neaizmirstule ir daudzgadīgs 15–40 cm augsts lakstaugš. Stublāls stāvs, zarains, klāts ar gariem, atlikušiem matiņiem. Lapas lancetiskas vai iegarenas 1–7 cm garas un 0,3–2 cm platas, sēdošas; apakšējās dažkārt ar īsu kātu kātu. Lapas un stublājs blīvi apmatotas ar gariem un nedaudz atliektiem matiņiem, kas augam piešķir pūkainu izskatu. Ziedi sakārtoti rituļveida ziedkopās stublāja un zaru galos. Kausš līdz 2/3 šķelts, ar atstāvošiem, taisniem un āķveidīgiem matiņiem, augļu laikā sakļauts. Ziedkāts tikpat garš kā kausš, bieži garāks un atstāv no ziedkopas ass. Vainags gaišzils ar platu apmali 0,6–1,2 cm diametrā, zieda centrā dzeltens zvīņu vainadziņš. Auglis – riekstiņš skaldauglis. Riekstiņi melni, spīdīgi. Zied no maija līdz jūlijam.

Latvijā aug vairākas neaizmirstuļu sugas, kas vizuāli ir līdzīgas. No tām meža neaizmirstule atšķiras ar lielākiem, gaiši zilajiem ziediem un stāvāku, zarainu stublāju. Tikai purva neaizmirstulei *Myosotis palustris* ir raksturīgi tikpat lieli ziedi kā meža neaizmirstulei. No purva neaizmirstules atšķirama pēc gariem, atstāvošiem matiņiem uz lapām un stublāja, nevis mati ir īsi un pieguļoši.

Suga savvaļā sastopama Viduseiropā, Austrumeiropā un Āzijā, plaši tiek kultivēta Ziemeļeiropā un citur pasaulē kā dekoratīvs augš.

Latvijā suga sastopama diezgan bieži, tā aug lapu koku un jauktos mežos, mežmalās, grāvjalās, krūmajos, dod priekšroku pusēnai un mēreni mitrai, auglīgai augsnei.

Meža neaizmirstule ir populārs dārzu un parku dekoratīvs augš, piemērots puķu dobēm, akmeņdārzos, kā arī kapu apstādījumos. Neaizmirstule simbolizē mūžīgu atmiņu, uzticību un mīlestību. Ziedi pievilina apputeksnētājus – bites, tauriņus un kameņus. No meža neaizmirstules izveidotas daudzas kultivētās šķirnes ar atšķirīgu ziedu krāsu – gaiši un tumši zili, violeti, kā arī dažādi ziedu izmēri un ziedēšanas ilgums.

Lielā lauvmutīte *Antirrhinum majus* L.

Lielā lauvmutīte ir daudzgadīgs, bet mērenā klimatā parasti kā viengadīgs lakstaugs ar stāviem, nelielā mērā zarotiem, stingriem stublājiem, kas sasniedz 20–90 cm augstumu atkarībā no šķirnes. Lapas vienkāršas, veselas, lancetiskas līdz lineāri iegarenas, 2–7 cm garas, novietotas pretēji vai pamišus. Ziedi lieli, divlūpaini, 3–5 cm gari, sakārtoti vārpveida ziedkopā stublāja galotnē. Vainags divlūpains, piecdaļīgs, ar aizvērtu “lauvas rīkles” formu, kas atveras tikai apputeksnētāju (galvenokārt kameneņu) svāra ietekmē. Krāsu spektrs ļoti plašs — no baltas, dzeltenas, rozā, oranžas līdz sarkanai, violetai un divkrāsainām formām. Auglis – daudzsēkļu pogaļa. Zied no jūnija līdz rudens salnām.

Savvaļā lauvmutīte ir sastopama Dienvidrietumeiropā – galvenokārt Spānijā, Portugālē, Francijas dienvidos un Vidusjūras piekrastēs, kur aug klinšainās nogāzēs, kaļķakmens atsegumos, sausās pļavās un upju ielejās. Suga dabiski pielāgota siltam, sausam klimatam un labi drenētai, vieglai augsnei. Pateicoties plašai kultivēšanai, lauvmutīte naturalizējusies arī citur Eiropā, tostarp Centrāleiropā un pat Ziemeļeiropas dienviddaļā.

Lauvmutīšu ziedi ir lieli un viegli atpazīstami. Lauvmutīti var sajaukt ar citām *Antirrhinum* sugām, kuras gan kultivē daudz retāk, vai radniecīgajiem dzimtas augiem, piemēram, parasto vīrceli *Linaria vulgaris*. No tām lielā lauvmutīte viegli atšķirama ar lielajiem, gaļīgajiem, divlūpajiem ziediem un īsāku, mazāk izteiktu piesi. Vīrcelēm ziedi ir mazāki, dzelteni ar oranžu rīkli un daudz smalkāku ziedkopu.

Latvijā lielā lauvmutīte plaši izplatījās 19. gadsimta beigās līdz ar citu Vidusjūras puķu ieviešanu muižu un pilsētu dārzos. 20. gadsimta gaitā kļuva par ļoti populāru dārzu un balkonu puķi. Mūsdienās Latvijā to audzē galvenokārt kā viengadīgu krāšņumaugu gan dārzos, gan komerciāli griezto ziedu ražošanai. Suga ir iecienīta arī bišu un kameneņu barības augs, un selekcijas rezultātā izveidotas daudzas šķirnes ar dažādu krāsu, formu un ziedkopu blīvumu.

Purpursarkanā uzpirstīte *Digitalis purpurea* L.

Purpursarkanā uzpirstīte ir divgadīgs vai īslaicīgi daudzgadīgs lakstaugs ar stāvu, vienkāršu vai nedaudz zarotu, blīvi lapotu stublāju, kas sasniedz 50–150 cm augstumu. Pirmajā gadā veidojas piezemes lapu rozete, otrajā gadā — ziedošs dzinums ar garu, vārpveida ziedkopu. Lapas lielas, iegareni olveidīgas, ar zobainām malām, klātas ar mīkstiem matiņiem, apakšpusē gaišākas. Ziedi nokareni, piltuvveidīgi, 4–6 cm gari, parasti purpursarkani ar tumšākiem plankumiem un gaišāku rīkli, retāk rozā, balti vai dzelteni. Auglis – divvāršņu pogaļa ar daudzām sīkām sēklām. Zied no jūnija līdz augustam.

Savvaļā suga izplatīta Rietumeiropā — galvenokārt Atlantijas reģionā: Spānijā, Francijā, Lielbritānijā, Īrijā un Vācijā, kā arī Skandināvijas dienvidos. Dabiskie biotopi ir mežmalas, izcirtumi, nogāzes un klajumi ar skābu, vidēji mitru un trūdvielām nabadzīgu augsni. Bieži aug arī traucētās vietās — ceļmalās, dārzu malās u.c.

Uzpirstīšu ziedi ir ģintij raksturīgi un viegli atpazīstami. No citām uzpirstīšu sugām, kā, piemēram, no retumis savvaļā sastopamās aizsargājamās lielziedu uzpirstītes *Digitalis grandiflora*, kā arī retumis kultivētajām dzeltenās uzpirstītes *D. lutea* un villainās uzpirstītes *D. lanata* purpursarkanā gaiļbiksīte atšķirama ar lielajiem, nokareniem purpursarkaniem ziediem un blīvo vārpveida ziedkopu. *D. grandiflora* ziedi ir dzelteni, *D. lanata* — šaurāki un bālāki ar brūnganiem rakstiem. Purpursarkanā gaiļbiksīte ir arī augstākā un viskrāšņākā no sugām, ar izteikti samtainu lapojumu un spēcīgu, taisnu stublāju.

Purpursarkanā uzpirstīte Latvijā audzēta jau kopš 19. gadsimta beigām kā dekoratīvs, viegli kopjams un izteiksmīgi ziedošs divgadīgs augs muižu un pilsētu dārzos. 20. gadsimta pirmajā pusē tā kļuva par ierastu lauku un piemājas dārzu puķi, bieži izmantota puķu dobēs un apstādījumos kā fona augs auguma un ziedu kontrastam. Visās auga daļās ir indīgas, satur sirds glikozīdus (galvenokārt digitoksīnu), kas kontrolētās devās farmaceitiskos preparātos tiek izmantoti sirds mazspējas un aritmiju ārstēšanā.

Garlapu mētra *Mentha longifolia* (L.) Huds.

Garlapu mētra ir daudzgadīgs, aromātisks, 30–90 cm augsts lakstaugš. Stublājs stāvs, četršķautņains, lejasdaļā skrajāk, augšdaļā blīvi apmatots ar pieguļošiem matiņiem, parasti zarains. Saknenis ložņajošs, veido daudz atvašu, tāpēc augs viegli izplešas. Lapas gandrīz sēdošas vai ar ļoti īsu kātiņu, lancetiskas līdz šaurlancetiskām, 4–10 cm garas un 1–3 cm platas, gals smails, mala rupji lielzobaina. Lapas virspuse pieguļoši un skraji apmatota, apakšpuse – blīvi tūbaina, pelēcīgi zaļa. Sabēržot lapas, jūtama spēcīga, pikanta mentola smarža ar nelielu kampara piegaršu. Ziedi sakārtoti blīvās, cilindriskās zārpās stublāja un zaru galos. Vainags bāli lillā, gaiši rozā vai gandrīz balts, ārpusē apmatots; kausiņš arī klāts ar matiņiem. Putekšņlapas un auglīnīca aptuveni vienāda garuma, nedaudz pārsniedz vainagu. Auglis – tumšbrūns četrdaļīgs riekstiņu skaldauglis. Zied no jūlija līdz septembrim.

Latvijā sastopamas vairākas mētru *Mentha* sugas, kas bieži hibrizējas, tāpēc to atšķiršana var būt sarežģīta. No citām sugām garlapu mētru var atšķirt pēc šādām pazīmēm. Ūdensmētra *Mentha aquatica* – lapas platas, īsākas, ar noapaļotu pamatu; stublājs parasti purpursārts un gluds vai maz apmatots; ziedkopas lodveidīgas. Krūzmētra *Mentha spicata* – lapas gludākas, ar smalkiem zobīņiem, virspuse un apakšpuse gandrīz bez apmatojuma; aromāts maigāks. Piparmētra *Mentha × piperita* – hibrīds starp ūdensmētru un krūzmētru, lapas tumšzaļas, gludākas, ar spēcīgu, svaigu mentola aromātu; stublājs tumšāks, nereti sarkanīgs. Garlapu mētra ir vienīgā Latvijā sastopama mētra ar tik blīvi apmatotu lapu apakšpusi un izteikti pelēcīgu krāsu.

Suga plaši izplatīta Eiropā, Rietumāzijā, Ziemeļāfrikā un rietumu Sibīrijā, introducēta arī citur mērenā klimata joslā.

Latvijā sastopama paretī, galvenokārt dienvidu un augtrumu reģionos, vietām naturalizējas.

Garlapu mētra ir ārstniecības, aromātisks un garšaugu augs. Lapas satur ēteriskās eļļas. Smarža ir spēcīgāka nekā piparmētrai. Augs labi panes sausumu, vēsumu, un dārzos to dažkārt izmanto kā dabisku atbaidītāju kukaiņiem.

Krūzmētra *Mentha spicata* L.

Krūzmētra ir daudzgadīgs, aromātisks 20–50 cm augsts lakstaugš ar ložņajošu, zarainu sakneni, kas veido ciešus cerus. Stublājs stāvs, četršķautņains, kails. Lapas pretējas, gandrīz sēdošas, plati lancetiskas līdz iegareni olveidīgas, 2–6 cm garas un 1–3,5 cm platas. Lapas gals smails, mala attāli zobaina un nedaudz cirtaina, virspuse gluda, spīdīga, spilgti vai tumši zaļa. Sabēržot lapas, jūtama raksturīga mētru smarža ar saldenu, atsvaidsinošu toni – atšķirībā no piparmētras, aromāts ir maigāks un “saldāks”. Ziedi sakārtoti garās, cilindriskās, vārpveida ziedkopās stublāja un zaru galos. Vainags gaiši violets, rozā vai bāli lillā, 3–4 mm garš, ārpusē kails. Auglis – skaldauglis ar četriem sīkiem, gludiem, brūniem riekstiņiem. Putekšņlapas un auglīnīca vienāda garuma, un tās manāmi pārsniedz vainagu. Zied no jūlija līdz septembrim.

Krūzmētra Latvijā līdzīga citām mētrām *Mentha*. Piparmētra *Mentha × piperita* hibrīds ar tumšākām, spēcīgāk aromātiskām lapām un violetīgām stublāja daļām, apmatots. Garlapu mētra *Mentha longifolia* – blīvi apmatota, lapas garākas un šaurākas, aromāts asāks. Ūdensmētra *Mentha aquatica* – lapas platākas, ar sirdsveidīgu pamatu. Krūzmētra viegli krustojas ar citām mētru sugām, tāpēc dārzos var parādīties starpformas un hibrīdi ar mainīgu aromātu un lapu formu.

Savvalā suga sastopama Eiropā, Rietumāzijā un Ziemeļāfrikā, mūsdienās plaši kultivēta un izplatījusies gandrīz visā pasaulē – Ziemeļamerikā, Austrālijā un Jaunzēlandē.

Latvijā krūzmētra nav savvaļas suga, taču plaši audzēta dārzos kā aromātisks, ārstniecisks un dekoratīvs augs. Dāžviet pārgājusi savvaļā, īpaši dārzu tuvumā, nezālienēs un mitrās vietās.

Krūzmētra ir viena no senākajām aromātiskajām mētru sugām, pazīstama kopš antīkajiem laikiem. Tā viegli krustojas ar citām mētru sugām, tādēļ dārzos var parādīties dažādas starpsugas ar mainīgu aromātu un lapu formu. Krūzmētru izmanto kulinārijā, ārstniecībā, kosmētikā un aromaterapijā.

Piparmētra *Mentha × piperita* L.

Piparmētra ir daudzgadīgs, 30–80 cm augsts lakstaugs ar raksturīgu, īpaši intensīvu mētru smaržu. Tā ir hibrīdsuga, kas radusies, krustojoties ūdens mētrai *Mentha aquatica* L. ar krūzmētru *Mentha spicata* L. Stublājs pacils vai stāvs, zarains, apmatots, bieži ar sarkanīgu nokrāsu, īpaši mezglu vietās. Lapas ar īsu kātu, iegarenas, 3–8 cm garas un 1,5–2,5 cm platas, ar nevienmērīgi zāgzobainu malu un smailu galu. Lapas virspuse tumšāka, gluda vai nedaudz spīdīga, apakšpuse gaišāka, ar dziedzeriem un smalkiem matiņiem. Ziedi sakārtoti blīvās, cilindriskās vārpās stublāja un zaru galos. Kauss stobrveidīgs, apmēram 0,3 cm garš, klāts ar punktveida dziedzeriem un skropstainiem matiņiem. Vainags gaiši violets, apmēram 0,5 cm garš, kails, cauruļveidīgi divlūpains. Putekšņlapas nepārsniedz vainagu, irbulis garāks par vainagu. Auglis – brūns, dziedzerains riekstiņš skaldauglī. Zied no jūnija beigām līdz augustam.

Latvijā sastopamas vairākas mētru *Mentha* sugas un to hibrīdi, kas savā starpā ir līdzīgi pēc izskata un smaržas, tādēļ tog grūti atšķirt. Ūdens mētra *Mentha aquatica* – augs ar stāvu, bieži violeti sarkanīgu stublāju, apaļām vai iegareni olveidīgām lapām un blīvām gandrīz lodveidīgām ziedkopām stublāja galā. Ziedi violeti, aromāts maigāks un ne tik atsvaidsinošs kā piparmētrai. Krūzmētra *Mentha spicata* – augs ar garenām, šaurām, vienmērīgi zobainām lapām un gaiši violetiem vai sārtiem ziediem vārpveidīgās ziedkopās. Smarža saldāka, bez mentola atvēsinošās notis.

Piparmētra radusies 17. gadsimtā Anglijā kā dabīgs hibrīds starp ūdens mētru un krūzmētru, un drīz pēc tam apzināti kultivēta ārstniecības un aromātisko īpašību dēļ. Mūsdienās piparmētra ir plaši izplatīta visā pasaulē.

Latvijā audzē gan dārzos, gan rūpnieciskos stādījumos, dažkārt sastopama savvaļā kā adventīva suga.

Piparmētra ir cilvēka radīts hibrīds, kas savvaļā parasti neizsējas ar sēklām, bet pavairpjas galvenokārt veģetatīvi. Tā kā piparmētra vairojas galvenokārt ar sakneņiem, stādījumos tā var ātri izplatīties, un, ja netiek ierobežota, kļūst par dārza “agresīvu” iemītņieci. Sugu plaši kultivē kā ārstniecības un aromātisku augu, izmanto farmācijā, pārtikas un kosmētikas rūpniecībā, kā arī garšaugu un tēju sastāvdaļu. Piparmētras ēteriskā eļļa satur 40–60 % mentola, kas piešķir augam raksturīgo atvēsinošo garšu un aromātu. Pirmo reizi piparmētras ēterisko eļļu destilēja 18. gadsimtā, un kopš tā laika tā kļuvusi par vienu no visvairāk izmantojamām augu eļļām farmācijā un pārtikā.

Dvīņziedu monarda *Monarda didyma* L.

Dvīņziedu monarda ir daudzgadīgs, aromātisks 60–120 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs, četršķautņains, zarains, klāts ar īsiem matiņiem, sarkanīgs vai zaļgans. Sakneis ložņajošs, veido daudz dzinumu un nelielus cerus. Lapas pretējas, iegareni olveidīgas vai lancetiskas, 6–12 cm garas un 3–5 cm platas, ar smailu galu un zāgzobainu malu. Lapu virspuse tumši zaļa, apakšpuse gaišāka.

Saberžot lapas, jūtams spēcīgs, atsvaidsinošs aromāts, kas atgādina piparmētru, citronu un bergamotu kopā. Ziedi sakārtoti blīvās galviņveida vārpās stublāju galos, ar koši sarkanām vai rozā lapiņām zem ziedkopas. Zieda vainags spilgti sarkans (retāk rozā, balts vai violets), cauruļveidīgi divlūpains, 3–4 cm garš. Ziedi atveras pakāpeniski no apakšas uz augšu. Auglis – četrdaļīgs skaldauglis ar sīkiem, brūniem riekstiņiem. Zied no jūlija līdz septembrim.

Latvijas dārzos audzē vairākas monardas *Monarda* sugas un hibrīdus, taču pēc spilgti sarkanajiem, lielajiem ziediem un platām, tumši zaļām lapām ar mentolīgu aromātu viegli atšķirama suga.

Savvaļā suga aug Ziemeļamerikas austrumu daļā – mitros mežos, upju krastos un kalnu ielejās no Kanadas līdz Ziemeļkarolīnai. Eiropā ieviesta 18. gadsimtā kā dekoratīvs un ārstniecības augs, tagad plaši audzēta visā mērenajā klimata zonā.

Latvijā dvīņziedu monarda bieži sastopama dārzos, parkos un stādījumos kā dekoratīvs, aromātisks un bišu augs. Retumis var pāriet savvaļā, bet stabilas populācijas neveido.

Dvīņziedu monarda ir universāls augs, to izmanto kulinārijā, ārstniecībā, kosmētikā un aromaterapijā. Nosaukums *Monarda* dots par godu 16. gadsimta spāņu botāniķim Nikolasam Monardesam, kurš pirmais aprakstīja Amerikas ārstniecības augus. Pēc Amerikas neatkarības kara kolonisti to lietoja kā “brīvības tēju”, aizstājot importēto melno tēju no Lielbritānijas. Monardas sakņu sistēma ir spēcīga un ložņajoša – dārzā augs var izplesties, veidojot kuplus cerus, tāpēc to ieteicams ierobežot vai audzēt atsevišķās dobēs.

Spilgtā salvija *Salvia splendens* Sellow ex Nees

Spilgtā salvija ir daudzgadīgs, taču Latvijas klimatā biežāk kā viengadīgs, 20–60 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs, četršķautņains, zarains, klāts ar īsiem matiņiem, bieži sarkanīgs. Lapas pretējas, olveidīgas, 3–7 cm garas un 2–4 cm platas, ar sirdsveidīgu pamatu un smailu galu. Lapu mala zāgzobaina, virspuse tumši zaļa un gluda vai viegli spīdīga, apakšpuse gaišāka, reizēm sarkanīga gar dzīslām. Ziedi koši sarkani, retāk rozā, violeti, balti vai divkrāsaini, sakārtoti blīvās, stāvajās vārpās zaru un stublāja galos. Zieda kausiņš sarkans vai zaļganīgs, vainags divlūpains, 2,5–4 cm garš. Auglis – četrdaļīgs skaldauglis ar sīkiem, tumšbrūniem riekstiņiem. Zied no jūnija līdz oktobrim, siltā laikā līdz pat pirmajām salnām.

Pateicoties spilgti sarkaniem ziediem un spīdīgām, maigām lapām, sugu viegli atšķirt no citām salvijām.

Savvaļā suga sastopama Brazīlijas kalnainajos apgabalos. Dabiski aug mitrās pļavās un mežmalās, tropu un subtropu reģionos. Eiropā un citur pasaulē tā ieviesta kā dekoratīvs augs, kas kopš 19. gadsimta sākuma plaši audzēta dārzos un apstādījumos.

Latvijā bieži tiek stādīta pilsētas dobēs, parkos un dārzos. Savvaļā tā nepāriet un nav naturalizējusies.

Spilgtā salvija ir iecienīts dekoratīvs augs, ko augstu vērtē par koši sarkano, bagātīgo un ilgstošo ziedēšanu, kas turpinās līdz salnām. Izveidotas daudzas šķirnes ar dažādu augumu, ziedu krāsu un lapu toni. Kaut arī tā pieder pie ārstniecības augu dzimtas, šī suga nav ārstnieciska, jo satur ļoti mazu ēterisko eļļu daudzumu. Tropu apstākļos augs var sasniegt pat 1 m augstumu, bet mērenā joslā paliek zemāks.

Šķavu ķērmelīte *Achillea ptarmica* L.

Šķavu ķērmelīte ir daudzgadīgs 30–70 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs, stingrs, parasti vienkāršs, dažkārt nedaudz apmatots. Lapas izvietotas pamišus, lineāri lancetiskas, sēdošas, 5–8 cm garas un 0,1–1 cm platas, kailas un veselas ar asi zāgzobainu malu un smailu galu. Ziedi izvietoti vairogveida ziedkopā stublāja galā, kurvišu skaits 8–14. Kurviši 1,2–2 cm diametrā. Mēlziedi balti, plati olveidīgi, 0,4–0,7 cm gari. Kurvišu centrā ir pelēcīgi dzeltenī stobrziedi. Vīkallapas zālainas, jumstiņveidīgas. Auglis – pelēcīgs, plakans sēklenis.

Zied no jūlija līdz septembrim.

Suga savvaļā plaši sastopama Centrāleiropā, Ziemeļeiropā un Rietumsibīrijā, kā arī Āzijas ziemeļrietumos. Tā ieviesta un naturalizējusies Ziemeļamerikā.

Līdzīga Latvijā bieži sastopamai vītulu ķērmelītei *Ptarmica cartilaginea*, kurai tāpat kā šķavu ķērmelītei ir veselas lapas. Atšķirama pēc mazāka auguma, lielākiem ziedu kurvišiem, lielāka mēlziedu skaira kurvītī (vismaz 8), lapas kailas nevis ar dziedzeriem. Vītulu ķērmelītes augums 70–130 cm, ziedu kurviši nelieli 1–1,2 cm diametrā.

Latvijā sastopama ne visai bieži atmatās, pļavās, tīrumos, ūdenstilpju piekrastēs un ceļmalās. Aug mitrās un saulainās vietās.

Sugas nosaukums *ptarmica* nāk no grieķu vārda *ptairo* “šķaudīt”, jo auga kaltēti ziedi un lapas izraisa šķaudīšanu. Tādēļ to dēvē arī par “šķaudzāli” vai “šķavu zāli”. Agrāk augu izmantoja šķaudināmā pulvera gatavošanai – uzskatīja, ka šķaudīšana attīra organismu no “sliktajiem gariem”. Šķavu ķērmelīte ir dekoratīvs dārza augs, kas piemērots mitrākām vietām.

Dievkociņš *Artemisia abrotanum* L.

Dievkociņš ir daudzgadīgs 50–100 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs, kails, ļoti zarains, pie pamata koksains. Lapas lineāras, izvietotas pamišus, divkārt plūksnaini dalītas, pelēkzaļā tonī, augšdaļā lapas starainas vai veselas. Lapu apakšpuse pelēcīga, apmatota, klāta ar sīkiem dziedzeriem, kas izdala ēterisko eļļu. Plūksnas pavedienveidīgas, ļoti šauras (platums 0,08–0,1 cm). Ziedkopa – sīki, nokareni kurvīši, kas veidojas ķekaros lapu žāklēs. Kurvīši 0,2–0,4 cm plati. Vīkallapas bāli zaļas, ar plēvjainu apmali. Ziedi stobrziedaini, bāldzelteni: ārmaļā

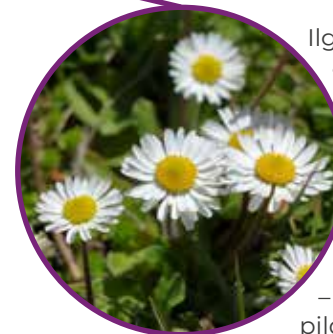
sievīšķie, centrā – divdzimumu. Auglis – sīks sēklenis. Zied no augusta līdz oktobrim.

Suga savvaļā sastopama Dienvidēiropā un Rietumāzijā, taču ir izplatījusies visā Eiropā, kā arī Kaukāzā, Vidusāzijā un Ziemeļamerikā – gan kā kultūraugs, gan kā darzbēglis.

Dievkociņu var sajaukt ar citām vībotnēm *Artemisia*. Parastā vībotne *Artemisia vulgaris* – ar atšķiras ar tumšzaļām lapām un baltu apmatojumu apakšpusē, kā arī spēcīgāku, rūgtāku aromātu. Vērmele *Artemisia absinthium* ir pelēcīgāka, lapas mazāk dalītas, ar raksturīgu rūgtu smaržu. Dievkociņam ir patīkama citrona-kapara smarža, kas atšķir to no citām vībotnēm ar rūgtenu aromātu.

Latvijā dievkociņš nav savvaļas suga, tomēr bieži tiek audzēts dārzos kā ārstniecības, aromātisks un dekoratīvs augs. Nereti pāriet savvaļā un sastopams vecu dārzu tuvumā.

Nosaukums “dievkociņš” saistīts ar senajiem ticējumiem, ka augs pasargā no ļauniem gariem un slīmībām. To izmanto kā dabisku pretkukaiņu līdzekli, jo spēcīgais aromāts atbaida odus un kodes. Tautas medicīnā dievkociņu agrāk lietoja pret klepu, gremošanas traucējumiem un zarnu parazītiem, kā arī ēstgribas rosināšanai.

Ilggadīgā mārpuķīte *Bellis perennis* L.

Ilggadīgā mārpuķīte ir daudzgadīgs, 5–15 cm augsts lakstaugs. Lapas sakārtotas blīvā piezemes rozetē, kailas, lāpstveidīgas, 2–4 cm garas un 0,5–1,5 cm platas, ar gludām vai nedaudz viļņotām malām. Ziedneši bezlapaini, stāvi, beidzas ar vienu ziedu kurvīti galā. Ziedu kurvītis 1,5–4 cm plats, vīkallapas nelielas, apmatotas, sakārtotas divās rindās. Ārējie ziedi – balti vai sārti mēlziedi, iekšējie – dzeltenīgi stobrziedi. Nereti sastopamas arī pildītas dārza formas ar daudz vairāk mēlziediem, kas piešķir ziedam pilnāku izskatu.

Suga savvaļā sastopama Rietumeiropā, Dienvidēiropā un centrālajā Eiropā un dažviet Āzijā. Tā plaši izplatījusies ārpus dabiskā areāla – Ziemeļamerikā, Austrālijā, Jaunzelandē u.c. Dekoratīvs augs. Latvijā no kultūras savvaļā pārgājusi un naturalizējusies suga.

Ilggadīgā mārpuķīte ir viena no pazīstamākajām un iecienītākajām puķēm Latvijā un Eiropā, kas sāk ziedēt jau agrā pavasarī un saglabājas līdz rudenim. Viegli atšķirt pēc maza auguma un rozetē sakārtotām lapām.

Ilggadīga mārpuķīte ļoti populāra dārza un apstādījumu puķe. Izveidotas daudzas šķirnes ar dažādu ziedu krāsu un formu. Tā ir arī agrīna nektāraugu suga, kas pavasarī nodrošina barību apputeksnētājiem.

Ārstniecības kliņģerīte *Calendula officinalis* L.

Ārstniecības kliņģerīte ir viengadīgs 10–50 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs, zarains, šķautņains, mīksti apmatots ar lipīgiem dziedzermatiņiem. Lapas sēdošas, iegarenas līdz otrādi olveidīgas, 3–9 cm un 1–4 cm platas, gludmalainas, ar smailu vai strupu galu. Vīkalo lapas 1–2 rindās, mala īsi apmatota. Ziedu kurviši pa vienam stublāja vai zaru galos, 3–5 cm diametrā. Ārmas mēlziedi auglīgi, 1–1,5 cm gari, gaiši līdz tumši oranži vai dzeltenī, dažkārt ar sarkanīgu nokrāsu.

Kurvīšu centrā atrodas neauglīgi oranžbrūni vai tumšbrūni stobrziedi. Auglis ir brūns vai pelēks, ciets sēklenis, lokveidīgi izliekts, mugurpusē kārpains vai dzeloņains – raksturīga iezīme, kas atšķir kliņģerīti no citiem kurvjziežiem. Zied no jūnija līdz oktobrim.

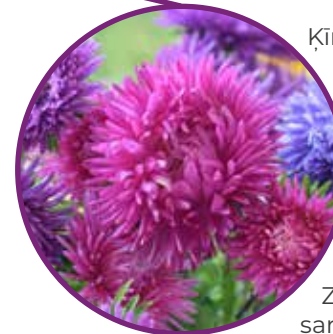
Savvaļā suga sastopama Dienvidēiropā un Vidusjūras reģionā, taču mūsdienās tā plaši kultivēta visā pasaulē, kā ārstniecības, krāsu un dekoratīvs augs. Mūsdienās naturalizējusies daudzviet Eiropā, Āzijā un Amerikā.

Ārstniecības kliņģerīti var sajaukt ar citiem dzeltenziedu kurvjziežiem, taču to var vieglāk atšķirt pēc oranžā ziedu toņa, lipīgā apmatojuma un izliekto augļu formas. Britu staģe *Inula britannica* – dzeltenziedu kurvjziedis ar šaurākām ziedlapām un lancetiskām lapām, bez kliņģerītei raksturīga lipīguma un oranžā toņa. Samtenes *Tagetes* – dekoratīvi, oranžziedi augi ar dziļi dalītām, aromātiskām lapām, kas kliņģerītei nepiemīt.

Latvijā bieži kultivē visā teritorijā, nereti sastopama kā nezāle, vai dārzeņbēgle.

Ārstniecības kliņģerīte ir dekoratīvs, ārstniecības, pārtikas un krāsu augs. Ziedlapiņas satur karotinoīdus, kas piešķir spilgtu krāsu un darbojas kā dabiskās krāsvielas krāsvielu (piemēram sieram vai sviestam). Kliņģerītei piemīt pretiekaisuma, antibakteriālas un brūces dziedējošas īpašības, tāpēc tā ir viens no populārākajiem ārstniecības augiem Eiropas fitoterapijā. Ziedi ir ēdami, un mūsdienās tos izmanto salātos, kūkās, zāļu tējās un dabiskajā kosmētikā. Kliņģerītes ziedi atvēras saulainajā laikā un aizvēras pirms lietus.

Ķīnas astere *Callistephus chinensis* (L.) Nees

Ķīnas astere ir viengadīgs 20–80 cm augsts lakstaugs, dažām šķirnēm pat līdz 1m. Stublājs stāvs, rievains, zarains, klāts ar smalkiem matiņiem. Lapas izvietotas pamīšus, olveidīgas līdz lancetiskas, ar zāgzobainām malām, zaļā vai nedaudz sarkanīgā tonī. Apakšējās lapas lielākas, ar kātu, augšējās – mazākas, sēdošas. Ziedkopa – liels kurvītis, 3–8 cm plats, kas atrodas stublāja un zaru galos.

Ziedi ļoti dažādās krāsās – baltā, rozā, violetā, sarkanā, zilā, purpursarkanā un citās nokrāsās.

Ārējie mēlziedi dekoratīvi, centrā – dzeltenī stobrziedi.

Auglis – sīks, saplacināts sēklenis ar matiņiem, kas palīdz sēklām izplatīties ar vēju. Zied no jūlija līdz septembrim, dažkārt līdz oktobrim.

Suga savvaļā ir sastopama Austrumāzijā – galvenokārt Ķīnā un Mongolijā, retāk Korejā. Eiropā ieviesta 18. gadsimtā kā dekoratīvs augs. Mūsdienās Ķīnas astere plaši kultivēta visā pasaulē – Eiropā, Amerikā, Āzijā un Austālijā. Ir izveidoti tūkstošiem šķirņu, kas atšķiras pēc krāsas, ziedu formas un ziedēšanas laika.

Ķīnas asteri pēc izskata var sajaukt ar hrizantēmām *Chrysanthemum*, taču atšķir pēc platām un zāgzobainām lapām, hrizantēmām lapas šauras un dalītas. Ķīnas asteri var atpazīt pēc blīvas, bagātīgi ziedošas ziedkopas.

Latvijā Ķīnas astere ir plaši audzēta viengadīga dārza puķe. Tā neziemo, tāpēc katru pavasari jāsej no jauna.

Ķīnas astere ir vienīgā suga savā ģintī. Tā simbolizē eleganci, mīlestību un uzticību, daudzās kultūrās tiek uzskatīta par rudens ziedu. Selikcionāri ir radījuši daudzas šķirnes ar dažādu ziedlapu formu – no adatveidīgām līdz platām, kā arī pundurformas audzēšanai podos.

Krāsu brūnactiņa *Coreopsis tinctoria* Nutt.

Krāsu brūnactiņa ir viengadīgs lakstaugs, 30–100 cm augsts. Stublājs stāvs, plāns, zarains un trausls, kails vai viegli apmatots, zaļš vai sarkanīgi brūns. Lapas izvietotas pamīšus, lineāri lancetiskas vai divkārt plūksnaini dalītas, ar šaurām, pavedienvēdīgām daivām, kas piešķir augam gaisīgu izskatu. Ziedkopas – kurviši 2–4 cm diametrā, parasti atsevišķi vai pa pāriem stublāju galos. Mēlziedi koši dzelteni, bieži ar tumši sarkanu vai brūnu plankumu pamātnē, kas veido raksturīgu divkrāsu zīmējumu. Stobrziedi centrā tumši brūni vai purpursarkani. Vīkallapas šauri lineāras, izvietotas divās rindās, ārējās bieži atstāvošas. Auglis – plakans, spārnots riekstiņš. Zied no jūnija līdz septembrim, bagātīgi un ilgstoši.

Savvaļā suga izplatīta Ziemeļamerikas centrālajos un dienvidu reģionos – ASV, Kanadā un Meksikā, kur aug prērijās, pļavās, mežmalās un ceļmalās. Eiropā ieviesta 17.–18. gadsimtā kā dekoratīvs un krāsvielu augs. Mūsdienās plaši kultivēta visā pasaulē, īpaši mērenā un siltā klimatā, un daudzviet naturalizējusies.

Pēc košām ziedkopām un plūksnaini dalītām lapām viegli atšķirama suga. Latvijā krāsu brūnactiņu audzē dārzos un apstādījumos kā viengadīgu dekoratīvu puķi. Savvaļā sastopama reti, reizēm iesējas dārzu tuvumā vai ceļmalās, bet pastāvīgi neieaugas. Vislabāk aug saulainās, sausās un vieglās smilšainās augsnes, labi panes sausumu un ilgi saglabā dekoratīvātāti pat nelabvēlīgos apstākļos.

Nosaukums *Coreopsis* cēlies no grieķu vārdiem *koris* “blakts” un *opsis* “izskats”, jo augļa forma atgādina nelielu kukaini. Ziedu krāsu intensitāti ietekmē temperatūra: vēsākās vasarās sarkanbrūnais tonis kļūst tumšāks. Vēsturiski augu izmantoja dabisko dzelteno, oranžo un brūno krāsvielu ieguvei tekstilmateriālu un ādas krāsošanai. No tā arī cēlies sugas nosaukums *tinctoria* “krāsojoša”.

Divplūksnu kosmeja *Cosmos bipinnatus* Cav.

Divplūksnu kosmeja ir viengadīgs 50–150 cm augsts lakstaugs. Augs stalta auguma, ar plānu, stāvu, zarainu stublāju un smalki dalītām lapām, kas piešķir tam vieglu, gaisīgu izskatu. Lapas ir divkārt plūksnaini dalītas, ar garām, pavedienvēdīgām daivām, izvietotas pamīšus uz stublāja. Lapas un stublājs kails vai viegli apmatots, zaļā vai sārti zaļā tonī. Ziedi veidojas lielos, skrajos ziedkopu kurvišos, kas atrodas stublāju un zaru galos. Kurviši 5–8 cm plati, ar košām mēlziedu vainaglapām, kuru krāsa var būt balta, rozā, purpursarkana vai sarkana; centrā – dzelteni stobrziedi. Auglis – šaurs melnbrūns riekstiņš ar smailu galu. Zien no jūlija līdz septembrim, dažkārt līdz pat pirmajām salnām.

Divplūksnu kosmeja izceļas ar īpaši smalkām, plūksnainām lapām un vieglu, gaisīgu augumu, kas nav raksturīgs daudziem citiem līdzīgiem augiem.

Suga savvaļā sastopama Meksikā, taču plaši izplatīta visā pasaulē kā dekoratīvs dārza augs. Tiek kultivēta Eiropā, Āzijā, Amerikā un Āfrikā un daudzviet ir naturalizējusies.

Latvijā divplūksnu kosmeju audzē dārzos kā dekoratīvu viengadīgu augu. Dažkārt tā izsējas pati, taču ilgstoši savvaļā neieaugas Latvijas klimatisko apstākļu dēļ. Plaši sastopama privātmāju dārzos arī Silenes dabas parka teritorijā.

Nosaukums *Cosmos* cēlies no grieķu vārda *kosmos*, kas nozīmē “kārtība, skaistums”, attiecinot to uz zieda simetrisko formu. Kosmeju mēdz devēt par “Meksikas asteri” tās izcelsmes un ziedu līdzības dēļ. Ir izveidotas daudzas šķirnes un hibrīdi – gan pundurformas podu audzēšanai, gan lielziedu šķirnes dārziem. Kosmejas ir iecienītas arī kā grieztie ziedi un nektāraugi, kas piesaista bites un tauriņus.

Plūksnainā dālija *Dahlia pinnata* Cav.

Dālija ir daudzgadīgs 30–150 cm augsts lakstaugs ar bumbulveida sakneņiem, ko parasti audzē kā viengadīgu dekoratīvu augu aukstā klimatā. Stublājs stāvs, dobs, sūlīgs, zarains, pie pamata stingrāks, augšdaļā lokans. Lapas pretējas, plūksnaini dalītas vai divkārt plūksnaini saliktas, ar ovālām, zobainām lapiņām; tumši zaļas, dažkārt ar sarkanīgu nokrāsu. Ziedkopa liels kurvītis 5–25 cm diametrā (atkarībā no šķirnes). Ziedi daudzkrāsaini: balti, dzelteni, oranži, rozā, sarkani, purpursarkani, violeti vai divtoņi. Ārējie (mēlziedi) lielāki un dekoratīvi, centrā – dzelteni stobrziedi. Auglis sīks, saplacināts riekstiņš. Zied no jūlija līdz oktobrim, līdz pirmajām salnām.

Dāliju var sajaukt ar asterēm *Callistephus* vai cīnijām *Zinnia*. Taču dālijas ziedkopa lielāla, bieži daudzveidīgām un bieži vairakkārtējām ziedlapiņu rindām, kas veido pilnziedu formu, bumbulveida sakneņiem, kas citām sugām nav. Stublājs dobs un sūlīgs, nevis ciets kā cīnijai. Lapas lielas un saliktas, nevis vienkāršas.

Suga savvaļā sastopama Meksikā un Centrālamerikā, kur tā ir nacionālais zieds. Eiropā ieviesta 18. gadsimta beigās un kopš tā laika kļuvusi par vienu no populārākajām dārza puķēm pasaulē.

Latvijā Plūksnainās dālijas plaši audzē dārzos, bet tās neziemo atklātā laukā, tāpēc bumbuļus rudenī izrok un glabā vēsumā līdz pavasarim. Plaši sastopama privātmāju dārzos arī Silenes dabas parka teritorijā.

Nosaukums *Dahlia* dots par godu Zviedru botāniķim Andreasam Dālam (Anders Dahl, 1751–1789). Mūsdienās audzē vairāk nekā 40 000 šķirņu, kas iedalītas vairāk nekā 15 dekoratīvās grupās. Ziedu formu un krāsu daudzveidība ir tik plaša, ka tās dēvē par “dārza karalienēm”. Meksikā dāliju sakņu bumbuļus izmanto pārtikā – tie ir bagāti ar inulīnu. Eiropā tās sākotnēji audzēja kā sakņu dārzenus, nevis dekoratīvos augus. Dālija simbolizē cieņu, eleganci, pateicību, uzticību un iekšēju spēku.

Purpura ehinācija *Echinacea purpurea* (L.) Moench

Purpura ehinācija ir daudzgadīgs lakstaugs, kas sasniedz 60–120 cm augstumu. Sakņu sistēma spēcīga, ar biezu galveno sakni un daudzām sīkām sānsaknēm. Stublājs stāvs, vienkāršs vai maz zarots, klāts ar raupjiem matiņiem. Lapas pretējas vai pamīšus, lancetiskas līdz iegareni olveida, zobainām malām, tumši zaļas un raupjas. Ziedu kurviši lieli, 8–15 cm diametrā, attīstas stublāja galotnēs. Mēlziedi gari, nokareni, purpursārti vai violeti; stobrziedi ziedkopas centrā oranži brūni, koniski izcelti.

Auglis ir sīks, brūns sēkliņveida riekstiņš ar nelielu matuīņu pušķi. Zied no jūlijā līdz septembrim.

Savvaļā suga sastopama Ziemeļamerikas centrālajā un austrumu daļā – prērijās, pļavās un atklātos mežmalu biotopos ar labi drenētu, auglīgu augsni.

Raksturīgo lielo ziedu kurvišu un purpursārto mēlziedu dēļ suga samērā viegli atpazīstama un atšķirama no citiem asteru dzimtas augiem ar lieliem ziedu kurvišiem – saulcerītēm, gailardijām, topinambūriem u.c., kur dominē dzeltenie toņi. Līdzīgas ir citas ehinācijas sugas, ko dārzos kultivē ievērojami retāk nekā purpura ehināciju – šaurlapu ehināciju *Echinacea angustifolia*, un bālā ehinācija *Echinacea pallida*, kuras atšķiras pēc lapu formas un mēlziedu garuma – saurlapu ehinācijai daudz īsākas, bālajai – daudz šaurākas.

Latvijā purpura ehinācija kultivēta kopš 20. gs. otrās puses kā dekoratīvs un ārstniecisks augs. Tās audzē gan piemājas dārzos, gan saimniecībās ārstniecības izejvielu iegūšanai. Ehinācija labi piemērota Latvijas klimatam, iztur salu un bagātīgi zied vairākus gadus vienā vietā. Ārstniecībā izmanto saknes, lapas un ziedus – tie satur polisaharīdus, alkilamīnus un fenolu savienojumus, kas stimulē imūnsistēmu. No ehinācijas gatavo tinktūras, tējas, tabletes un sīrupus, ko lieto saaukstēšanās, gripas un augšējo elpceļu infekciju profilaksei un ārstēšanai. Auga ekstrakti veicina brūču dzīšanu un tiek izmantoti arī ādas kopšanas līdzekļos pret iekaisumiem un kairinājumiem.

Krāšņā gailardija *Gaillardia pulchella* Foug.

Krāšņā gailardija ir viengadīgs vai divgadīgs lakstaugs, kas sasniedz 20–60 cm augstumu. Stublājs stāvs, zarains, klāts ar blīvu, pelēcīgu apmatojumu, kas augam piešķir viegli matainu izskatu. Lapas izvietotas pamišus, daivainas vai lancetiskas, malas neregulāri zobainas; apakšpusē bieži pelēcīgi apmatotas. Apakšējās lapas ar kātiņu, augšējās – sēdošas. Ziedkopa liels, košs kurvītis 4–7 cm diametrā, kas atrodas stublāja galā. Mēlziedi trīsdaivaini, parasti sarkani ar dzelteniem galiem vai oranžsarkani, dažkārt pilnīgi dzelteni vai sarkani.

Stobrziedi kurvīšu centrā – dzeltenbrūni vai tumši sarkani. Vīkallapas ir vairākās rindās, šauri lineāras, bieži apmatotas. Auglis sēklenis ar sārtiem vai pelēcīgiem matiņiem vainagā. Zied no jūnija līdz septembrim.

Līdzīga citām gailardiju *Gaillardia* sugām. *Gaillardia aristata* – daudzgadīga suga ar lielākiem dzeltenbrūniem ziediem un garākiem kātiem. *Gaillardia × grandiflora* – dārza hibrīds, kam īpaši lieli un dekoratīvi ziedi dažādās krāsās. Krāšņā gailardija parasti ir viengadīga, ar plānākiem stublājiem, bagātīgu zarojumu un izteikti kontrastainu ziedu krāsojumu.

Suga savvaļā sastopama Ziemeļamerikā, īpaši ASV dienvidu un centrālās daļas, kā arī Meksikā. Mūsdienās tā plaši introducēta un kultivēta Eiropā, Āzijā un citur pasaulē kā dekoratīvs dārza augs. Savvaļā labprāt aug saulainās, sausās vietās, ceļmalās un smilšainās pļavās, labi panes sausumu un karstumu.

Latvijā suga neaug savvaļā, bet plaši audzēta dārzos, puķu dobēs un apstādījumos kā viengadīgs dekoratīvs augs. Dažkārt izsējas pati un naturalizējas, īpaši dārzu tuvumā vai ceļmalās.

Ģints nosaukums *Gaillardia* dots par godu franču botāniķim Gaillard de Charentonneau (18.gs.). Spilgto ziedu dēļ to dēvē arī par "indiešu segu" (Indian blanket), jo ziedu raksts atgādina amerikāņu pamatiedzīvotāju audumu ornamentus. Ziemeļamerikā gailardija tiek uzskatīta par izturības, prieka un brīvības simbolu, jo tā spēj plaukt pat skarbos apstākļos.

Lielziedu pīpene *Leucanthemum maximum* (Ramond) DC.

Lielziedu pīpene ir daudzgadīgs 40–100 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs, stingrs, vienkāršs vai nedaudz zarains, kails vai skraji apmatots. Augs veido vaļīgus cerus ar vairākiem ziedošiem kātiem. Lapas vienkāršas, pamišus izvietotas. Apakšējās lapas lielākas, eliptiskas līdz lancetiskas, ar zāgzobainām malām, uz īsiem kātiņiem vai gandrīz sēdošas. Augšējās lapas mazākas, šaurākas un sēdošas. Lapu virspuse tumši zaļa, gluda, apakšpuse – gaišāka, dažkārt viegli apmatota. Ziedu kurvīši 5–10 cm diametrā. Mēlziedi balti, stubrziedi centrā – dzelteni.

Vīkallapas sakārtotas vairākās rindās, malas tumšākas vai brūnas. Auglis – mazs pelēcīgs sēklenis. Zied no jūnija līdz augustam.

Līdzīga Latvijā bieži sastopamai parastai pīpenei *Leucanthemum vulgare*, kurai raksturīgs mazāgs augums 20–60 cm, un mazāks ziedu diametrs 3–6 cm, lapas šaurākas, stublājs parasti mazāk spēcīgs. Lielziedu pīpene bieži sastopama dārzos, bet reti naturalizējas savvaļā.

Suga savvaļā sastopama rietumu un dienvidrietumu Eiropā – Francijā, Spānijā, Portugālā un Pireneju kalnos. Ieviesta un plaši kultivēta Eiropā, Ziemeļamerikā un Āzijā kā dekoratīvs dārza augs. Dabiskos apstākļos dod priekšroku saulainām pļavām, vieglām augsnēm un kalnu nogāzēm.

Lielziedu pīpene margretiņa savvaļā nav sastopama, bet plaši audzēta dārzos kā ilggadīgs dekoratīvs augs. Dažviet pārgājusi savvaļā, īpaši apdzīvoto vietu tuvumā, ceļmalās un pļavās, kur spēj saglabāties vairākus gadus. Nav uzskatāma par invazīvu, bet konkurētspējīga nelielās platībās.

Nosaukums *Leucanthemum* cēlies no grieķu vārdiem *leukos* ("balts") un *athemon* ("zieds"). Lielziedu pīpene ir populārs dārza augs, no kura radītas daudzas šķirnes. Augs ir ilggadīgs un izturīgs pret vēju un sausu augsni, kas padara to piemērotu dažādiem apstākļiem.

Pūkainā saulcerīte *Rudbeckia hirta* L.

Pūkainā saulcerīte ir viengadīgs vai divgadīgs lakstaugs, 30–90 cm augsts. Stublājs stāvs, stingrs, vienkāršs vai zarains, klāts ar rupjiem, blīviem, īsiem matiņiem, kas augam piešķir raksturīgu pūkainu izskatu. Lapas izvietotas pamīšus, olveidīgas līdz lancetiskas, ar nelieliem zobīņiem vai gludām malām, bieži arī apmatotas. Ziedkopas – lieli, 5–10 cm diametrā, koši kurvīši stubjāja un zaru galos.

Mēlziedi dzelteni vai oranždzelteni, dažkārt ar tumši brūnu vai sarkanīgu pamatni, nedaudz atliekti uz leju. Stobrziedu konuss izteikti tumši brūns

vai gandrīz melns, apaļš vai konisks, klāts ar sīkiem matiņiem. Auglis – pelēcīgi brūns riekstiņš. Zied no jūnija līdz septembrim, reizēm līdz pat salnām.

Latvijā no saulcerīšu *Rudbeckia* ģints biežāk sastopamas divas sugas – šķeltā saulcerīte *Rudbeckia laciniata* un krāšņā saulcerīte *Rudbeckia fulgida*. Šķeltā saulcerīte – daudzgadīgs augs, aug līdz pat 2,5 m, ar zaļgandzeltenu konusveida vidusdaļu un dziļi šķeltām lapām. Spilgtā saulcerīte – daudzgadīgs augs ar gludām, spīdīgām lapām un mazākiem, bagātīgiem ziediem. Pūkainā saulcerīte ir vienīgā suga Latvijā ar izteiktu apmatojumu un krāsu kontrastu kombinācijas.

Savvaļā suga plaši sastopama Ziemeļamerikā, īpaši ASV centrālajos un austrumu apgabalos, kur aug prērijās, mežmalās un ceļmalās. Eiropā suga ieviesta 17. –18. gadsimtā kā dekoratīvs dārza augs. Šobrīd plaši kultivēta visā pasaulē, īpaši mērenajā klimatā. Dažviet, arī Eiropā, suga naturalizējusies, taču reti kļūst invazīva.

Latvijā pūkainā saulcerīte nav savvaļas suga, bet bieži audzēta dārzos kā dekoratīvs augs. Suga uzskatāma par invazīvu, atsevišķu augu vai nelielu audžu veidā sastopama savvaļā mājvietu tuvumā, dārzu malās, ceļmalās un pamestās teritorijās, pie kam savvaļā parasti pāriet nevis pamatsuga, bet sen kultivētās šķirnes "Goldquelle" u.c., kam ir pildīti ziedi. Augs dod priekšroku saulainām, sausām vietām ar vieglu, barības vielām mēreni bagātu augsni.

Rudbeckia hirta ir ASV Merilendas štata nacionālais zieds, pazīstams kā Black-eyed Susan (Melnacainā Sjūzena). Simbolizē taisnīgumu, neatlaidību un spēku, un bieži izmantots floristikā simbolisku nozīmju dēļ. No pūkainās saulcerītes radītas daudzas šķirnes ar dažādu ziedu krāsu un izmēru. Tā ir viena no izturīgākajām un vieglāk audzējamām viengadīgajām puķēm, kas labi aug arī nabadzīgās augsnes un saulainos apstākļos.

Šķeltā saulcerīte *Rudbeckia laciniata* L.

Šķeltā saulcerīte ir daudzgadīgs 80–250 cm augsts lakstaugs ar spēcīgu, stāvu, rievotu, zarainu stublāju un spēcīgu sakneņu sistēmu, kas veido plašus cerus. Stublāji kaili vai viegli apmatoti, zaļi vai ar sārti zaļganu nokrāsu. Lapas lielas, pamīšus izvietotas, apakšējās – garā kātiņā, plūksnaini vai dziļi dalītas 3–7 daivās ar zobainām malām; augšējās lapas vienkāršākas, šaurākas, bieži trīslapainas. Ziedkopas – lieli, dzeltenī kurvīši, kas izveidoti stublāja un zaru galos. Kurvīši 6–10 cm diametrā.

Mēlziedi koši dzeltenī, viegli nokareni; stobrziedu konuss izteikti izvirzīts, zaļgandzeltenš vai brūngans, cilindriski konisks, vēlāk kļūst tumšāks un sauss. Auglis – sīks, pelēcīgi brūns, gluds riekstiņš. Zied no jūlija līdz septembrim.

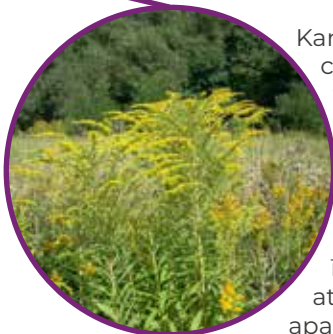
Latvijā no saulcerīšu *Rudbeckia* ģints biežāk sastopamas divas sugas – pūkainā saulcerīte *Rudbeckia hirta* un krāšņā saulcerīte *Rudbeckia fulgida*. Mataīnā saulcerīte – viengadīgs vai divgadīgs augs, ar zemāku augumu (30–90 cm), mataīnu stublāju un lieliem, oranžbrūniem vai dzeltenbrūniem ziediem ar tumšu vidu. Spilgtā saulcerīte – daudzgadīgs augs, ar spilgtām lapām un mazākiem, bet daudzskaitlīgiem ziediem.

Savvaļā suga sastopama Ziemeļamerikas austrumu un centrālajos apgabalos, no Kanādas līdz ASV dienvidiem. Eiropā suga ieviesta 17. gadsimta beigās kā dekoratīvs dārza augs, vēlāk izmantota arī apstādījumos pie ūdeņiem un parkos. Mūsdienās plaši izplatīta un daudzviet kļuvusi invazīva gan Eiropā, gan Āzijā.

Latvijā sākotnēji audzēta dārzos un muižu parkos kā dekoratīvs augs, taču kopš 20. gadsimta tā plaši izplatījusies savvaļā, īpaši upju krastos, mitrās pļavās, grāvjamalās un mežmalās. Spēj veidot blīvas, monodominantās audzes, izspiež vietējās augu sugas.

Sugas nosaukums *Rudbeckia* dots par godu zviedru botāniķiem Olafam tēvam un Olafam dēlam Rudbekiem – ievērojamiem Linneja skolotājiem. Eiropā škelto saulcerīti dēvē arī par "zelta bumbuli" tās auguma un spilgti dzelteno ziedu dēļ. Suga noturīga pret salu un plūdiem, spēj atjaunoties arī pēc nopļaušanas vai nogriešanas.

Kanādas zeltgalvīte *Solidago canadensis* L.

Kanādas zeltgalvīte ir daudzgadīgs, 70–150 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs, stingrs, vienkāršs, tikai ziedkopa zaro, blīvi apmatots ar pieguļošiem matiņiem. Lapas uz stublāja izvietotas blīvi līdz pat ziedkopai, iegareni lancetiskas vai lancetiskas, 7–15 cm garas un 2–4 cm platas, ar zāgzbainu malu, smailu galu un ķīļveidīgu pamatu. Apakšējās lapas ar īsu kātu, augšējās – sēdošas. Lapas no stublāja atstāv horizontāli vai nedaudz uz augšu; apakšpuse apmatota, virspuse zaļāka un raupja.

Ziedkopa – liela, blīva, skarveidīga, ar daudz atzariem, kas izliekas uz vienu pusi, veidojot raksturīgu lokveida ziedkopas formu. Kurvīši mazi, 0,4–0,6 cm plati, izvietoti tikai skaras zaru vienā pusē. Vīkalo lapas strupas, dzeltenzaļas. Visi ziedi dzelteni: ārējie ir sievišķie mēlziedi, iekšējie – divdzimumu stobrziedi. Auglis – cilindrisks, smalki apmatots sēklenis ar gaišu līdzmatiņu vainagu. Zied no jūlija līdz septembrim.

Latvijā sastopamas vairākas zeltgalvīšu *Solidago* sugas. Parastā zeltgalvīte *Solidago virgaurea* – vietēja suga, zemāka, 30–100 cm, stublājs mazāk apmatots, lapas platākas un retāk izvietotas. Ziedkopas zari aug taisni uz augšu, kurvīši lielāki 0,6–1 cm. Milzu zeltgalvīte *Solidago gigantea* – augstāka, līdz 2 m, stublājs gluds, neapmatots un bieži sarkanīgs, lapas gludākas, plānākas, apakšpuse bez apmatojuma.

Sugai ir Ziemeļamerikas izcelsme, dabiski sastopama Kanādā un ASV ziemeļu daļā. Eiropā tā ieviesta 17. gadsimtā kā dekoratīvs un bišu augs, vēlāk plaši izplatījies un kļuvis par invazīvu sugu. Mūsdienās suga sastopama lielākajā daļā Eiropas, Āzijas un arī Jaunzelandē.

Latvijā Kanādas zeltgalvīte ir plaši izplatīta, īpaši cilvēku ietekmētās vietās – pamestās lauksaimniecības zemēs, ceļmalās, grāvīmalās u.c. Bieži veido blīvas monodominantās audzes, kas izspiež vietējās sugas un samazina bioloģisko daudzveidību.

Suga ir agresīva invazīva suga, kas pavairojas gan ar sēklām, gan ar pazemes sakneņiem. Vienā gadā viens augs spēj saražot līdz 20 000 sēklu, kuras viegli izplatās ar vēju. Efektīvākās apkarošanas metodes ietver regulāru nopļaušanu pirms ziedēšanas, sakņu izrakšanu un ilgtermiņa teritorijas apsaimniekošanu, lai atjaunotu vietējo augu segumu.

Jaunbeļģijas astere *Symphyotrichum novi-belgii* (L.) G.L.Nesom

Jaunbeļģijas astere ir daudzgadīgs lakstaugs, 60–120 cm augsts. Stublājs stāvs, stingrs, dažkārt viegli zarains, kails vai viegli apmatots. Augs veido blīvus cerus ar vairākiem ziedošiem kātiem. Lapas vienkāršas, pamišus izvietotas. Apakšējās lapas lielākas, eliptiskas vai lancetiskas, ar smalkiem zobojumiem, augšējās – šaurākas, sēdošas vai ar īsu kātiņu. Virspuse tumši zaļa, apakšpuse gaišāka, dažkārt viegli apmatota. Kurvīši 2–5 cm diametrā, ar baltiem līdz gaiši violetiem mēlziediem un dzelteniem stobrziediem centrā, kas ziedēšanas laikā kļūst brūni. Auglis – saplacināts riekstiņš (sēklenis). Zied no augusta līdz oktobrim.

Jaubelģijas asteri var sajaukt ar Jaunanglijas asteri *Symphyotrichum novae-angliae* un Latvijā invazīvo sugu vītollapu miķelīti *Symphyotrichum salignum*. Jaunanglijas asteres ziedi intensīvi violeti vai rozā, stublājs un lapas blīvi apmatotas. Vītollapu miķelīte – ar šaurām lapām un vāji zarotiem stublājiem.

Dabiski suga sastopama Ziemeļamerikā, īpaši ASV austrumu un centrālajos reģionos, kur aug pļavās, mežmalās un krūmājos. Eiropā suga ieviesta 19.–20. gadsimtā kā dekoratīvs dārza augs. Mūsdienās plaši kultivēta mērenā klimata zonās un naturalizējies daudzviet Eiropā, Ziemeļamerikā un Āzijas mērenajā joslā.

Latvijā suga plaši audzēta dārzos un apstādījumos kā dekoratīvs augs. Savvaļā sastopama retāk, reizēm izsējas pati pie dārzu malām, ceļmalās vai pamestās teritorijās, taču stabilas populācijas neveido. Labi aug saulainās, vidēji mitrās un augsnēs, ir izturīga pret vēju un vieglu salu.

Jaunbeļģijas astere ir populāra dekoratīva suga ar daudzām šķirnēm, kas atšķiras pēc ziedu krāsas, formas un augstuma. Zied vēlu rudenī, kas citi augi jau noziedējuši, tādēļ ir nozīmīgs apputeksnētāju barības avots. Nosaukums "novi-belgii" ("Jaunā Beļģija") attiecas uz vēsturisko apgabalu Jaunbeļģiju (New Belgium), kas aptvēra tagadējo Ņujorkas un Ņūdžersijas teritoriju.

Augstā samtene *Tagetes erecta* L.

Augstā samtene ir viengadīgs 20–100 cm augsts lakstaugs ar stingru, stāvu, cilindrisku, zarainu stublāju un spēcīgu, raksturīgu aromātu. Lapas plūksnaini dalītas, ar smailām, zobainām daivām, izvietotas pamišus uz stublāja. Lapas ir tumši zaļas, kailas vai nedaudz apmatotas, ar dziedzeriem, kas satur ēteriskās eļļas un piešķir augam spēcīgu smaržu. Kurviši 5–13 cm plati, ar košām, dzeltenām vai oranžām mēlziedu vainaglapām un dzelteniem oranžiem stobrziediem centrā. Atšķirībā no šķirnes ziedi var būt vienkārši vai pildīti. Auglis – šaurs, melnbrūns riekstiņš. Zied ilgstoši – no jūnija līdz pat pirmajām rudens salnām.

Atšķiras no citām samtenēm ar savu lielu augumu un lielajiem, lieži pildītiem ziediem, kā arī spēcīgāku aromātu.

Savvaļā suga sastopama Centrālamerikā, galvenokārt Meksikā, taču mūsdienās tā plaši kultivēta un naturalizējusies daudzviet pasaulē – Eiropā, Āzijā, Amerikā un Āfrikā. Eiropā audzēta kopš 16.–17. gadsimta kā dekoratīvs augs.

Latvijā augstā samtene audzēta kopš 19. gadsimta kā populārs viengadīgs dārza augs. To izmanto apstādījumos, dobēs un kapsētās, kā arī podos. Augs labi aug saulainās, siltās vietās un izturīgs pret sausumu un karstumu.

Nosaukums *Tagetes* cēlies no etrusku dievības Tages vārda – tā simbolizē skaistumu un dzīvības atjaunošanos, bet epitets *erecta* nozīmē “stalta” vai “stāva”, norādot uz augšanas formu. Ir izveidots plašs šķirņu un hibrīdu klāsts, kas atšķiras pēc auguma, ziedu krāsas un pildījuma. Papildus dekoratīvajai nozīmei samtene tiek izmantota arī praktiski – tās saknes izdala bioloģiski aktīvas vielas, kas nomāc augsnes nematožu un patogēnu attīstību, tādēļ to stāda kā bioloģisku kaitēkļu atbaidītāju dārzos. No samtenes iegūst ēteriskās eļļas un dzeltenoranžus pigmentus, ko izmanto kosmetikā, pārtikas krāsvielās un medicīnā.

Sīkziedu samtene *Tagetes patula* L.

Sīkziedu samtene ir viengadīgs 15–60 cm augsts lakstaugs ar stāvu vai nedaudz sazarotu stublāju un spēcīgu, samtenēm raksturīgu aromātu. Stublājs stingrs, cilindrisks, zarains jau no pamata. Lapas ir plūksnaini dalītas, ar smailām, zobainām daivām, tumši zaļas, izvietotas pamišus. Lapas satur dziedzerus, kas izdala ēteriskās eļļas. Ziedi veidojas stublāju un zaru galos nelielos, bet daudzos kurvišos, 3–5 cm diametrā. Kurviši sastāv no košām mēlziedu vainaglapām, kuru krāsa variā no dzeltenas līdz tumši oranžai vai brūnganai; bieži vainaglapas ir divkrāsainas – ar kontrastējošām joslām vai plankumiem. Stobrziedi centrā ir dzelteniem oranžiem. Atkarībā no šķirnes ziedi var būt vienkārši vai pildīti. Auglis – šaurs, melnbrūns riekstiņš. Zied ilgstoši – no jūnija līdz pat pirmajām salnām.

Sīkziedu samtene līdzīga citām samtenēm, īpaši augstai samtenei *Tagetes erecta*, no kuras atšķiras ar kompaktāku augumu, mazākiem ziediem un divkrāsainām vainaglapām. Tās krāsu bagātība un izturība pret nelābvēlīgiem apstākļiem padara to par vienu no populārākajiem dārza augiem pasaulē.

Savvaļā suga sastopama Meksikā un Gvatemalā, taču mūsdienās tā plaši kultivēta un naturalizējusies daudzviet pasaulē – Eiropā, Āzijā, Āfrikā, Ziemeļamerikā un Austrālijā. Eiropā samtenes audzē kopš 16. gadsimta, un tās kļuvušas par vienām no populārākajām viengadīgajām puķēm dārzos.

Latvijā sīkziedu samteni bieži audzē dārzos kā viengadīgu puķi. Tā viegli izsējas pati, saglabājot dzīvotspēju nākamajās sezonās, un labi aug saulainās, siltās vietās ar vidēji auglīgu augsni. Augs ir izturīgs pret sausumu, vēju un nelielām salnām.

Sīkziedu samtenei ir praktiska nozīme – tās saknes izdala vielas, kas samazina augsnes nematožu un patogēnu daudzumu, tādēļ to bieži izmanto kā bioloģisku augu aizsardzības līdzekli dārzu dobēs. No samtenes iegūst ēteriskās eļļas un dzeltenoranžus dabiskos pigmentus, ko izmanto pārtikas un kosmētikas rūpniecībā. Dienvidamerikas valstīs sīkziedu samtene tiek izmantota arī tradicionālajā medicīnā – no tās gatavo tējas un uzlējumus, kuriem piemīt nomierinoša un pretiekaisuma iedarbība.

Meiteņu zeltņpene *Tanacetum parthenium* (L.) Sch.Bip.

Meiteņu zeltņpene ir daudzgadīgs 30–70 cm augsts lakstaugs ar specifisku, asu aromātu, kas raksturīgs daudziem zeltņpene dzimtas augiem. Stublājs stāvs, stingrs, parasti kails vai skraji apmatots, augšdaļā bagātīgi zaro, bieži ar brūnsarkanu nokrāsu. Lapas uz stublāja pamīšus, plūksnaini dalītas; lapu plātnes olveidīgas, 5–10 cm garas un 2,5–4 cm platas. Plūksnas iegarenas, ar dziļi zobainām malām, virsma gaiši zaļa, apakšpuse pelēcīga, nedaudz apmatota. Lapas un stublājs satur ēteriskās eļļas, kas piešķir augam spēcīgu, rūgti sveķainu smaržu.

Ziedi sakārtoti nelielos kurvīšos 1,3–2 cm diametrā, kas veido čemurveida vai vairogveida ziedkopas stublāja un zaru galos. Vīkallapas vairākās rindās, ar bārkstainām malām. Mēlziedi balti, īsi, izvietoti ārējā kurvīša malā, centrā – dzeltenī stobrziedi. Auglis – vārpstveidīgs, gluds, dzeltenbrūns sēkulis. Zied no jūlija līdz septembrim, reizēm arī ilgāk, ja laikapstākļi ir silti.

Latvijā meiteņu zeltņpēni var sajaukt ar ārstniecības kumelīti *Chamomilla recutita*, kurai raksturīgas smalkāk dalītas lapas. Zeltņpenei ziedu kurvīša vidusdaļa ir plakana, nevis koniska kā kumelītei. Ziediem raksturīga spēcīga rūgti sveķaina smarža, nevis salda kā kumelītei.

Savvaļā suga izplatīta Dienvidēiropā un Rietumāzijā, īpaši Balkānos, Grieķijā, Turcijā un Kaukāza reģionā. No šīm teritorijām tā senatnē ieviesta Centrālēiropā un Britu salās, vēlāk arī citos kontinentos. Mūsdienās tā plaši izplatīta Eiropā, Ziemeļamerikā un Āzijā, bieži naturalizējusies ceļmalās, kapsētās, pilsētu zaļajās zonās un pamestās teritorijās.

Latvijā meiteņu zeltņpene sākotnēji audzēta dārzos kā ārstniecības un dekoratīvs augs, bet tagad daudzviet naturalizējusies. Sastopama pilsētu teritorijās, dārzu tuvumā un pamestās sētās. Pārsvārā aug saulainās, sausās vietās ar trūdvielām bagātu augsni. Dažviet veido noturīgas, patstāvīgi izsējošās populācijas.

Jau senajā Grieķijā to uzskatīja par “svēto ārstniecības ziedu”, kas spēj “attīrīt galvu un prātu”. Auga smarža dažiem cilvēkiem var izraisīt alerģiskas reakcijas, īpaši ilgstoši kontaktējoties ar svaigiem augiem. Mūsdienās meiteņu zeltņpēnes skstrakti ir iekļauti dabīgos uztura bagātinātājos migrēnas profilaksei.

Eleganta cīnija *Zinnia elegans* Jacq.

Eleganta cīnija ir viengadīgs, 30–100 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs, stingrs, četrstūrains rievots, kails vai viegli apmatots. Lapas pretējas, sēdošas, olveidīgas līdz lancetiskām, ar veselu malu un smailu galu. Lapu virspuse tumši zaļa, nedaudz spīdīga, ar skaidri izteiktu dzīslu tīklojumu. Ziedkopa – galviņveida kurvītis, 4–10 cm diametrā, ko veido spilgti mēlziedi ārpusē un dzeltenī stobrziedi centrā.

Mēlziedu krāsa ļoti daudzveidīga – sarkana, oranža, purpursarkana, balta, dzeltena, violeta vai divtoņa. Auglis – pelēcīgi brūns riekstiņš ar nelielu plēvīti vai cekulu augšpusē. Zied no jūlija līdz oktobrim, līdz pirmajām salnām.

plēvīti vai cekulu augšpusē. Zied no jūlija līdz oktobrim, līdz pirmajām salnām.

Cīnijas var sajaukt ar kosmejām vai asterēm, taču tās viegli atšķiramas pēc pretējām, veselām lapām (kosmejām tās ir dalītas) un stingra, kantaina stublāja. Cīniju ziedi ir blīvi, “gaļīgi”, ar biežām vainaglapām, bet ziedkāti stingri un nelokani.

Suga savvaļā sastopama Meksikā un Centrālamerikā, kur aug saulainās pļavās un klajumos. Mūsdienās tā plaši tiek kultivēta visā pasaulē kā dekoratīvs viengadīgs augs, īpaši dārzos, parkos un apstādījumos. Eiropā audzē kopš 18. gadsimta, un mūsdienās tā ir viena no populārākajām vasaras puķēm. Izveidots liels skaits šķirņu un hibrīdu.

Latvijā elegantā cīnija ir bieži audzēta viengadīga puķe. Tā dod priekšroku siltai, saulainai vietai un auglīgai, labi drenētai augsnei. Augs ir jūtīgs pret salnām, tāpēc sēklas sēj pēc pavasara salnu beigām vai audzē stādus. Ziedi ilgi saglabājas griezti, nezaudējot krāsu un formu, tādēļ cīnijas bieži izmanto floristikā.

Nosaukums *Zinnia* dots par godu vācu botāniķim Johanam Zinnam (Johann Zinn, 1927–1759), kurš pirmais aprakstīja šo sugu. *Cinna* bija pirmais zieds, kas uzziedēja kosmosā – 2016. gadā NASA atjaunoti to izaudzēja uz Starptautiskās kosmosa stacijas. Meksikā cīnijas simbolizē pastāvību, draudzību un dzīves prieku.

Vācu īriss (skalbe) *Iris × germanica* L.

Vācu īriss ir daudzgadīgs, spēcīgs lakstaugs ar īsu, resnu sakneņu sistēmu, kas aug horizontāli un veido blīvus cerus. Stublājs stāvs, 50–100 cm augsts, nelielā mērā zarains, ar 2–3 ziediem katrā zaru galā. Lapas garas, zobenveida, plakanas, 30–60 cm garas un 2–4 cm platas, ar zilgani zaļu nokrāsu un paralēlām dzīslām. Ziedi lieli, 8–12 cm diametrā, dažādu krāsu – no zilvioletas, gaiši zilas, baltas, dzeltenas līdz rozā un tumši purpura tonim, atkarībā no šķirnes. Zieda vainags veidots no sešām vainaglapām, trīs ārējās (nokarenas) un trīs iekšējās (stāv uz augšu).

Auglis – pogaļa.

Latvijā savvaļā un kultūrā sastopamas vairākas īrisu (skalbju) *Iris* sugas. Purva skalbe *Iris pseudacorus* – aug mitrās vietās, purvos, grāvjos, ziedi dzelteni. Sibīrijas skalbe *Iris sibirica* – ziedi violeti vai zilgani, slaidāki, ar šaurākām lapām, aug dabiskās mitrās pļavās.

Vācu īriss nav savvaļas suga – uzskatāma par cilvēka selekcionētu hibrīdu, kura dabiskie priekšteči nāk no Vidusjūras reģiona (galvenokārt Francijas, Itālijas un Balkāniem) un Mazāzijas. Hibrīds radies pirms vairāk nekā 400–500 gadiem, iespējams pat viduslaikos. Pirmie rakstītie pieminējumi par *Iris germanica* kā dārza augu parādās 16. gadsimta sākumā Eiropas botāniskos aprakstos. Mūsdienās tā ir plaši izplatīta visā pasaulē kā dekoratīvs dārza augs – audzē Eiropā, Ziemeļamerikā, Āzijā un pat tropu reģionos.

Latvijā Vācu īriss plaši kultivēta dārzos un apstādījumos, dažkārt var sastapt naturalizējošos individuus pie vecām viensētām, kapsētās vai pamestās apdzīvotās vietās.

No īrisu (skalbju) sakneņiem iegūst orisa pulveri, kas tiek izmantots parfimērijā, kosmētikā un zaļu ražošanā (kā aromātisks līdzeklis un fiksators). Ir selekcionētas šķirnes ar dažādām krāsu kombinācijām un ziedu formām, mūsdienās zināmas vairāk nekā 30 000 reģistrētu šķirņu.

Rūtainā fritilārija *Fritillaria meleagris* L.

Rūtainā fritilārija ir daugadīgs, 15–40 cm augsts lakstaugs. Sīpols 1–1,5 cm diametrā, veido divas sulīgas zvīņlapas, ko ieskauj plāns, gaiši brūns apvalks. Stublājs stāvs, ziedēšanas laikā augšdaļā nedaudz nolocis, nekad nezaro. Lapas zilganzaļas, 4–6, lineāras vai lancetiskas, 7–15 cm garas un 0,3–1 cm platas, izvietotas pamīšus gar stublāju. Ziedi lieli, 3–5 cm gari, nokareni, parasti pa vienam. Apziednis sastāv no sešām brīvām, sarkanbrūnām apziedņa lapiņām ar tumšākām dzīslām, kas veido raksturīgo rūtaino, šaha galdiņam līdzīgo zīmējumu.

Pēc noziedēšanas stublājs iztaisnojas un veidojas līdz 3 cm gara, trīscirķņu pogaļa, kas atveras ar vārsnēm. Sēklas plakanas, vieglas. Zied maijā, pēc tam virszemes daļas vasaras otrajā pusē nonīkst, un augu šajā laikā vairs nav iespējams pamanīt.

Rūtaino fritilāriju var sajaukt ar citām *Fritillaria* ģints sugām, kuras audzē dārzos. No karaliskās fritilārijas *Fritillaria imperialis* var viegli atšķirt pēc nelielā auguma un raksturīga rūtainā zieda.

Savvaļā suga izplatīta Eiropā – no Francijas un Lielbritānijas līdz Rietumkrievijai, kā arī Balkānu pussalā un Mazāzijā. Tā aug mitrās pļavās, upju palienēs, mitros krūmājos un zālajos, dod priekšroku barības vielām bagātai, bet labi drenētai augsnei. Daudzviet suga kļuvusi reta biotopu izmaiņu un nosusināšanas dēļ, tādēļ vairākās valstīs ir aizsargājama vai apdraudēta.

Latvijā nereti tiek audzēta dārzos kā dekoratīvs pavasara augs, no kurienes reizēm pāriet savvaļā un veido nelielas, īslaicīgas populācijas.

Fritilārijas sīpoli satur indīgus alkaloīdus, kas lielās devās izraisa vemšanu un krampjus, tādēļ nav izmantojams pārtikā. Vairākās Eiropas valstīs – Zviedrijā un Horvātijā – rūtainā fritilārija ir reģionālais vai nacionālais zieds. Augs bioloģiski pielāgots mitrumam – zieds karājas uz leju, kas palīdz aizsargāt ziedputekšņus no lietus un mitruma.

Vairvasiņu lilija *Lilium bulbiferum* L.

Vairvasiņu lilija ir daudzgadīgs, 30–90 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs, stingrs, parasti zaļš vai sarkanbrūngans, reizēm ar violetu nokrāsu, kails vai ar nelieliem matiņiem. Lapu žāklēs veidojas gaisa sīpoliņi, kas raksturīgi sugai un kalpo veģetatīvai pavairošanai. Lapas lancetiskas vai šauras, pamišus izvietotas, sēdošas, 6–12 cm garas un 1–2 cm platas. Lapas mala gluda, gals smails. Ziedi lieli, 6–8 cm diametrā, ugunīgi oranži līdz sarkanīgi oranži, parasti plankumaini, ar sešām vainaglapām, kas atliektas atpakaļ. Ziedi izvietoti stublāja galotnē, parasti 1–5. Putekšņlapas ar koši oranžiem vai sarkanīgiem putekšņiem. Zied jūnijā un jūlijā. Auglis – trīsdalīga pogaļa, satur vairākas sēklas. Pavairojas ar sīpoliem un gaisa sīpoliņiem, retāk ar sēklām. Aug saulainās, labi drenētās vietās, dod priekšroku kaļķainai augsnei.

Savvaļā suga sastopama Centrāleiropā un Dienvidēiropā, kalnu nogāzēs, pļavās, mežmalās un subalpīnos biotopos.

Līdzīgās sugas – martagonlilija *Lilium martagon*, baltā lilija *Lilium candidum* un tīģerlilija *Lilium lancifolium*. Martagonlilijai ziedi sārti vai purpursārti un nokareni, baltajai lilijai – balti ziedi bez sīpoliņiem, tīģerlilijai – oranži plankumaini ziedi, kas nokareni, ar sīpoliņiem lapu žāklēs. Vairvasiņu lilijai ziedi vērsti uz augšu un spilgti ugunīgi oranži.

Latvijā savvaļā suga nav sastopama, bet bieži audzēta dārzos, reizēm naturalizējas.

Ieviesta kā dekoratīvs dārza augs, iespējams, jau 19. gadsimta beigās, kad sāka plašāk audzēt Eiropas kalnu liliju sugas muižu un lauku dārzos. Agrāk tā bieži tika stādīta lauku sētās un klasicisma laika dārzos kā krāšņumaugs ar spilgtiem oranžiem ziediem.

Baltā lilija (Baznīcas, Madonnas lilija) *Lilium candidum* L.

Baltā lilija ir daudzgadīgs, 60–120 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs, stingrs, kails vai viegli apmatots, zaļš ar dzeltenīgu nokrāsu. No pazemes sīpola pavasarī izaug lapu rozete, no kuras vasarā attīstās ziedošais stublājs. Lapas lancetiskas vai eliptiskas, 8–15 cm garas un 1,5–3 cm platas, tumši zaļas, spidīgas, stublājā izvietotas pamišus vai skraji. Lapu malas gludas, gals smails. Pie pamata veidojas lapu rozete, kas pārdzīvo ziemu. Ziedi lieli, 6–10 cm diametrā, balti, bieži ar viegli dzeltenīgu vai zaļganu toni rīklē, ļoti smaržīgi. Vainaglapas sešas, garas, atliektas, veido cauruļveida ziedu ar plati atvērtu galu. Ziedi izvietoti stublāja galotnē ķekarā ar 3–10 ziediem. Putekšņlapas ar gariem kātiem un oranži dzelteniem putekšņiem. Zied jūnijā un jūlijā. Auglis – trīsdalīga pogaļa, kurā attīstās daudz plakanas, gaiši brūnas sēklas. Pavairojas ar sīpoliem vai sēklām, neveido gaisa sīpoliņus. Aug siltās, saulainās vietās ar kaļķainu, labi drenētu augsni. Nepanes ilgstošu mitrumu un bargas ziemas bez seguma.

Savvaļā suga sastopama Dienvidēiropā un Tuvajos Austrumos, sākot no Balkāniem līdz Mazāzijai. Dabiski aug kalnu nogāzēs, pļavās un akmeņainos biotopos ar sausāku augsni. Suga izplatīta kā kultūraugs visā pasaulē, kļuvusi par vienu no cilvēces senāk audzētajām dekoratīvajām un simboliskajām sugām.

Līdzīgās saugas – vairvasiņu lilija *Lilium bulbiferum*, tīģerlilija *Lilium lancifolium* un martagonlilija *Lilium martagon*. Vairvasiņu lilijai ziedi ugunīgi oranži, tīģerlilijai – plankumaini, nokareni ar gaisa sīpoliņiem, bet martagonlilija – purpursārti ziedi ar spēcīgi atliektām vainaglapām. Baltā lilija atšķiras ar baltiem, smaržīgiem, trompešveida ziediem un lapu rozeti, kas izveidojas jau rudenī.

Baltā lilija Latvijā savvaļā nav sastopama. Tā ieviesta ļoti sen, iespējams, jau viduslaikos kā klosteru un muižu dārzu kultūraugs. Eiropā pazīstama kopš antīkajiem laikiem un saistīta ar tīrības un Jaunavas Marijas simboliku. Tā kļuva par vienu no vecākajām dārza liliju sugām, ko audzēja gan kā dekoratīvu, gan reliģiski simbolisku augu. Latvijā plaši kultivēta kopš 19. gadsimta, un dažviet dārzos un kapsētās naturalizējusies. Mūsdienās baltā lilija saglabā vēsturisku un estētisku nozīmi apstādījumos, taču ir jutīgāka pret salu un mitrumu nekā citas liliju sugas, tādēļ prasa aizsargātu, saulainu augšanas vietu un ziemas segumu.

Tīgerlilija *Lilium lancifolium* Thunb. (sin. *Lilium tigrinum*)

Tīgerlilija ir daudzgadīgs, 60–150 cm augsts lakstaugs. Stublājs stāvs, stingrs, bieži sarkanbrūngans, klāts ar sīkiem matiņiem. Lapu žāklēs veidojas tumši violeti vai melni gaisa sīpoliņi, ar kuru palīdzību augs viegli pavairojas. Lapas šauras, lancetiskas, 6–15 cm garas un 1–2 cm platas, pamīšus izvietotas uz stublāja, sēdošas, ar gludu malu un smailu galu. Auga lapojums tumši zaļš, reizēm ar nelielu zilganu nokrāsu. Ziedi lieli, 6–10 cm diametrā, spilgti oranži, klāti ar tumšiem, gandrīz melniem plankumiem, kas piešķir tiem raksturīgo “tīgerainību”. Vainaglapas sešas, spēcīgi atliektas atpakaļ. Ziedi nokareni, novietoti uz gariem ziedkātiem skrajā ķekarā. Putekšņlapas ar gariem, izvirzītiem kātiem un koši oranžiem putekšņiem. Zied jūlijā un augustā, bieži līdz pat septembra sākumam. Auglis – trīsdalīga pogaļa, kurā attīstās vairākas plakanas sēklas. Pavairojas ar sīpoliem, gaisa sīpoliņiem un sēklām. Aug saulainās, siltās vietās ar auglīgu, labi drenētu augsni. Izturīga pret salu un ilgmūžīga, piemērota dārziem un apstādījumiem.

Savvaļā suga sastopama Austrumāzija – Ķīna, Koreja un Japāna, kur sastopama dabiskos biotopos, pļavās un kalnu nogāzēs. Eiropā un Ziemeļamerikā plaši kultivēta kā dekoratīva liliju suga, bieži arī naturalizējusies.

Līdzīgās sugas – vairvasiņu lilija *Lilium bulbiferum* un martagonlilija *Lilium martagon*. Vairvasiņu lilijai ziedi vērsti uz augšu, nevis nokareni; martagonlilijai ziedi rozā līdz purpursārti, plankumaini. Tīgerlilija atšķiras ar nokareniem, plankumainiem ziediem un tumšiem gaisa sīpoliņiem.

Tīgerlilija Latvijā savvaļā nav sastopama. Tā ieviesta kā dārza lilija, iespējams, jau 19. gadsimta beigās, un kļuvusi par vienu no populārākajām liliju sugām dārzos. Labi pielāgojas klimatam, viegli vairojas ar gaisa sīpoliņiem, tādēļ bieži sastopama pie vecām viensētām, kapsētās un apstādījumos, kur dažviet ir naturalizējusies. Šodien plaši audzēta dekoratīvos stādījumos un šķirņu kolekcijās, pateicoties izturībai, bagātīgajai ziedēšanai un spilgtajai krāsai.

Dārza tulpe jeb Gesnera tulpe *Tulipa gesneriana* L.

Dārza tulpe ir daudzgadīgs sīpolaugs, viens no iecienītākajiem pavasara dekoratīvajiem augiem. Tās košie, daudzkrāsainie ziedi kļuvuši par pavasara simbolu. Tulpe zied pēc sniegpulkstenītēm, krokusiem un zilsniedzītēm. Stublājs taisns, sulīgs, 20–60 cm augsts, aug no olveida vai apaļa sīpola, kas klāts ar brūnām, plānām zvīņām. Lapas ir 3–5, platas, lancetiskas līdz iegarenas, zilganzaļas, ar gludu virsmu un nedaudz viļņainām malām.

Tās izvietotas galvenokārt pie stublāja pamatnes.

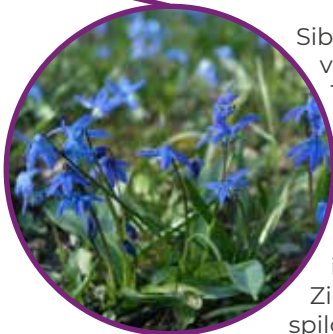
Zieds liels, 5–10 cm plats, parasti viens uz stublāja.

Zieda forma un krāsa ļoti mainīga – no klasiskas kausveida līdz pildītai vai bārķšainai. Krāsu spektrs ietver baltu, dzeltenu, rozā, sarkanu, violetu un gandrīz melnu toni, bieži arī divkrāsu vai svītrainas kombinācijas. Sešas ziedlapas (seglapas) ir brīvas, gludas, ar izteiktu krāsu kontrastu starp pamatu un galu. Ziedi bez aromāta vai ar ļoti vāju smaržu. Zied no aprīļa līdz maijam, atkarībā no šķirnes un laika apstākļiem. Auglis ir trīsdalīga pogaļa ar daudzām melnām sēklām. Dabā tulpes sēklas dīgst reti – dārza tulpes pavairo galvenokārt ar sīpoliem, kas katru gadu veido jaunus sīpoliņus.

Savvaļā *Tulipa gesneriana* sastopama Mazāzijas un Vidusāzijas kalnu reģionos (Turcija, Irāns, Kazahstāna), bet gadsimtu gaitā plaši kultivēta un introducēta visā pasaulē. Mūsdienās izveidotas tūkstošiem šķirņu ar dažādu ziedu formu, augstumu un krāsu.

Meža tulpe *Tulipa sylvestris* ir slaidāka, ar mazākiem, dzelteniem ziediem un spēcīgu smaržu. No dārza tulpes *Tulipa gesneriana* tā atšķiras arī ar pazemes dzinumiem un plānāku stublāju. Vēlinā tulpe *Tulipa tarda* ir zema, ar vairākiem ziediem uz viena kāta un baltām ziedlapiņām ar dzeltenu centru.

Dārza tulpe ir plaši kultivēta, sastopama parkos, apstādījumos, dārzos un kapsētās. Dažviet var būt naturalizējusies. Dod priekšroku saulainām, no vēja pasargātām vietām un auglīgai, irdenai, labi drenētai augsnei. Pēc noziedēšanas un lapu novīšanas augs pāriet miera periodā līdz nākamajam pavasarim.

Sibīrijas zilsniedzīte *Scilla siberica* Haw.

Sibīrijas zilsniedzīte ir daudzgadīgs sīpolaugs, viens no pirmajiem pavasara ziedētājiem. Tā krāšņie zilie ziedi parādās reizē ar sniegpulkstenītēm un krokusiēm, pavasarim piešķirot dzīvīgu toni. Stublājs ir plāns, 10–25 cm augsts, aug no neliela, apaļa sīpola, kas ziemu pavada augsnē. Lapas ir 2–4, šauras, lineāras, 8–15 cm garas, spoži zaļas un gludas, izvietotas pie auga pamatnes, veidojot rozetīti.

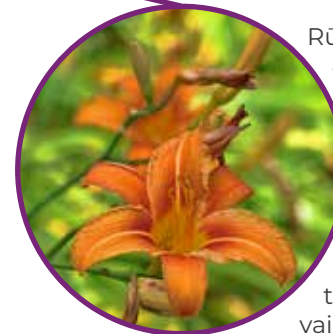
Ziedi ir nokareni, zvaniņveida, 1–3 cm plati, spilgti zili vai zilgani violeti, reizēm ar purpura nokrāsu. Sakārtoti nelielā ķekarā, parasti 1–4 ziedi

uz viena ziedkāta. Ziedlapas sešas seglapas ir šauras, atliektas uz āru, ar tumšāku zilu dzīslu vidū. Ir arī retas baltziedu formas (*S. siberica* f. *alba*). Ziedi ir viegli smaržīgi, un augs zied aprīlī, reizēm jau marta beigās. Auglis ir neliela, trīsdalīga pogaļa ar vairākām melnām, spīdīgām sēklām. Tām ir barojoši piedēkļi, kas pievilina skudras – tādējādi augs izplata sēklas, un šo procesu sauc par mirmekohoriju.

Savvaļā suga sastopama Dienvidrietumu Krievijā, Kaukāzā un Mazāzijā, bet kā dekoratīvs augs plaši introducēta Eiropā un Ziemeļamerikā.

Līdzīgā suga Divlapu zilsniedzīte *Scilla bifolia* zied ar taisniem, uz augšu vērštiem ziediem, nevis nokareniem kā *S. siberica*, uz viena ziedkāta ir vairāk ziedu (līdz 10), un lapas parasti ir tikai divas. Ziedi ir nedaudz mazāki, bet intensīvāk zilā krāsā. Lusillas sniedzīte *Chionodoxa luciliae* atšķiras ar gaišākiem, lielākiem ziediem, kuru vidus ir balts. Ziedi vērsti uz augšu un plaši atplaukuši.

Latvijā sibīrijas zilsniedzīte bieži kultivēta un naturalizējusies, īpaši vecos dārzos, parkos, kapsētās un mežmalās, kur pavasarī veido zilu ziedu paklāju. Augs dod priekšroku mitrai, barības vielām bagātai augsnei, labi aug pusēnā vai saulainās vietās, zem lapkokiem, kur pavasarī ir pietiekami gaismas. Pēc noziedēšanas lapas ātri novīst un augs pāriet miera periodā līdz nākamajam pavasarim.

Rūsganā dienziende *Heemerocallis fulva* (L.) L.

Rūsganā dienziende ir daudzgadīgs, 60–120 cm augsts lakstaugs, kas veido ciešu, spēcīgu ceru. Augs katru gadu atjaunojas no sakneņu pumpuriem. Lapas lineāras, garas 40–90 cm, 1,5–3 cm platas, lokveidīgi noliektas, gaiši līdz vidēji zaļas ar spīgu galu un gludu malu. Ziedkāts stāvs, bezlapains, parasti 1–2 ziedkopām, katrā 5–15 lieli ziedi. Ziedi 10–12 cm diametrā, piltuvveidīgi, spilgti oranži, ar tumšāku vidusdaļu un nedaudz atliektām vainaglapām. Auglis – pogaļa. Katrs zieds zied tikai

vienu dienu, taču uz viena auga kopumā izplaukst daudzi ziedi, tāpēc ziedēšana ilgst vairākas nedēļas – parasti no jūnija līdz augustam.

Latvijā dārzos sastopamas vairākas dienziežu sugas un to šķirnes, ar šaurām lancetiskām lapām, tādās ka mazā dienziende *Hemerocallis minor* un dzeltenā dienziende *Hemerocallis lilioasphodelus* u.c. Galvenās pazīmes atšķiršanai ir ziedu krāsa un smarža. Mazā dienziende ir ar mazākiem, dzelteniem un smaržīgiem ziediem. Dzeltenā dienziende ar spēcīgu smaržu un gaišiem ziediem.

Savvaļā suga sastopama Austrumāzijā – Ķīnā, Korejā, Japānā, kā arī Dienvidaustrumāzijā. Tā ir plaši introducēta un naturalizējusies daudzviet pasaulē, tostarp Eiropā, Ziemeļamerikā, Dienvidamerikā un Jaunzelandē. Daudzās valstīs uzskatāma par dārza bēgli, vai pat invazīvu sugu, jo viegli vairojas ar sakneņiem un veido blīvus konkurētspējīgus cerus.

Latvijā rūsganā dienziende bieži audzēta dārzos un parkos, vietām naturalizējusies – īpaši pie vecām viensētām un kapsētām, kur veido stāvus cerus un turpina augt gadiem ilgi bez kopšanas. Dod priekšroku auglīgai, mēreni mitrai, labi drenētai augsnei.

Latīņu nosaukums *Hemerocallis* cēlies no grieķu vārdiem *hemera* “diena” un *kallos* “skaistums” – kas saistīts ar to, ka katrs zieds zied tikai vienu dienu. Vienreiz iestādīts, var augt vienā vietā 20–30 gadus bez pārstādīšanas, turpinot ziedēt katru vasaru. Augs izturīgs pret salu, sausumu, kaitēkļiem un slimībām. Ķīnā un Korejā jaunie pumpuri, ziedi un saknes tiek lietoti pārtikā – zupām, sautējumiem un salātiem. Ziedlapiņas izmanto kā dabisku krāsvielu salātiem.

Baltā sniegpulkstenīte *Galanthus nivalis* L.

Baltā sniegpulkstenīte ir daudzgadīgs, 10–20 cm augsts lakstaugš. Stublājs stāvs, izaug no neliela, apaļa sīpola. Lapas lineāras, rozetē pa divām, 6–12 cm garas, pelēcīgas vai zilganzaļas, ar gludu, vaskainu virsmu. Ziedi nokareni pa vienam ziedneša galā. Apziednis balts, 1.5–2.5 cm garš. Iekšēja (īsāks) gredzena ķīļveidīga apziedņa lapu gals ar zaļu plankumu. Ārēja gredzena apziedņa lapas šauri iegarenas. Auglis – iegarena pogaļa. Ātri izziedošs augš.

Zied no februāra līdz maijam (atkarībā no pavasara agruma konkrētajā gadā). Sēklas izplata skudras, kas

tās pārnēsā, pievilinātas ar barojošiem piedēkļiem – šī parādība zināma kā mirmekohorija.

Savvaļā suga sastopama Eiropas dienvidu, dienvidaustrumu un rietumu daļā. Ļoti bieži kultivē ārpus dabiska areāla.

Lai gan baltā sniegpulkstenīte ir visizplatītākā suga, Latvijā un citviet Eiropā audzē un reizēm sastop arī citas sugas un to hibrīdus. Atšķirības starp tām ir redzamas gan ziedu formā, gan lapu krāsā un auguma lielumā. Platlapu sniegpulkstenīte *Galanthus elwesii* Hook. nāk no Mazāzijas reģiona. Tā ir nedaudz lielāka par balto sniegpulkstenīti – zieds sasniedz 3–4 cm garumu, un ārējās vainaglapas ir platākas. Iekšējās vainaglapas parasti rotā divi zaļi plankumi – viens ziedlapas galā, otrs tuvāk pamatnei. Lapas ir platākas (līdz 2 cm), pelēcīgi zilganas, bieži ar sudrabainu nokrāsu. Zied mazliet vēlāk nekā baltā sniegpulkstenīte.

Baltā sniegpulkstenīte ir viens no pirmajiem pavasarī ziedošajiem augiem, kas parasti parādās jau martā, dažkārt pat februāra beigās. Latvijā suga ir introducēta un naturalizējusies, īpaši vecos dārzos, parkos un mežmalās. Tā labi aug mitrās, barības vielām bagātās, irdenās augsnes pusēnā. Sugai radītas daudzas šķirnes, zināmākā 'Flore Pleno', tā atšķiras ar rozīti līdzīgu pildītu zieda centru.

Dzejnieka narcise *Narcissus poeticus* L.

Dzejnieka narcise ir daudzgadīgs 30–40 cm augsts sīpolaugs. Sīpols ovāls vai olveidīgs, 2–5 cm diametrā, ietīts brūnā, plānā apvalkā. Lapas lineāras, 30–40 cm garas, zilganzaļas, parādās pavasarī vienlaikus ar ziedkātu. Ziedkāts stāvs, apaļš, bez lapām, galotnē viens liels, smaržīgs zieds. Zieds 5–6 cm diametrā, balts ar mazu, dzeltenu vainadziņu (kronīti), kura mala koši vai oranži vai sarkanīgi apzīmēta. Vainaglapas 6, baltas, nedaudz atliektas. Auglis – trīsdaivu pogaļa, ar vairākām melnām, spīdīgām sēklām. Zied aprīlī – maijā, reizēm

jūnijā sākumā.

Latvijā kultūrā sastopamas vairākas narcises sugas un šķirnes *Narcissus*, ko bieži sajauc ar dzejnieka narcisēm. Dārza narcisei *Narcissus pseudonarcissus* vainadziņš liels, vienkrāsaini dzeltēni vai divkrāsaini ziedi.

Savvaļā suga sastopama Dienvidēiropā – Alpu, Apenīnu, Pireneju un Balkānu reģionos. Aug mitrās pļavās, kalnu nogāzēs, mežmalās līdz 1500 m vjl. Kultivēta visā Eiropā, Ziemeļamerikā un citur mērenajā joslā kā dekoratīvs un aromātisks augš.

Latvijā suga plaši audzēta dārzos, parkos, bieži naturalizējas – sastopama pie vecajām mājvietām, pļavās, mežmalās, kur var veidot stabilas populācijas.

Dzejnieka narcise ir viena no senāk kultivētajām narcisu sugām Eiropā, audzēta jau kopš Senās Grieķijas un Romas laikiem. Tiek uzskatīta par Homēra mīta "Narcisa" iedvesmas avotu – zieds, kurā pārvērtās jauneklis Narciss, apbrīnojot pats savu arspulgu ūdenī. Ziediem ir spēcīga, saldeni reibinoša smarža, īpaši vakara stundās. Tā rodas no alkaloīda naricīna, kas lielākās devās ir indīgs, var izraisīt galvassāpes, nelabumu un reiboni. Suga ir komerciāli nozīmīga aromātu rūpniecībā, jo no tās iegūst smaržu eļļu, ko izmanto parfimērijā un kosmētikā. Simbolizē pašapziņu, atmodu un jaunību, bieži tiek uzskatīta par pavasara un skaistuma simbolu.

Ārstniecības spargēlis *Asparagus officinalis* L.

Ārstniecības spargēlis ir daudzgadīgs lakstaugs ar stāvu, zarainu, 30–150 cm augstu stublāju. Jaunie pavasara dzinumi (asni) ir biezi, sulīgi, gaiši zaļi vai violeti, un tos ievāc, pirms tie kļūst koksnaini. Pieaudzis augs veido smalki zarotu, krūmveidīgu stāvu ar cietākiem stublājiem. Lapas ir reducētas līdz sīkiem, zvīņveida veidojumiem, savukārt zaļo masu veido adatiņveidīgas kladodijas – pārvērtušies dzinumi, kas veic fotosintēzi. Tās ir 1–3 cm garas, izvietotas pušķos pa 3–10, piešķirot augam gaisīgu izskatu. Ziedi ir mazi, 4–6 mm gari, bāli dzeltenīgi vai

zaļgani, ar sešām vienādām seglapām, izvietoti pa vienam vai pāros lapu žāklēs. Tie var būt divdzimumu vai viendzimumu un apputeksnējas ar kukaiņu palīdzību. Auglis ir neliela, sarkanīga oga, 6–10 mm diametrā, ar 1–3 melnām, cietām sēklām. Zied no maija līdz jūnijam. Ogas nogatavojas vasaras beigās. Tās ir indīgas cilvēkiem, taču izplatās ar putnu starpniecību.

Savvaļā ārstniecības spargēlis aug Eiropas un Rietumāzijas stepēs, pļavās, upju ielejās un piekrastes kāpās uz vieglām, smilšainām augsnēm. Sugu kultivē jau kopš Senās Ēģiptes un Grieķijas laikiem kā pārtikas un ārstniecības augs.

Citas sparģeļu dzimtas sugas, piemēram, *Asparagus verticillatus* un *Asparagus tenuifolius*, ir līdzīgas augšanā, taču tām nav ēdamu dzinumu, un tās galvenokārt sastopamas siltākos reģionos. Ārstniecības spargēlis atšķiras ar biežākiem, sulīgākiem pavasara asniem.

Latvijā spargēlis bieži kultivēts dārzos kā dārzena un ārstniecības augs. Reizēm tas pāriet savvaļā vecos dārzos, pagalmos un pamestās mājvietās. Augs dod priekšroku saulainām, sausām, labi drenētām smilšainām augsnēm. Pēc dzinumu novākšanas vasarā veidojas zarots, dekoratīvs stumbrs, kas saglabājas līdz rudenim. Latvijas apstākļos spargēlis labi pārziemo un pavasarī dzen jaunus asnus.

Maijpuķīte *Convallaria majalis* L.

Maijpuķīte ir daudzgadīgs lakstaugs ar horizontālu, ložņājošu sakni; veido blīvas audzes. No katra sakneņa posma pavasarī izaug 1–2 plaši lancetiskas, veselas, 10–20 cm garas, gaiši līdz tumši zaļas lapas ar garu kātu. Starp lapām paceļas 15–25 cm augsts, trausls, bezlapains ziedkāts, kas nobeidzas ar vienusēju, liektu ķekaru, kurā atrodas 5–12 nokareni, balti, spēcīgi smaržojoši, piltuvveida līdz zvaniņveida ziedi ar sešām saaugušām vainaglapām un sešām putekšņlapām. Auglis – oranži sarkana, 6–8 mm liela oga ar dažām sēklām.

Zied no maija līdz jūnijam

Maijpuķīte ir plaši izplatīta mērenā klimata joslā — tās dabiskais areāls aptver gandrīz visu Eiropu, Rietumsibīriju, Mazāziju un Ziemeļamerikas austrumu daļu. Latvijā tā ir plaši sastopama savvaļā un bieži audzēta arī dārzos, kā dekoratīvs un smaržīgs pavasara augs. Aug ēnainos lapkoku un jauktos mežos, mežmalās un gravās uz trūdvielām bagātas, mitras augsnes.

Sugu var sajaukt ar dažām citām asparāgu dzimtas sugām. Latvijā savvaļā sastopamajām trīs mugureņu sugām *Polygonatum spp.*, kas atšķiras ar aplapotu stublāju (nevis ar divām lielām piezemes lapām kā maijpuķītei), zaļganbaliem, stobriņveida, mazāk smaržojošiem ziediem, kas attīstas pa vienam vai 2–5 stublāja lapu žāklēs.

Maijpuķīte Latvijā kultivēta jau kopš 18. gadsimta kā tradicionāls muižu un dārzu augs. Tā kļuvusi par vienu no senākajām un populārākajām pavasara dekoratīvajām sugām. 20. gadsimtā plaši izplatījās arī sabiedriskajos apstādījumos un kapsētās, pateicoties augam raksturīgajai izturībai, nepretenciozitātei un spēcīgajai, patīkamajai smaržai. Ir izveidotas vairākas šķirnes ar pildītiem, rozā vai lielākiem ziediem. Visi auga orgāni ir indīgi, īpaši ogas un sakneņi, tādēļ tas jāaudzē uzmanīgi, īpaši vietās, kur uzturas bērni.

Ceļteku hosta *Hosta plataginea* (Lam.) Aschers.

Ceļteku hosta ir daudzgadīgs lakstaugs, kas veido blīvus, kuplus cerus ar spēcīgu, īsu sakneņu sistēmu. Lapas lielas, eliptiskas līdz olveidīgas, 20–30 cm garas, spīdīgas, gaiši līdz tumši zaļas, ar izteiktām dzislām un garu kātu, sakārtotas blīvā piezemes rozetē. No lapu rozetei līdzīga ceru centra paceļas 40–70 cm augsti, stāvi ziedkāti, kas nes vairākus lielus, piltuvveida, baltus vai krēmkrāsas ziedus ar spēcīgu, patīkamu smaržu. Ziedi 8–10 cm gari. Auglis – trīsdaivu pogaļa ar melnām, spīdīgām sēklām. Zied augustā–septembrī, vēlāk

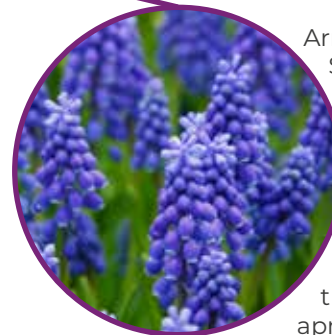
nekā vairumam citu hostu sugu.

Savvaļā suga sastopama Ķīnā un Dienvidaustrumāzijā, kur aug mežmalās, mitrās pļavās un upju ielejās. Dod priekšroku mitrai, trūdvielām bagātai, viegli ēnainai videi.

Kultūrā un dekoratīvo stādaudzētavu sortimentā ir ļoti plašs hostu dekoratīvo šķirņu sortiments ar daudzveidīgu lapu formu, krāsojumu, augumu, kas ir hibrīdas izcelsmes, kur sugas piederība vairs netiek norādīta – ‘Pacific Blue Edger’, ‘Royal Standard’, ‘Patriot’, ‘Lakeside Cha Cha’ u.c, un arī vairums Latvijā kultivētās sugas sugas tiek norādītas kā hibrīdi. No citām biežāk audzētajām hostām kuplā hosta atšķiras ar gludām, spīdīgām lapām, lieliem, baltiem un smaržīgiem ziediem un vēlu ziedēšanu. Piemēram, Zibolda hostas *H. sieboldiana* lapas ir zilganzaļas vai zilpelēkas, ar vaskainu pārklājumu un bez smaržīgiem ziediem, savukārt viļņainajai hostai *H. undulata* lapas ir viļņainas un raibas, bet ziedi – gaiši violeti un mazāki.

Hostas Latvijā audzē kopš 19. gadsimta beigām, sākotnēji muižu dārzos kā eksotisku ēnu augu. 20. gadsimtā tās kļuva par vienu no populārākajām ziemcietīgajām lapu dekoratīvajām sugām un šobrīd tiek plaši izmantotas dārzos, parkos un apstādījumos. Tā ir ilgmūžīga, izturīga un viegli kopjama, labi ziemo arī Austrumlatvijas klimatā un nezaudē dekoratīvātāti visu vasaru.

Armēnijas muskare *Muscari armeniacum* Leichtlin ex Baker

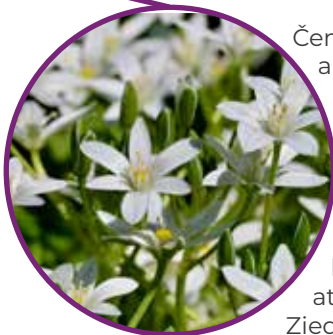
Armēnijas muskare ir daudzgadīgs sīpolaugs. Sakņu sistēmu veido neliels, olveida sīpols ar plānām zvīņām. Virszemes vasa veido 10–25 cm garus, stāvus ziedkātus un šauras, lineāras, sulīgas, spilgti zaļas lapas, kas parasti parādās agrā pavasarī. Ziedkātu galos attīstas blīvas cilindriskas vārpveida ziedkopas, kurās sakārtoti daudzi sīki, olveidīgi, nokareni ziedi. Ziedi pamatnē tumši zili līdz violetzili ar raksturīgu baltu apmalīti pie vainaga atveres, vainags olveida ar sešām saaugušām vainaglapām. Zied aprīlī–maijā,

ziedēšanas laikā izdala vieglu, patīkamu aromātu. Augs veido ciešus cerus un vairojas gan ar sīpoliem, gan sēklām.

Savvaļā suga sastopama Mazāzijā, Kaukāzā un Balkānu reģionā. Dabiskie biotopi — kalnu pļavas, akmeņainas nogāzes un atklātas vietas ar labi drenētu, saulainu augsni. Suga pielāgojusies mērenam un sausam klimatam, viegli pārziemo arī Ziemeļeiropas apstākļos.

No citām biežāk audzētajām muskaru sugām Armēņu muskare atšķiras ar lielākiem, intensīvāk ziliem ziediem un blīvāku, iegarenu ziedkopu. Mazās muskares *Muscari botryoides* ziedi ir sīkāki, gaišāki un ziedkopa ir īsāka un retāka. Ķekaru muskarei *Muscari neglectum* ziedi ir tumši zili vai gandrīz melni, bez baltas apmales, savukārt cekulainajai muskarei *Muscari comosum* ir viegli atšķirams pēc gariem, violetiem, ķemmveidīgi izplestiem augšējiem ziediem. Armēņu muskare ir visizturīgākais un visdekoratīvākais ģints pārstāvis, tāpēc ir visplašāk kultivētais dārzos Latvijā.

Armēnijas muskare kultivēta dārzos jau kopš 19. gadsimta beigām, sākotnēji muižu un pilsētu dārzos. 20. gadsimtā kļuva par ierastu pavasara sīpolpuķi kopā ar tulpēm, narcisēm un krokusiem. Mūsdienās plaši stādīts dārzos, parkos un sabiedriskajos apstādījumos, izmanto arī grieztu ziedu un podos audzētu pavasara kompozīciju veidošanai. Suga ir pilnīgi ziemcietīga un nepretencioza, viegli naturalizējas un saglabājas vienā vietā daudzus gadus.

Čemuru baltstarīte *Ornithogalum umbellatum* L.

Čemuru baltstarīte ir daudzgadīgs, 15–30 cm augsts lakstaugš. Sīpols olveidīgs, ar mazākiem sīpoliņiem apkārt, kas nodrošina veģetatīvo vairošanos. Lapas lineāras, 10–30 cm garas un 0,5–1 cm platas, parasti garākas nekā stublājs, izvietotas rozetē pie auga pamata. Lapas ar strupu galu, vidū gaišu svītru un gludu malu, apakšpusē nedaudz spīdīgas. Stublājs stāvs, kails un bez lapām, diezgan masīvs. Tā galā atrodas vairogveida ziedkopa ar 5–20 ziediem.

Ziedi atrodas 2–3 cm garos ziedkātos, pie kuru pamata ir īsa, plēvjaina pieziedlapa. Zieds aptuveni 2 cm garš, ar 6 baltām apziedņā lapiņām, kuru ārpusē zaļgana ar baltu svītru. Auglis – seššķautņaina pogaļa ar melnām, spīdīgām sēklām. Zied no maija vidus līdz jūnija beigām.

Pēc raksturīgiem zvaigžņveida ziediem un raksturīgu vairogveida ziedkopu ir nekļūdīgi atšķirama no citiem augiem.

Savvaļā suga sastopama Dienvidēiropā, Balkānos, Rietumāzijā un Ziemeļāfrikā. Introducēta un plaši kultivēta Eiropā, Ziemeļamerikā un citur mērenajā joslā kā dekoratīvs pavasara augs. Daudzviet naturalizējusies, īpaši mitrās pļavās, parkos, zālienos un mežmalās.

Latvijā čemuru baltstarīte bieži audzēta dārzos un parkos. Savvaļā tā naturalizējusies pie vecām mājvietām, kapsētās un pļavu malās, kur veido nelielas, bet stabilas populācijas. Vislabāk aug saulainās līdz pusēnainās vietās, vidēji mitrās, trūdvielām bagātās augsnēs.

Ziedi atveras tikai saulainā laikā un aizveras vakarā vai pirms lietus, līdzīgi kā klinģerītei – tāpēc dažviet tautā saukta par “lietus zvaigzni”. Augs satur saponīnus un alkaloidus, tāpēc nav piemērots pārtikai – lielākās devās var būt indīgs.

